

בעזרת החונן לאדם חב"ד

תדפיס מתוך הספר שבשלבי עריכה

מחנה מיכאל

הלכות נדה

שיעורים בדינים המצויים
מש"ס ופוסקים הלכה למעשה

הוספה מיוחדת

תדפיס מתוך הספר שאלות ותשובות
מחנה מיכאל על ארבעת חלקי שלחן ערוך

מיכאל שלמה אבישיד

להערות ותגובות כתובת המחבר:

הרב מיכאל שלמה אבישיד

רב קהילת חב"ד רמת בית שמש א'
ראש הכולל להוראה משכנות מנחם שע"י מוסדות תורה אור - ביתר עילית

רחוב ערבות הנחל 9/2 בית שמש רמה א'

0526.770.584

02.9999.396

בד"צ דק"ק שכוונת קראון הייטס Beth Din of Crown Heights

390A Kingston Ave. Brooklyn, New York 11225 Telephone (718) 604-8000 Fax (718) 773-0186

ב"ה, ח' תמוז, ה'תשע"ה

האיר אל עבר פנינו, ויעף אלינו האחד, בעת ההיא יעמוד מיכאל, הרה"ג איש חי רב פעלים וכו' הרב **מיכאל שלמה שליט"א אבישיד**, מורה ודאין בקהילת אנ"ש ברמת בית שמש, ובידו מגילה עפה, ידיו רב לו, בחיבור לטהרה, מגילת ספר, רשום בכתב אמת, ושמו יקבנו **"מחנה מיכאל"**.

והמכתב מכתב אלקים, אסיפת דברי חכמים, נטועים כדרבנות, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בעניי טהרה, להורות ביום הטהור, לדעת המעשה אשר יעשון, איש על מחנהו ודגלו.

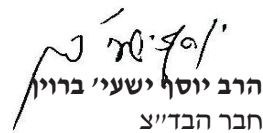
וכל הנמצא כתוב בספר, נאמר במחנה אלקים, כי רב מאד מחנהו, ה"ה חברי כולל להוראה בעי"ת ביתר עילית, חברים מקשיבים בשיעורין דאורייתא.

ואם כי לא עלתה בידינו לראות הכל בכתב, כי אם זעיר שם זעיר שם, בקצה המחנה – ילמד סתום מהמפורש, וילף בדיקה מבדיקה וחיפוש מחיפוש, כי מהמעט שהצננו, בשתי ראיות, ספורים לפנינו, ראינו כי שלמה שמו ושלמה משנתו, ואוקי גברא אחזקתי, מחזיקין ממקום למקום, שכולו מחמדים, משנה סדורה וברורה, הלכה ברורה במקום אחד, תפוחי זהב במשכיות כסף, דבר דבור על אופנו, והי' המחנה בטח.

ולא נצרכה אלא לברכה שיראה ברכה בעמלו, שחפץ הי' בידו יצליח, ויזכה לברך על המוגמר בשעטמו"צ, לזכות את הרבים, כה יתן הי' וכה יוסיף, שימשך להרבות חיילים לתורה, ויפוצו מעינותיו חוצה, ועל יובל ישלח שרשיו, עוד רבות בשנים, להורות בנ"י את כל החוקים האלה (ראה סמ"ק מ' קיא שהוראה הלכה למעשה נמנית במנין המצוות).

ועיקר כל העיקרים, ביאת משיח צדקנו, מורח ודאין, וכמבואר בדא"ח בכ"מ בגודל מעלת הענין לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, שעיי"ז מגיע להעלם העצמי דא"ס, בחי' עדן סתימאה, גילוי העצמות שיהי' לעתיד, בעולם הבא (ראה סד"ה כל השונה תרס"ו: דענין ההלכה הוא בחי' אמת לאמיתו, הי"ז מבחי' אמת דהוי'. והגם דאלו ואלו דא"ח, דהכל אמת, מ"מ, זהו בחי' אלקות, בחי' התפשטות לבד כו', ומגיע למעלה. . . עד בחי' עצם האור כו'. . . אבל מ"מ אין זה בחי' אמת לאמיתו ממש כו'. אבל הלכה, הי"ז מגיע עד בחי' העלם העצמי דא"ס. . . ובוה יובן משארז"ל כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בן עוה"ב. . . אמיתית הגילוי דעוה"ב הוא שיתגלה בחי' ההעלם העצמי דא"ס, וזהו בחי' עדן סתימאה שיתגלה לעתיד. . . ונקי בן עוה"ב, דלפעמים איתא חלק לעוה"ב, ומבוי' במ"א, דחלק הוא רובע. . . והיינו בחי' הי' אחרונה משם הוי' דסוכ"ע. . . בחי' הארה לבד. . . אבל בן עוה"ב, הנה בן יורש את הכל, והיינו בחי' גילוי העצמות שיהי' לעתיד, שיתגלה בחי' העלם העצמי דא"ס כו'. וזהו כל השונה הלכות בכ"י, להיות דשרשן מבחי' העצמות, לזאת הי"ה בן עוה"ב שנטול הכל, כן תהי' לנו, ותיכף ומיד ממש.

ועיי"ז באנו על החתום

הרב יוסף ישעי' ברוך
חבר הבד"צ

הרב אהרן יעקב שוחי
חבר הבד"צ

ובהיותי בזה, מחמת חיבת הקודש, ושלא תהא ביאה ריקנית, אמרתי אבואה העיר"ה, אחת מהנה, ואנא טרידנא טובא בשוקאי, בשוק של טבחים, עבדינא סדרותא במילי דמתא, תפסתי מועט תפסתי, והמועט יהא כמרובה.

הרה"ג מוה"ר אליהו אברז'ל שליט"א
אב"ד הרבני ירושלים
רב שכוונה בקעה וראש ישיבת צוף דב"ש
מחבר שו"ת דברות אליהו ח"ח

ב"ה ב' תמוז תשע"ה

הסכמה.

ראיתי את הספר מחנה מיכאל מעשה ידי להתפאר של ידידי וחביבי ליש ולביא הרה"ג מעוז ומגדול חריף ובקי משנתו קב ונקי הרב מיכאל שלמה אבישיד שליט"א ראש כולל להוראה משכנות מנחם ביתר עילית. הכל עשה בעטו ועתו על הלכות מראות והקיף הכל מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים חדשים גם ישנים בטוב טעם ודעת כל רז לא אניס ליה ובטחוני שהלומדים ספר זה יחכמו מאד לבוא אל ההלכות בעומק הבקיות מעיין. והנני לברכו שחפץ הי' בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה ברבות טוב וברכה אכ"ר

ע"ה אליהו אברז'ל

א. בסקפ"ח ש"ב (דיני פתה"ק ס"ה) האריך למעניתו כיד ה' הטובה עליו בענין פתה"ק ובשיעור שפופרת דק שבדקים, והביא כו"כ טעמים לדחות דעת האומרים שהוא כשיעור פיקה (ע"פ משנה אהלות פ"ז מ"ד). ושוב כתב להוכיח בשיעור פיקה ע"פ ד' הירי' סוכה פ"ג ה"י^א. – אמנם, לא נתבררה אצלי הוכחתו משם בנוגע לשיעור הפיקה, דלא מיירי התם כ"א בנוגע **לצורת** פיקה^ב. וזהו נוסף למש"כ הראב"ד להדיא בבעהנ"פ (בשער הפרישה)^ג, והועתק בספרו דמר (בנוגע לפיקה שבמשנה), דלא ידעין שיעור הפיקה מה הוא. ובנוגע לפי המשנה בשיעור פיקה: לפי הרמב"ם והרע"ב במשנה שם, [וכן לפי הרגמ"ה בכורות כב, א], בכלל אפ"פ להוכיח לענינו. ועייג"כ בתויו"ט שם^ד. וכמ"ש הראב"ד שם, דלאו על יציאת דם קאי, דלענין זה אפי' בפחות משיעור פיקה מטמא. ואם אחרת יקח לה, שבמהרי"ט אלגאזי בכורות (פ"ג סקל"ו) מפורש שגם בפחות משיעור פיקה נפתח הקבר אלא שאינו נחשב כאילו יצא לחוץ^ה.

ועוד יש להוכיח כן, שאם כדבריהם כן הוא, מדוע לא נזכר כלל בשום מקום בנוגע לפלוגתא דהשאליות (תזריע ספ"ה) והחולקים עליו (הובאו ביה"א יוסף יו"ד סקצ"ד) אם אפשר לפתה"ק בלא דם קודם מ' יום, דכ"ז רק בשיעור כפיקה, שה"ז דבר המצוי טובא. וכללא כילו לן הפוסקים שבדבר הרגיל ושכיח לא הו' שתקו מלהודיענו. ומכאן לד' המאירי (נדה כא, א) שגם הוא הכריע כד' הראב"ד הנ"ל. וממוצא דבריו אתה למד, שד"ז תליא בפלוגתא הנ"ל לענין ולד פחות ממ"י. ועפ"ז, מכיון שנפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד סקפ"ח ס"ג) שגם בפחות ממ"י טמאה מדין פתה"ק, כש"כ וק"ו שכי"ה בשפופרת פחות משיעור פיקה. וכן מדי' הראב"ד מ' ג"כ בשיעור פיקה הוא יותר משיעור ולד פחות ממ"י. ודוק.

ויש להוסיף ולחזק הדברים, ותחילה וראש מטעם הפשוט, שהרי סתמא דמילתא שהכוונה בשפופרת "דק שבדקים" כפשוטה, והיינו כל שניתן לעשות בה חלל, ואיך אפשר לחלק וליתן שיעורים משיעורים שונים, היפך פשטות הלשון "דק שבדקים". ומזה צל"ע במש"כ בשו"ת אג"מ יו"ד ח"א ספ"ט להשיג עמש"כ הנוב"י (נדי' בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סק"ד). ונמצא גם בשו"ת נוב"י מהדו"ח בתשו' נוספות יו"ד ס"ה) "כל שאינו דק כשפופרת דק של קש", וטענתו "מנ"ן לעשות שיעורים בעצמנו לומר שיהא כקש", ור"ל שם' שהוא בשיעור אצבע^ה, יעו"ש – שהרי אדרבה, ד' הנוב"י מיוסדים ובנויים על סתימת השו"ע והפוסקים, ששיעורו כשפופרת דקה שבדקים, פשוטו כמשמעו. ותו לא מיד. ואעיקרא דמילתא, יל"ע בהנהוג אצל כו"כ מורי הוראה שתפסו כל מדה נכונה בעיניהם בשיעור פתה"ק, ועפ"ז חוקרים ודורשים אצל הרופאים בסוגי הבדיקות והטיפולים בזמנינו, לעמוד על הבירור במדה שמדדו לה^ו. והלא זה גופא שבכמה טיפולים משתמשים בשפופרת קטנה יותר – ה"ז מוכיח שאי"ז דק שבדקים.

ובאמת, נראים הדברים שגם בביהגר"א (יו"ד ספ"ח ס"ו) ל"כ להכריע כן, הלכה למעשה, כ"א בדרך הערה בד' השו"ע^ז. ועד"ז בשו"ת שארית יהודא ס"ח, יעו"ש שסיים בצ"ע^ח.

ובלא"ה הרי להאומרים ששיעורו כגודל אצבע, הרי ידוע ומפורסם דל"ש במציאות להכניס כשיעור הנ"ל בלי לגרום לנזק חמור ולקרוע צואר הרחם, כאשר יעידון יגידון כל יודעי דבר^ט. וא"כ, אי"מ כלל, מהו כל החרדה הזאת אשר חרדו, בהכנסת שפופרת, בדבר שאינו שייך במציאות^י.

ועוד ועיקר: שלא זו הדרך להכריע מעצמנו, אן יתמי דיתמי, בראיות מש"ס וכו', בדבר שכתבו גדולי הפוסקים (הב"י והש"ך והט"ז ואדה"ז) להדיא ששיעורו לא נתפרש, ואין כל ספק דלא אישתמיט להו המפורש במשנה וגמרא^י. והעיקר, שכיון שהמדובר בספק דאורייתא, ובחשש איסור כרת, ולר"י – מפלת מביאה קרבן ונאכל (נדה כא, ב). וראה בבעהנ"פ שער תיקון הוסתות, ק' להקל מסברא בדבר שאין לו הכרח וראי' גמורה. והרי זהו עיקר טעמו של הב"י, דכיון דלא איתפרש לן אזלינן לחומרא^י.

ב. עוד אחת היא לנו, במש"כ בספרו סקפ"ח ש"א (ס"ה) לענין צבע כתום (מאראנצע"ן), והוכיח להיתר מצבע חלמון ביצה, שע"פ עדות מגדלי תרגולים הוא בצבע הנ"ל. – הנה, אף שנתפשטה ההוראה להקל כן (וכמובן, בזהירות הראוי' בצבע זה) – אם לדין יש תשובה, שכבר העיר בשו"ת בית ישראל^י (הורו"ץ, לתלמיד היש"מ – יו"ד סל"א) דיש ב' מיני חלמון, וס"ל שצבע חלמון הנוטה לאדמומית אינו בכלל ירוק. ומש"כ שבהכרח שהכתום בכלל יאל"ה, ממש"כ התוס' (סוכה לא, ב ד"ה הירוק) דנוטה לאדמומית, וסתם צהוב אינו נוטה לאדום – עכצ"ל שהכוונה לצהוב, שהרי פ"י כמראה זהב אתרוג

ושעוה^י, וכוונתם שלעקביא ג"ז בכלל נטי' לאדמומית, וי"ל שהצבע **מצ"ע** מורכב גם מאדמומית^י. ואכמ"ל, תרתי משמע, כי לא יכילו הנייר, וגם לרגל המלאכה אשר לפני, עד אשר נבוא שעירה, כנפי יונה מחופים בכסף וירקרק חרוץ, כפי המצו"צ (תהלים סח, יד): סוף הדבר לגאולה שלימה ורב טוב, אכ"ר.

^א וראה ח"י הצ"צ סוכה פ"ג מ"ו.

^ב שכ"ד שמתעגל קורין פיקה – ראה פיה"מ להרמב"ם כלים פ"א מ"ו. השגות הרמב"ן על הלי' לולב להראב"ד. ולהעיר מפיה"מ כלים פ"א מ"ו: **כחצי** כדור. ואכ"מ.

^ג ולהעיר שד' הראב"ד הנ"ל לא היו לעיני כו"כ מהאחרונים, כיון שהוא רק במהדו"ב.

^ד ואדרבה מלי' הרע"ב שם מוכח ששייך פתה"ק גם בפחות משיעור פיקה. וכ"מ קצת בפיה"מ שם.

^ה ויל"ע במש"כ שם ברמב"ן – אם יש להכריח שחולק בזה לענינו.

^ו וכו"ה גם ע"פ דעת הרופאים. ולהעיר שתחילת ברייתו של אדם בכזית (רמב"ם טו"מ פ"ב ה"ב). ולכאוי' הכוונה לאחרי מ"י, שלפנ"ז לא נגמרה צורתו (ראה רמב"ם אסו"ב פ"י ה"א) ואין לו דין טומאת נפל (משל"מ טו"מ שם. רמב"ם שם פ"א ה"ח). ובירוי' נזיר פ"ז ה"ב: יש נפל בפחות מכזית. [וראה קר"א נזיר כ, א. ו**עוד**]. ועיי"ש בפנ"מ במראה"פ ד"תחילת ברייתו"י הוא אחרי שנתקשרו אבריו בגידין (אף שמטמא גם לפני שנתקשרו אבריו בגידין – רמב"ם שם פ"ג ה"א). וראה בתשו' שבסו"ס באוצר המלך להר"צ הכהן מלובלין סקצ"ד: שהביאו לפני שפיר מרוקס וכו' כמה ימים אחר ארבעים וכמדומה לי שלא הגיע לשליש ולא לרביע כזית שהוא חצי ביצה, וע"כ הך תחלת ברייתו ויצירתו ר"ל שנגמר בנין גופו להיות אבריו מתקשרים הגידים, עיי"ש.

^ז ולהעיר, שגם האג"מ סתר משנתו בזה – ראה מש"כ בשו"ת יו"ד ח"ב סע"ו ד"ה הנה.

^ח ולהעיר, שמש"כ שם האג"מ להוכיח מדי' הנוב"י (יו"ד מהדו"ת סק"כ) בשיעור אצבע – צע"ג, שהרי הנוב"י בריא מילתא [כבפנים] דס"ל שהשיעור הוא כל שעב יותר משפופרת של קש, וכש"כ בשיעור אצבע. ולאידך, במש"כ שם הנוב"י ברופא שהכניס אצבעו, יל"ד, שיי"ל דמיירי שהרחיב ע"י האצבע יותר מעובי אצבע.

^ט ואולי איכא למשמע גם מן הדא, ממכתב הידוע (נדפס בלקו"ש חל"ז ע' 188) בנוגע להזרעה מלאכותית: "ישנם כמה טיפולים שגורמים בהאשה דין נידה" (אף שבד"כ כמעט ולי"ש שיכניסו מכשיר בגודל אצבע וכו', וכדלקמן). והרב המתיר (מכתבו – במענה למכתב הנ"ל – נדפס בקובץ דברי תורה כולל מנחם חוברת יט ע' ל) אכן סמך ע"ד המקילים בשיעור פתה"ק.

^י וראה גם דברות משה עמ"ס ב"ק ח"ג (יא, א – הע' מח). וי"ל.

^{יא} ולהעיר שגם המהרש"ם דרב גוברי' בכחא דהתירא לא סמך לגמרי לעשות מעשה להקל, וכותב להדיא (בשו"ת ח"ד סקמ"ו) להקל רק באינסטרומענ"ט שהוא דקה מן הדקה. ובהמשך דבריו מ' (קצת) שמש"כ שם "וא"כ **בכה"ג** יש לסמוך להקל" (בעובי ב' אצבעות לפי"מ שהעתיק מדי' התפא"צ. ואכ"מ), כוונתו בנדון דידי' דוקא, שהקילוח שעושין להנשים בד"כ אינו מגיע להמקור, ועכ"פ ספיקא הוה. (אולם, יתכן שיל"פ בדבריו באו"א, יעו"ש).

^{יב} וכאשר העירו הפוסקים (ראה שו"ת חת"ס יו"ד סקע"ט. בינ"א סכ"ג. גילוי דעת למהרש"ם טריפות קו"א סרל"ו. עונג יו"ט ספ"ד) עד"ז בד' הנוב"י (מהדו"ת יו"ד סוסי' כ) בנוגע הכנסת אצבע הרופא להמקור.

^{יג} א"כ בסוף ימי ההריון או לאחר כו"כ לידות (וכל' החת"ס שם "עד שתפתח בטבע"). ודוחק גדול לומר דדוקא בכה"ג עסקינן.

^{יד} ובלשון הרב (אג"ק ח"כ ע' שי – **לענין אחר**): לא זו הדרך להכריע פס"ד למעשה וכו' ע"י ראיות מש"ס וכו' (ש)בודאי לא אישתמיט להו. (אלא דהתם מיירי בנוגע ההכרעה בדבר שנחלקו בו ראשונים. וראה אג"ק ח"ג ע' רעו).

^{טו} אלא שבכמה אופנים ישנם **כו"כ** צירופי קולא, דחזי לאצטרופי לפי הענין. ואכ"מ.

^{טז} והן הן הדברים שהביא בספרו לעיל (סט"ז) לענין מראה ירוק כזהב. אלא שהביאם אחרי שהלכו בו הנמושות, ליקוטי בתר ליקוטי, וכפה"י לא שת לבו שהדברים נעתקו ממק"א.

וילה"ע מרשב"א (נדה יט, א. וכו"ה בתוה"ב הארוך ב"ז ש"א) שכמראה ביצה היינו ביצה טרופה. אולם, מש"כ בשו"ת הנ"ל בנוגע לירוק כזהב הוא היפך משמעות ד' הראשונים (תוד"ה הירוק – נדה יט, ב. רשב"א הנ"ל. ועוד) שלחכמים גם ירוק הנוטה לאדמומית (כזהב וכשעוה) טהור. ומש"כ שם להוכיח כן מדי' הרא"ש – ראה בשו"ת מהרי"א הלוי (ח"א סקט"ו) בכוונת הרא"ש. [ולהעיר מיומא מג, ב].

^{יז} להעיר גם מתו"ח בראשית ד"ה ותלד (לט, ג ואילך), עיי"ש. וצע"ק בכוונתו. וראה גם ד"ה מאי חנוכה תרע"ג (בהמשך תער"ב).

^{יח} וכמ"ש בב"י על אתר, שיי"ב **צד** נטיית מראה אדמומית, "ולרבנן האי לאו נטי' לאדמומית היא". ובלבוש ס"א: אין מטהרין אלא מראה ירוק וכו' כשעוה או כזהב שהם נוטים קצת לאודם. ובמש"כ "נוטים **קצת** לאודם", עכצ"ל ולפרש כנ"ל. ועיי"ש בשו"ת שאילת יעבי"ץ סמ"ד: ודאי י"ב נטי' חזקה אל האודם. ובשו"ת משכנות יעקב או"ח סקניו (ובשו"ת חוט המשולש סוסי' כג) במראה אתרוג שנוטה לאדום. ולהעיר מפמ"ג יו"ד סל"ח בשי"ד סק"ב. ערה"ש שם ס"ט. [אבל בנוטה לאדום **ממש** – ראה שו"ת פנ"י ס"ג וס"ד].

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzhak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

בס"ד, י"ג אב תשע"ה
5-1554/ע"ה

דברי ברכה

הובא לפני מקצת גליונות ספר "מחנה מיכאל" על הלכות נידה, מעשה ידיו להתפאר של היקר והנעלה, דעסיק באורייתא תדירא, איש על העדה, משנתו סדורה וערוכה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, כבוד שם תפארתו, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נזרו, הרה"ג מיכאל שלמה איבישיד שליט"א, רב קהילות חב"ד רמת בית שמש א', וראש מכון להוראה בעיר ביתר ת"ו.

במסגרת תפקידו החשוב, להכשיר רבנים ומורי הוראה היוצאים בשליחות בחו"ל להפיץ תורה ויהדות, ודבר ה' זו הלכה, ובשבתו עם חברים ומסירת השיעורים לקהל עדתו המקשיבים לקולו, נתלבנו ונתבארו על ידו סוגיות הש"ס, ודברי הראשונים והאחרונים לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, ובפרט להולכים כשיטת חב"ד, והוא מברר את שיטת בעל "שו"ע הרב", ושיטת נכדו בעל ה"צמח צדק", ומעמיק ומפלפל בדבריהם בעיון ישר ונכון, ומתוך הדברים שכתב, ניכר רוב עמלו ויגיעתו בלימוד התורה, ובבירור ההלכה לפרטיה ודקדוקיה, וכבר איתמחי גברא וזכה להעמיד תלמידים הרבה להיות מורי הוראות בישראל, אשריו ואשרי חלקו שמזכה את הרבים לתורה ולתעודה, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואמנם יש להעיר שעל בני ספרד ועדות המזרח יש ללמד כדעת מרן השלחן ערוך רבי יוסף קארו זיע"א גם בהלכות נדה. וראה עוד בשו"ת יביע אומר ח"ו (חלק יו"ד סימן ט"ו) ובח"ט (חלק או"ח סי' צ"א אות ח') דגם בהלכות נדה יש להורות לרבים דוקא כדעת השו"ע, והשיב על מ"ש הבן איש חי להחמיר בכמה דברים בהלכות נדה נגד דעת מרן שקיבלנו הוראותיו, וע"ש מ"ש בזה. ושמענו מחכם אחד שפעם הורה הגאון רבי ב"צ אבא שאול זצוק"ל לבעל תשובה א', שינהג ע"פ הוראות ספר בן איש חי, ולאחר זמן אותו בעל תשובה נשא אשה והתחיל לנהוג כדעת הבא"ח בחומרותיו גם בהלכות נדה, והדבר כמעט הגיע לגירושין, ובטל השלום בביתו, וניגשו להגר"צ, ואז א"ל מה שאמרתי לך בסתם לנהוג כהבא"ח זה בהיותך רווק, אבל כעת שזכית להנשא אומר, בהלכות נדה תנהג כדעת השו"ע, ובפרט בדורות אלו שהפריצות נוראה ואין יכולים ללכת ברחובות קריה ללא מראות אסורות והמכשולים רבים.

ואמנם דעתו של מרן אאמו"ר זיע"א היא נחרצת ביותר דאין נפ"מ בין רווק למי שנשא אשה, ובכל גוונא יש להורות דווקא כדעת מרן הש"ע, וכדעת גדולי הדורות, דור אחר דור כפי שנתבאר בספר עין יצחק ח"ג באריכות, ואמר לי פעם הגר"צ זצוק"ל, כי אלמלא מרן אאמו"ר זיע"א הרי שפסקיו של מרן הש"ע כמעט והיו משתכחים, מאחר שרבים מעולי בבל הנהיגו כאן בארץ ישראל כדעת הבא"ח, ומרן אאמו"ר הוא זה שהחזיר עטרה ליושנה

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

Yitzhak Yosef

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

כדעת גדולי הדורות, לנהוג כאן בארץ ישראל כהשלחן ערוך שהוא המרא דאתרא.

ואף בהלכות נדה יש להורות כן, וכמבואר שם (בעמ' שי"ב) סעיף מ"ב קיבלנו הוראות מרן גם בהלכות נדה החמורות, ואין למורה הוראה להורות לספרדי נגד דעת מר"ן הש"ע גם בהלכות אלה, שאין דין נדה כדין דבר שבערוה, וע"ש באורך בהערה (אות מ"ב).

והנה אף שרבני הישיבה מלמדים אותו גפ"ת, ומתווים לו הדרך בלימודו, וחייב בכבודם בלי שום ספק, מכל מקום גם הם צריכים ללמדו הלכה בעניני הלכה כדעת מרן, אחר שהספרדים לדורותיהם קיבלו עליהם הוראות מרן, ואין בכח היחיד לפרוש מקבלת אבותיו כפי שהעידו גדולי הדורות הספרדים דור אחר דור. ולא שייך דין מרא דאתרא בראש ישיבה, דגם אם הוא בקי בהלכה ולמד בית יוסף שלחן ערוך ונושאי כליו, ויודע מתשובות הגאונים הראשונים והאחרונים שפשטו ספריהם, מכל מקום אין דין מרא דאתרא נגד המרא דאתרא הקיים כבר, שהוא מרן השלחן ערוך.

צא וראה מה שכתב מרן הבית יוסף בתשובה בשו"ת אבקת רוכל הנ"ל (סימן לב), בחכם אחד שהגיע לעיר וביקש להורות בכל הדינים כדעת ר"י נגד מה שנהגו באותה עיר כדעת הרמב"ם, שאין לו להורות כן, ועליו להשאיר את מנהג אנשי העיר כדעת הרמב"ם. ע"ש. ואם מרן הבית יוסף דיבר כן על חכם שבדורו, קל וחומר כלפי רבנים שבזמנינו. וכבר הזכרנו לעיל מה שכתב בספר דרך שיחה, בשם החזון איש, שאין לנו מושג והבנה בגדולים שהיו לפני מאתים שנה, וכן שכן בחכמים שהיו בדורו של מרן הבית יוסף. ונמצא דאף בחכם גדול כתב מרן שלא היה לו להורות נגד מנהג אנשי העיר שקיבלו עליהם הוראות הרמב"ם. וכן בנידון דידן, דאחר שרבני הספרדים דור אחר דור העידו שנהגו כדעת מרן, שהוא כאן המרא דאתרא, היאך יבואו רבנים, ויהיו גדולים ככל שיהיו, ויעקרו מנהג אבות מדורי דורות שנהגו כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו.

וראיתי להרב אור לציון במבוא לחלק ב' (ענף ו'), שכתב, על דבר ספרדי הלומד בישיבה של אשכנזים, אם חייב לילך אחר הוראות ראשי הישיבה האשכנזים, וכתב שיש שרצו לומר שינהג כמנהג רבו, והוכיחו מהא דאמרין בשבת (קל). במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים לעשות פחמים ולעשות ברזל בשבת. ומוכח שאף על פי שאין הלכה כרבי אליעזר שמכשירי מילה דוחים את השבת [דר"א יחיד נגד רבים]. מכל מקום במקומו של רבי אליעזר נהגו כמותו, כיון שהיה מרא דאתרא, והוכיחו מכאן שצריך אדם לנהוג כרבו אף שחולקים עליו חכמים ואין הלכה כמותו. וכתב על זה באור לציון, דנראה שאין ראיה מגמרא זו, שאפשר שהמנהג שנהגו כרבי אליעזר, הוא מטעם שכך הנהיג לעשות כן בתחלת הוראתו, ולכן אף שלבסוף נודע שחולקים עליו חבריו, ואין הלכה כמותו, מכל מקום כיון שכבר נהגו כך, יש בזה דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. דמי שנהג כבר כחכם אחד, יכול להמשיך לנהוג כמותו אף שאין הלכה כמותו. ע"כ.

אולם בתשובת הרשב"א הנ"ל (סימן רנג) כתב, והנה במקומו של רבי אליעזר כורתים עצים לעשות פחמים לעשות איזמל ולא מיחו בידם חכמים, לפי שהם עושים כדברי רבם.

יצחק יוסף

The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ובפרק כל בשר אמרינן, לוי איקלע לבי יוסף רישבא, אייתו ליה רישא דטווסא בחלבא, [עוף בחלב] ולא אכל, ולא אמר להו ולא מיד. כי אתא קמיה דרב אמר ליה אמאי לא תשמטינהו, אמר ליה אתריה דרבי יהודה בן בתירא הוה, ואמינא דילמא דרש להו כרבי יוסי הגלילי, דאמר יצא בשר עוף שאין לו חלב. וכן רבים [במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלים עוף בחלב]. ומכאן למד הרשב"א על אותן קהלות שנהגו בכל פסקיהם כדעת הרי"ף או הרמב"ם, שימשיכו במנהגם. כיעו"ש. ואם איתא כחילוקו של הרב אור לציון, הרי רבי אליעזר דמילה הורה להם כן קודם שנודע שחכמים חלקו עליו, ואם כן מה ראה שיש להורות כהמרא דאתרא נגד הרבים מרבי אליעזר דמילה. אלא ודאי שאין לחלק כן. ודו"ק. ועיין בתשובת הר"ן (סימן מח) שהעלה שחייבים לנהוג כדעת רבם במקומו, אף על פי שהרבים חולקים כדאמרינן במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים וכו'. ע"ש. וגם באחרונים רבים הזכירו הגמ' הנ"ל ברבי אליעזר כדי לחייב לנהוג כדעת המרא דאתרא, ועיין בשו"ת חקרי לב (דף קס) שכתב, שדיין ומורה צדק הקבוע לדון ולהורות בארץ ישראל, אינו רשאי להורות אפילו להחמיר נגד דעת מרן הבית יוסף שהוא מרא דאתרא שלנו, וכבר אמרו חז"ל במקומו של רבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת. ע"ש. ואי איתא כחילוקו של הרב אור לציון הנ"ל, היאך הביאו ראה מרבי אליעזר דמילה לגבי מרא דאתרא. וע"כ דלא סבירא להו החילוק הנז'.

ואמנם אף שהרב אור לציון דחה הראיה מרבי אליעזר, ע"ש דלמסקנא דדינא אכן הורה שאין לספרדי לעשות כדברי רבותיו בישיבה האשכנזית, אלא עליו לנהוג כדעת מרן הש"ע. וכן בעל תשובה שחזר בתשובה ע"י רבנים אשכנזים, אף על פי שלמד אצלם כפי מנהג אבותיהם, עליו לנהוג כמנהג אבותיו, ובמקום שאין אביו שומר תו"מ ינהג כמנהג אבות אבותיו, ומשום אל תטוש תורת אבך, ומשם שכך קבלו אבותינו על זרעם ועל זרע זרעם לנהוג כן. וע"ש לענין נוסח התפלה. וכן שמענו מעדים נאמנים שכן הורה הגרי"ש אלישיב זיע"א, שעל ספרדי הלומד בישיבה של אשכנזים לנהוג בכל הדברים כדעת מרן הש"ע, וכן בנוסח ומבטא התפלה. וכ"פ הגרש"ז אויערבך בס' הליכות שלמה (תפילה, ס"ה דבר-הלכה לז) שבעל תשובה שאביו לא חינו כלל לשמירת תו"מ, מסתבר שצריך לנהוג לכתחילה כמנהג בית אבותיו, כי הרי חייב אדם גם בכבודו של אבי אביו, ועוד דמנהג אבות הוי קבלה לדורות. אך אם הוא קשור לרב ולסביבה שהצילו אותו והחזירוהו למוטב, רשאי להתפלל כמנהגם, דרואה אותם כאילו הם ילדו אותו. והוסיף, דגר שנתגייר יכול לבחור לעצמו לאיזה עדה להשתייך ולא לו מנהגים ינהג אחר גירותו. ע"ש. וכיו"ב כתב החזו"א שספרי אשכנזים החזירוהו בתשובה, והוריו אינם שומרי תו"מ, יכול להתפלל בנוסח אשכנז, היות ואלה שהחזירוהו הם ה"תורת אבך", והובא בס' מעשה איש (ח"ח עמ' פז, בשם הגר"ח קניבסקי). ועיין בספר תפילה כהלכתה (פרק ד). ע"ש.

אולם לדעת מרן אמר"ר גם בבן ישיבה הקשור לרבותיו ולסביבה שהצילו אותו והחזירוהו למוטב, אינו רשאי להתפלל כמנהגם, ואף שצריך לכבדם במאד ויוקירם על שהראו לו את הדרך הנכונה והצילוהו מבחינה רוחנית, אך ינהג בענייני הלכה ותפלה כמנהג הספרדים.

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

ואין הדבר תלוי בידו, אלא במה שקיבלו עליהם אבות אבותיו.

וכן גר המתגייר בארץ ישראל, עליו לנהוג כהמרא דאתרא שהוא הש"ע, ואין הבדל בין גר המגיע מארצות המזרח לגר המגיע מאירופא, דבכל גוונא אם נתגייר בארץ, עליו לאמץ את כל הדינים והמנהגים של המרא דאתרא. ואף שכתבנו לעיל דלכאורה אין קבלת הוראות מרן כדין מרא דאתרא ממש בחיים חיותו של החכם, שהרי אמר' סב"ל נגד מרן, ומחמירים לכתחלה במקום איסור ערוה, וכדומה, ולפי זה לכאורה גר צדק אינו מחוייב לנהוג כד' מרן, אולם פשוט הוא שקבלת הוראות מרן בדברים שקיבלנו הוראותיו, היא בגדר קבלה כדין מרא דאתרא, לאותם דברים שקיבלנו הוראותיו. ולפ"ז גם גר צדק המתגייר בארץ, צריך לנהוג כהמרא דאתרא. ואף שבאר"י כיום האשכנזים אינם נוהגים בכל כדעת מרן, מכל מקום הם מנהג אבותיהם בידם, וסמכו על הפנים מאירות דפליג על תשובת הב"י בענין קמא קמא בטיל. וכיון שהחזיקו בדעה זו, רשאים שלא לנהוג כדעת מרן בדברים שהרמ"א או הגר"א פליגי. אבל בגר לא שייכת טענה זו דמנהג אבותיו בידי, ולכן עליו לנהוג כהמרא דאתרא.

וברכתי להמחבר שליט"א שיהי רצון ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה ויזכה לברך על המוגמר לחבר חיבורים טובים ומועילים לזיכוי הרבים, באורך ימים ושנות חיים, בטוב ובנעימים, ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח, ושובע שמחות וכל טוב.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

הגה"ח ר"מ בשיבת תומכי תמימים ליובאוויטש החשובה
בעי"ת ברינא אשר בצרפת המדינה
הרב יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שליט"א

בס"ד

יום ב' כ"ח סיון תשע"ה

לכבוד ידיד נפשי אהובי* הגאון החסיד וכו' וכו' מוהר"ר מיכאל שלמה שליט"א
אבישד
רב קהילת חב"ד רמת בית שמש וראש כולל להוראה וראש מכון סמיכה ישיבת תורה
אור

שלום וברכה מרובה

אחר דרך מבוא השלום הגה קבלתי עלים מראשית ביכור תורתו ובהם חידושים וביאורים
ובירורי הלכה ברוב בקיאות וחריפות כיד ה' הטובה עליו לאסוקי שמעתתא אליבא
דהלכתא בהלכות נדה החמורות וכת"ר מברר ומחדש דבר דיבור על אופניו בכשרון רב
וניכר בו גודל העיון והשקידה וההעמקה לעמוד על הדברים

ואני תפלה שיזכה לכוון לאמתה של תורה וכה יתן וכה יוסיף להמשיך עוד ויתברר
מילי בבי מדרשא להגדיל תורה ולהאדירה ויזכה לקדש שם שמים

וע"י העסק בתורה"ק בדיני טהרה נזכה לטהרתן של ישראל בביאת משיח צדקנו ובנין
בית המקדש בב"א

ידידו עוז הכותב וחותרם לכבוד לומד תוה"ק לשמה ועמלה בטהרה
יחיאל מנחם מענדל באאמו"ר הרה"ח וכו' וכו' מוהר"ר יקותיאל דוב ז"ל קלמנסון

* נ"ב בטח לא יקפיד כת"ר על שאיני כותב תלמידי אע"פ שלמד ונתגדל אצלינו
בישיבתינו הקדושה, והטעם ע"ז כמבואר בהקדמת לשו"ת רעק"א ח"א עיי"ש.

הקדמת המחבר

ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, יום בו אני זוכה לברך על המוגמר ולהוציא לאור עולם
חלקו הראשון של מחנה מיכאל על יורה דעה סימן קפח.

איתא במדרש רבה (ויקרא כז, יב): רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם רבי מנחם דגליא, לעתיד
לבוא כל הקרבנות בטלין, וקרנן תודה אינו בטל לעולם. כל ההודיות בטלין, והודיות תודה אינן
בטלין לעולם, וזהו שכתוב (ירמיה לג, יא) "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, קול אומרים
הודו את ה' צבאות".

ולכן אין אנו מספיקים להודות ולהלל לא-ל עליון החונן לאדם דעת, על שזיכני להיות מיושבי בית
המדרש משחר נעורי, בצרפת המדינה, אשר זכתה לאורם של ראשונים עד אשר נאמר בשו"ת
הריב"ש (סי' שעו) "כי מצרפת תצא תורה", ושם גופא בישיבה הקדושה תומכי תמימים ברינא,
מתיבתא דרקיעא שמשמיה נחית בארעא, מקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם שיראה וחכמה
במקום אחד, כפי שהם מוארים במאור שבתורה, ברוח רבנו שבבבל (מגילה כט, א) כ"ק אדמו"ר
מליובאוויטש נשי"ד, וזכיתי לשמוע תורה מסיני ממורי ורבי הגאון ראש הישיבה הרה"ת הרה"ח
יחיאל מנחם מענדל קלמנסון שי', סיני ועוקר הרים גם יחד, אשר נתן לי צימאון לתורה ורצון
וחפץ להבין דבר מתוך דבר בבהירות וחדות, ובודאי איני שוכח להודות לכל רבני הישיבה אשר
העמידוני על רגלי כל אחד לפי כבודו ומעלתו, ובפרט למנהל הרוחני הרה"ת הרה"ח יצחק נמנוב
שי' אשר השפיעה עלי רבות רוח של יראת שמים טהורה וחסידות, וכן להודות לראש הכולל ורב
קהילת 'יער' החשובה, הרב הגאון יעקב זרביב שי' שבשיעוריו המעשיים הלכה למעשה, ובכל
הלכה שלימד אותנו היה מתרגם זאת בשפת ימינו ממש, וזאת תרם רבות למשון אותי כבר בימי
הישיבה קטנה ללמוד בתענוג רב הלכה למעשה. וכמובן הורי היקרים הרב יעקב אבישד שי'
ואימי מרת שרה תחי' אשר תמכו בי באורך כל הדרך עד עצם היום הזה. ומאז ועד היום, בעל
הבית לבירה זו, שם חלקי מבני יששכר בארץ אשר תמיד עני ה' אלוקיך בה, לעסוק בשמעתתא
אליבא דהלכתא (ראה בראשית רבה פרשה טז, בבא בתרא קנח, ב). וכן הזכות כבר חמש עשרה
שנה להעמיד תלמידים בשערי ציון, שערים המצוינים בהלכה (ברכות ח), ולהקים כולל להוראה
בביתר עלית, על מנת להקיף את ההלכות הנצרכות לכל רב קהילה (אורח חיים ח"א, שבת, איסור
והיתר, נדה, אבן העזר, הלכות שמחות, ימים טובים וכו') בעיון בש"ס ראשונים ופוסקים יחד
עם שימוש תלמידי חכמים, וגם אני הקטן לא מנעתי חסד מתלמידי (עיי' כתובות צו בשם רבי
חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המונע מתלמידו מלשמשו וכו'), ונבחנו בהצלחה רבה בהיכל
שלמה ועל ידי רבנים בעלי שם עולם, וב"ה הצלחנו בסייעתא דשמיא להעמיד תלמידים שב"ה
כמטרת הכולל הפכו להיות רבנים ושלוחים העונים לכל דבר הלכה, ומפיצים את תורת ה' תמימה
(ומהם הרב מאיר חיון שי' בחדרה, והרב אלכסנדר סעדון שי' בנתניה, והרב חי שמעון הלוי שי'
בעיר מונקו צרפת, והרב לוי יצחק ביסברג רב קהילה ברמת בית שמש ג', והרב יואב אקריש
בחדרה וב"ה התמנה שם לראש כולל חשוב, וכיום גם מהמרצים הדגולים בארץ הקדש), וכן

מתלמידנו שהפכו לשלוחים בכמה מקומות בעולם ובארה"ק, ועוד היד נטוי' בסיום המסלול הבא שב"ה נמצאים ת"ח גדולים ומוכשרים במיוחד. וכן זיכני ה' לשמש את עם ה' - ק"ק חב"ד ברמת בית שמש א', ונתן לי כוחות למסור אלפי שיעורים בנגלה ובהלכה ובחסידות בכולל יום וערב, ובקהילות ועיירות ארץ הקודש ומידי פעם ברחבי העולם.

...

בשנים אחרונות הפצירו בי תלמידי וידידי שהעלה על הכתב את שיעורי וחידושי לטובת הכלל.

והנה ידוע שיש הרבה סוגים של ספרים הדנים בדבר ה' זו הלכה, ספרים בסגנון קל קצר ולעניין, ובדרך כלל הם אלו הספרים שזוכים לשימוש רב בבתי ישראל, ובקרב אוציא לאור בעזרת ה' ספרים מסוג זה העומדים אצלי בכתבי יד המצטטים דעות הראשונים והפוסקים עד לפוסקי זמנינו והכרעה למעשה לפי העדות השונות וכל זה בקיצור ובשפה קלה. אבל לפני זה החלטתי להוציא ספר עיוני בהלכות טהרתן של ישראל יורה דעה סימן קפח, ספר שבו אני מאריך בליקוט וליבון דעות התנאים וחכמי הגמרא ובראשונים ואחרונים ופוסקים עד לפוסקי זמנינו, וכן הקפדתי ע"פ רוב לצטט ממש וגם כשרק הבאתי תוכן דבריהם ולא לשונים ממש נצמדתי ככל היותר ללשונם, כי הבחנתי שבעשרות ספרי מלקטים ישנם טעויות רבות ומביאים דעה של פוסק באופן מסוים אמנם בעיון בספר מגלים דעה אחרת לגמרי, ולכן בציטוט הלשון הקורא יכול לוודא את נכונות הדברים, ועוד לפעמים רוצים בכל מקרה לבדוק בספר בפרט מגידי שיעורים ואין הספר תחת ידם, ולכן ציטוט הלשון מסייע סיוע שיש בו ממש.

מטרת הספר וטעם האריכות בכל נושא שעסקתי היה ראשית למסור מסר ברור שלהגיע למסקנה הלכתית אינו בלימוד שטחי או קורסים קצרים למיניהם, אלא ממש בעיון בכל המקורות בהבנת הסוגיא והראשונים ע"ד מה שכתב הרא"ש בתשובה הידוע (כלל לא ס' ט ובאריכות בשו"ע אדה"ז הלכות ת"ת פ"ב ה"א וה"ט, ובקונטרס אחרון ס"ק א), וכפירוש המאירי בסוף מסכת נדה על דברי הגמרא תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא וז"ל "כל השונה הלכות ר"ל שאחר ששנה הסוגיא דרך מחקר ומשא ומתן מעלה בידו לברור דרך פסק וכו' ", ואם במקצוע חול כרפואה ופיזיקה נדרש מומחיות ובקיאיות, על אחת כמה וכמה להבדיל אלפי הבדלות בתורתנו הקדושה, ופרט בעולם ההלכה שצריך לכוין לרצונו של הקב"ה אשר רח"ל בחוסר דיוק אפשר לטהר את הטמא או להתיר את האיסור או להיפך ח"ו, ולטעות בדבר משנה או בשיקול הדעת (עיין שו"ע ושו"ך בחושן משפט סי' כה במה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש), בפרט בפתחי נדה שהן הן גופי הלכות כדברי התנא רבי אלעזר בן חיסמא (אבות ג, יח), וכפרש"י שם "אל יהיו קלות בעיניך, אלא שים ליבך עליהן, כי חמורות הן יותר מדי, ותמצא עומק גדול". ועוד, הלכות מראות הדמים ופתיחת הקבר (רחם) אפשר לטעות שבמיעוט הסעיפים הדנים בזה, שקצת עיון ושימוש חכמים תספיק להכריע בהלכות אלו, ולכן היה חשוב לי במיוחד להראות מקצת מהעומק המסתתר בהלכות אלו, הן במראות הדמים, וכן להעמיק נושא פתיחת הקבר על מנת לתת כלים אמיתיים והבנה עמוקה לכל רב המכריע בהלכות אלו, על מנת לא לטמא מחוסר ידיעת ההגדרות.

אחר הדברים האלה אומר לתודה לתומכי, כדברי חז"ל אם אין קמח אין תורה (אבות ג, יז) לידידים של אמת האהובים עלי כאחים ממש לר' מנחם מענדל אטל ויהונתן אטל ושמעון אטל שיחיו שעזרוני להגיע עד הלום, וכן לר' יצחק כלפון על המסירות נפש שעשו כל השנים לקיים את מוסדנו מכון תורה אור ביתר. ותודה מיוחדת לתלמידי היקר תלמיד המחכים את רבו הרה"ח רב לוי יצחק ביסברג שי' שעזרני רבות להעתיק את ספרי ובליקוט שיעורי ובעריכתם ובהערות חשובות, ואם לא היה לצידי כל השנים מרוב טרדותי בכולל יום ובכולל ערב ובקהילה הגדולה שלנו - הספר לא היה יוצא לאור, ומודה לו על כך.

וניסיתי בספר זה להדמות לבעל נעים זמירות ישראל ובלשון התניא בליקוטי אומרים פרק מב להיות שמץ מינהו מדוד מלכא משיחא (פלגי קיסר כדאיתא בסנהדרין צח, ב. ובלשון הרמב"ם נקרא בשם משיח הראשון) (הלכות מלכים פרק יא) כדאיתא בברכות ד "רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני בדם ובשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה" ולכן ידי גם עסק בזה בעט סופר.

והודאה מיוחדת לרעייתי החשובה מרת בתיה שתח' שמוסרת נפשה ולקחה על עצמה את עול הבית לגמרי והסיוע שלי בבחינת סיוע שאין בו ממש, וכל זה כדי לאפשר לי לעסוק בתורה בשלות הנפש, ובקושי ובקצת זמן שאני בביתי אני עסוק במענה טלפוני או בישראל צאן קדושים הבאים לפתחינו על מנת לדרוש דבר ה' זו הלכה, או עצה, וכל זה בזכות סבלנות ותמיכת רעייתי בדרכי וכמה אמת ויציב ונכון וקיים דברי רבי עקיבא שלי ושלכם שלה היא (כתובות סג, א) ובזכות המידות התרומיות והאצילות של הוריה חמי היקר הרב ניסים אליהו ורעייתו חמתי החשובה מרת שמחה לבית אדרעי שיחיו. ואני תפילה לבוא עולם שנזכה להמשיך בעבודת הקודש, ונמשיך להיות צינורות להפיץ את תורתנו הקדושה ולכוין תמיד לדת האמת, והעיקר שנזכה ביחד עם כלל ישראל, לקבל את פני משיח צדקנו בעגלה דידן ונשמע תורה חדשה מפי מלך המשיח (ע"פ ישעי' נא, ד. ויקרא רבה יג, ג) במהרה בימינו אמן.

מיכאל שלמה אבישיד

דין נצח - ה' טבת תשע"ז

ויהי בשלושים שנה

תוכן עניינים

ראיית מראות הדמים בלילה.....א.

- א. ראיית דם בלילה.....א
- ב. ביישוב סתירת הסוגיות.....ג
- ה. בדיקה לאור היום דווקא.....ה
- ו. בדיקה לאור הנר.....ז
- ח. בשיטת הסד"ט.....ח
- יא. שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק.....יא
- יד. שיטת הפוסקים האידנא שנתחדש אור החשמל.....יד
- יז. קיצור.....יז

הוראת הבעל בדמי אשתו.....יח.

- יח. צורבא דרבנן מורה לעצמו.....יח
- יט. שיטת אדה"ז בחכם רואה לעצמו.....יט
- כ. בנגעים נדרים ובכורות חכם לא יורה לעצמו.....כ
- כא. שיטת ר"ש ו"ז וחכמ"א היכא דאיתחזיק איסורא.....כא
- כג. שיטת שאר הפוסקים ביאתחזיק איסורא.....כג
- כד. בירור שיטת הט"ז ע"פ אדה"ז.....כד
- כה. שיטת שו"ע אדה"ז דלא כט"ז.....כה
- כז. מקורות מכמה גמרות בסוגיא דחכם רואה לעצמו.....כז
- ל. מעשה דילתא אשת רב נחמן.....ל
- לא. שיטת שו"ע אדה"ז - אדם יכול לראות דמי אשתו.....לא
- לב. שיטת המאירי והחת"ס במעשה דילתא.....לב
- לג. אסתר לא הראתה דמי' לבעלה מרדכי.....לג

בדברי המחמירים מטעם שמא יחמיר לעצמו או משום שלא תתגנה בפניו... לד
שיטת החכמ"א שלא להורות לעצמו בשאלות הטבילה..... לה
נדה לאו איתחזיק איסורא חשיבא ובידה לתקן..... לה
מו"מ למ"ד דנדה בז' נקיים בחזקת טומאה עומדת..... לז
האחרונים החוששים לחכמ"א..... לח
אחרונים המתירים להורות לעצמו גם בחזקת איסור וטבילת אשתו... . לט
קיצור..... מא

דין מראה חום..... מג.

שיטת היעב"ץ וביאורה..... מד
מראה חום העמוק הרבה לשיטת היעב"ץ..... מז
שיטת היעב"ץ במראה חום בכתם ובדיקה וראי' גמורה..... מח
שיטת הסדרי טהרה כיעב"ץ..... מח
חום בהרגשה ועד הבדוק לשיטת הסד"ט..... מט
שיטת הצמח צדק בפסקי דינים..... נ
קושיות הפוסקים על היעב"ץ וסד"ט..... נא
דברי המו"ל למפתחות שו"ת הצמח צדק..... נג
ב. חום נראה במציאות נוטה לאדום או לשחור..... נד
ג. מלשון הפוסקים "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק"..... נה
ד. מקורות מהתורה וש"ס ומדרשים ופוסקים, דחום בכלל האדום או השחור... . נה
חום שבתורה בכלל האדום או השחור..... נו
חום בש"ס בכלל אדום או שחור..... נו
שחום - אדום..... נו
שחום - שחור..... נו
מטבעות שחימי..... נו

כלי שיחומי (נחושת).....נח
אתרוג ופרות קלופים ומראה תמר - אדומים.....נח
מראה אדום שבלולב והדס.....נח
סתם סוסים אדומים.....נט
עדשים אדומים.....ס
קליפת האורז.....ס
גרעיני החרובים.....סא
פרה אדומה.....סא
דיו אדמדם - בראון.....סא
כרכום וזעפראן - חומים.....סא
כמימי אדמה - חומים.....סב
משרת תלתן ומי בשר צלי - חומים.....סב
ה. ניסיון כמאה עדים דדם משתנה למראה חום.....סג
סיכום קושיות הפוסקים נגד היתר החום.....סד
קיצור.....עז
יישוב קושיות הפוסקים על היתר החום.....סה
א. התירו מראה חום לא מכח היתר השחור מדינא דגמרא.....סה
ב. מראה חום שהתירו אינו שייך לשחור או לאדום.....סו
ג. לבן וירוק - לאו דווקא.....סז
ד. חום הטחור, מראה בפני עצמו הוא. מקורות עם שקו"ט.....סח
חום שברצועות התפליין.....סט
חום בדיני סת"ם.....סט
שיטות הפוסקים למעשה במראה חום.....ע
המחמירים במראה חום.....ע
המתירים מראה חום בכתם ולא בבדיקה.....ע

מראה חום בהפסק טהרה.....עב
מראה חום בג' ימים ראשונים.....עב
מראה חום בימי טוהר.....עג
המתירים מראה חום.....עג
המתירים מראה חום הבהיר.....עד
הרואה מראה חום עמוק בקביעות.....עד
בירור שיטת החכמ"א.....עד
שיטת הצמח צדק במראה חום.....עה
קבלה מרבתי בדין מראה חום.....עו
ההכרעה למעשה במראה חום.....עז
קיצור.....עז

רחצה בז' נקיים.....פ

ביאורים ודיוקים בשיטת הב"ח.....פא
דין רחיצה במקלחת.....פב
זילוף נוזל באו"מ בז' נקיים.....פה
שיטת כ"ק אדמו"ר הצ"צ.....פז
קיצור [התשובה מהמקור].....פט
תשובת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד.....צ

הוספה • שאלות ותשובות.....צג

גדר לידה לעניין מילה.....צד
דין מילה בשבת לנולד בליל שבת.....צח
שיעור מתנות לאביונים דפורים לקטן.....קא
שיעור חינוך הקטן במתנות לאביונים.....קב

ראיית מראות הדמים בלילה

א. נחלקו הפוסקים בדין ראיית מראות הדמים בלילה, אם הותר הן לאישה והן לרב להחליט דינם שלא ביום. ומצינו שדוד המלך לא רצה לראות דמי אביגיל בלילה, אך רבי יהודה הנשיא (שהי' מצאצאיו) כן ראה פעם דם בלילה. ויש שביארו, שדוד המלך שלא רצה לראות דם לאור הכוכבים או הלבנה הי', אבל רבי הי' לאור הנר.

ויש שכתבו שאף שבזמן הש"ס (זולת רבי יהודה) היו נוהרים לראות לאור היום דווקא, אמנם היום שאנו אוסרים כל הנוטה לאדום ובקל יוכל להבחין מראה הטמא לדידן, ניתן לראות ולפסוק במראות הדמים בלילה. אך הב"י והרמ"א ורבינו הצמח הצדק כתבו שיש לכתחילה לראות לאור היום, והיינו גם במזנינו. ויש שכתבו שאין בדיקה (החלטת ועיון דין המראה) אלא לאור היום בלבד ולעיכובא שלא נחשב (עיון) בדיקת לילה, ולכן צריך לראות לאור היום לעיכובא בדיקת ראשון ושביעי עכ"פ (וכ"כ הסד"ט וכן משמע מרבינו הצ"צ בקו"א ג' לפס"ד סקצ"ו בדעת הב"י, אך בשו"ת יו"ד סי' קנה, דחה יסוד פסק זה של הסד"ט מכל וכל).

ובימינו שנתחדש אור החשמל ולילה כמעט כיום יאיר, עדיין יש הנמענים לראות מראות הדמים בלילה אלא אם כן הוא ליל טבילה או לפני תשמיש וכיו"ב שאי אפשר להמתין. אמנם לפועל הרבה מתירים ונוהגים לראות מראות הדמים לאור החשמל גם בלילה שלא בעת הדחק, ורק אם מסתפקים בדינו ממתינים לאור היום, ומ"מ נוהרים מסוג האור שלאורו רואים המראה, שלא יעוות מראהו וגוונו האמיתי של הבדיקה או הכתם (שאם הוא רואה באור בגוון לבן (כפלורוסענט) שמלבין המראה, יבוא לטהור הטמא ח"ו. או להיפך שאם יראה לאור בגוון צהוב, יראה המראה יותר עמוק וחזק, ויבוא לטמא הטהור ח"ו. ומשום זה יש שכתבו לראות לאור ב' סוגי אורות אלו, אך לא ראינו שיקפידו בזה כל כך. ויש שהציעו לראות הדם לאור אלוג'ן, שאורו מעין שתי אורות הנ"ל יחד, וכיום מצוי בחנויות סוג אור חשמל בדמיון אור השמש).

ראיית דם בלילה

. אמר רבה בר שמואל, על עסקי דם הבא מן הסתרים, נטלה דם והראתה לו [לדוד המלך], אמר לה [דוד המלך לאביגיל], וכי מראין דם בלילה. ע"כ. ומבואר שדוד המלך לא רצה לראות דם בלילה מן הדין. **ופרש"י**: וכי מראין דם בלילה אם טמא או טהור הלא צריך להבחין מראיתו, אם מחמישה דמים הטמאים באשה הוא. ע"כ. [ולקמן נדייק בשיטת רש"י דנראה מדבריו שדווקא חמשה מיני דמים א"א

א. שכיח טובא שהרב המורה נשאל בדיני המראות בלילה, ואף שמצינו מש"ס ופוסקים דאין לראות דם בלילה (וכדלהלן), הרי לפועל אנו רואים מעשה רב מרוב המורים בכל המקומות שפוסקים במראות הדמים גם אחר שפנה יום. וזה אשר עתה ניישב ונבין ב"ה.

ב. **בגמרא**, מגילה¹ אמרינן: שבע נביאות מאן נינהו... אביגיל, דכתיב... וירדת בסתר ההר.

(2) ונראה אולי לדייק שגם אין להביא לרב לראות הדם בלילה ("דאמרי" וכי מראין" ולא "רואין").

(1) י"ד ע"א.

להבחין בלילה]. **ובמאירי** כתב: כשם שאין דנין דיני נפשות בלילה כך אין רואין מראות דמים של נדה בלילה אלא ביום, ולא עוד אלא שצריך לראות בחמה ושיעשה צל בידו, כמו שיתבאר במקומו.³ ע"כ.

וכן מצינו **בירושלמי** סנהדרין⁴ בשינוי לשון קצת: מיד הוציאה [אביגיל] **כתמה** והראת לו, אמר לה [דוד המלך] וכי רואין **כתמין**⁵ בלילה. ופירש **בפני משה**: וכי רואין כתמין בלילה, והלא צריך להבחין המראה אם הוא טמא או טהור.

ג. אך לאידך מצינו היפך הוראה זו **בגמרא** נדה⁶ דהכי איתא התם: רבי ראה דם בלילה וטימא⁷. . . רבי בדיק לאור הנר, רבי ישמעאל ברבי יוסף בדיק ביום המעונן ביני עמודי (היכא דגרסי, ואף על גב דליכא נהורא כולי האי. רש"י ומאירי), אמר רב אמי בר שמואל, וכולן אין בודקין אותן אלא בין חמה לצל, רב נחמן אמר רבה בר אבבה, בחמה ובצל ידו⁸.

(3) במסכת נדה וראה להלן שנעתק בלשוננו.

(4) פרק ב הלכה ג.

(5) וראה מש"כ בהערות לקמן סוף ס"ד [במוסגר] בחילוק לשון "דם" ו"כתם". ויש להעיר דבזמן ההוא עדיין לא גזרו על הכתמים. וראה בשיעורי טהרה עמ' כד.

(6) כ"ע"ב.

(7) ושם ממשיכה הגמרא: ראה ביום (אותו מראה. רש"י) וטיהר, המתין שעה אחת [ראה] חזר וטימא, אמר, אוי לי שמא טעיתי, שמא טעיתי ודאי טעה, דתניא, לא יאמר חכם אילו היה לח היה ודאי טמא, אלא אמר אין לו לדיין אלא מה שעיניו ראות, מעיקרא אחזיקה בטמא כיון דחזא לצפרא דאשתני אמר (ליה) ודאי טהור הוה ובלילה הוה דלא אתחזי שפיר, כיון דחזא דהדר אשתני, אמר האי טמא הוה ומפכח הוה דקא מפכח ואזיל, רבי בדיק לאור הנר וכו' (ראה המשך בפנים).

(8) נותן ידו כנגד חמה על הדם ומיצל. רש"י. ובחידישו הריטב"א כתב: יש שפירשו שמפרש הוא [רב נחמן את] רמי בר שמואל, דהיינו בין חמה לצל, כי ידו מפסקת בין החמה וצל שבידו והדם בינתים, ואחרים פירשו דתרווייהו בעיניו,

[אלא] הוא הוא [העד] שדיהא. ע"כ. ומשמע מהירושלמי בשיטת רבי דלא כתלמודא דידן. ועוד למדנו "שחכמים" הם שאמרו דאין רואין כתמין בלילה.

[ודחוק ליישב ע"י חילוק דהירושלמי בכתמין עסיק, משא"כ הבבלי בדם בדיקה וכיו"ב¹⁵].

ה. והכי אסיק (דפלוגתת הבבלי והירושלמי הוא בשיטת רבי) **בערוך לנר**¹⁶ בתירוץ ראשון, דאחר שהביא דברי הירושלמי, כתב וז"ל: רבי בדיק לאור הנר, משמע מזה שרבי סמך עצמו על בדיקה לאור הנר לטהר או לטמא . . אבל ראיתי בירושלמי שהביא מעשה דלעיל בזה הלשון מהו לראות כתמים בלילה רבי ראה בלילה וטימא . . ולפ"ז משמע שרבי לא סמך על בדיקת לילה וחולק הירושלמי על גמרא שלנו. ע"כ.

ובתירוץ שני ראה הערוך לנר להגיה בירושלמי מילתא חדא, והסיר בזה מחלוקת נוספת בין בבל לארץ ישראל, ובלשונו: או י"ל דאחר שראה שלא ראיית לילה גרם אלא שדיהא והולך, שוב סמך על בדיקת לילה, ומה שכתוב בירושלמי שובקתי לרמשא ראה בלילה וטיהר, נלענ"ד שט"ס הוא וצ"ל "וטימא", כמו בגמרא שלנו, ושל הירושלמי ושלנו אחת היא, ובזה א"ש דלפי המסקנא יקשה מתי אמר רבי אוי לי שמא טעיתי, אכן ע"פ הירושלמי י"ל דאחר שראה בצפרא אמר כן, ועל זה אמר גדולים הם דברי חכמים וגו' ולא ה' לי לעבור עליהם, אבל כשראה בערב שדיהא והולך,

(15) וראה בטהרת הבית ח"א עמ' שי"ב, שרצה בתחילת דבריו לחלק בין דם הבא בהרגשה לכתם, אך לבסוף דחה זה מכח לשונות הירושלמי. עיי"ש. וראה לעיל בהערות על דברי הירושלמי, שכ' דאז עדיין לא גזרו על הכתמים. וראה עוד לקמן ס"ס י"ב, דבראיית דם בלילה יש חילוק בין בדיקה לכתמין לשיטת הסד"ט.

(16) בבלי נדה כ"ע"ב.

נח דעתו ואמר עתה אני רואה שלא טעיתי במה שטמאתי בתחלה שהדם הוא שדיהא, אבל מעיקרא טמא ה' ומאז והלאה סמך על בקיאתו וראה דם בלילה¹⁷. ע"כ. וכ"כ **בשיורי ברכה**¹⁸ באחד מתירוציו וז"ל: ואולי שמא הוא ט"ס בירושלמי, וצ"ל אמר שובקתיה לרמשא ראה בלילה "וטמא" וכו' אמר הוא שדיהא, והיינו כדאתמר בגמריין.

ביישוב סתירת הסוגיות

ו. ושוב נשוב לנידון שאלתינו - איך רבי ראה דם בלילה, והרי ממעשה דדוד המלך משמע דאין לראות דם בלילה (וגדולים דברי חכמים שאמרו וכו').

ובהקדים דשוב מצינו לחז"ל ששבחו בדיקת הדם ביום ושהבודק לאור הנר (בלילה) הרי זה מגונה, והוא **מגמרא** נדה¹⁹, דאמרי התם: אמר רב חסדא אסור לו לאדם שישמש מטתו ביום . . אמר רב הונא ישראל קדושים הם, ואין משמשין מטותיהן ביום . . תנן [במשנה לעיל טז ע"א, בדין המשמשת כמה פעמים באותו לילה, וצריכה בדיקה לטהרות: ב"ש אומרים צריכה ב' עדים על כל תשמיש ותשמיש]

(17) גם בביאור **הפני משה** שם, יש לדחוק דלמסקנא דרבי שפיר חזי דמא ברמשא, וז"ל: וקאמר, מעשה שראה רבי בלילה וטימא ואח"כ נמלך להניחו עד הבוקר וראהו וטיהר, אמר גדולים הן דברי חכמים וכו', **וחזר אמר** נניחו עוד עד הלילה וראה והנה הוא טיהר, כלומר שחזר ודיהא ביותר, ואמר לא אני הוא שטעיתי בתחילה, אלא הוא הוא שהולך ודיהא שהרי עכשיו בלילה ג"כ מראה טהור לו. ע"כ. ואולי יש לדייק מהלשון "חזר אמר" דנראה שר"ל דחזר בו רבי ממה שאמר "גדולים הן דברי חכמים", ולכן הניחו שוב לראות מה יהי' בסופו, ואכן סופו הראה על תחילתו שלא הוא טעה בראיית הלילה אלא העד הוא שדהא. וראה עוד בסד"ט ס' ק"ץ סוס"ק צ"ג. ובמפרשי הש"ס. וראה גם מש"כ בזה בפתחי דעת פ"ג הערה ו.

(18) סקפ"ח ס"ק ו.

(19) יז ע"א.

או תשמש לאור הנר [וא"כ שמעין מב"ש דמותר לשמש לאור הנר, וקשיא מב"ש אדרב חסדא ורב הונא], אימא 'תבדוק' לאור הנר [ולא 'לשמש' לאורו, ובזה מתורץ הקושיא הנ"ל, דב"ש לא התירו לשמש לאור הנר אלא לבדוק העד בלבד], ת"ש²⁰ אף על פי שאמרו המשמש מטתו לאור הנר, הרי זה מגונה [אך לא אסור, ושוב קשיא ארב חסדא ורב הונא דאמרי אסור], אימא הבדוק מטתו לאור הנר הרי זה מגונה, תא שמע ושל בית מונבז המלך היו עושין ג' דברים ומזכירין אותן לשבח, היו משמשין מטותיהם ביום . קתני מיהא משמשין מטותיהן ביום, אימא בודקין מטותיהם ביום, הכי נמי מסתברא, דאי ס"ד משמשין, מזכירין אותן לשבח [הכי דמי], אין ה"נ דאגב דאיכא אונס שינה מגניא באפיה. ע"כ.

והטעם דמגונה לבדוק דם לאור הנר, **פרש"י**: דלא מיבדק שפיר. **ובמאירי** כתב: אף על פי שהתרנו בדיקת העד לאור הנר, מ"מ אינה בדיקה מעולה מפני שאינו נבדק יפה ועיקר הבדיקה ביום. ע"כ. ולפי כל זה, שוב צריך ביאור במעשה דרבי דבדיק לאור הנר²¹ (בלילה). וכדאי לצטט דברי הרמב"ם מהל' טומאת נגעים²² שציין התנה"ש בס' קצו²³, וז"ל: ואין רואין לא בשחרית ולא בין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן - לפי שכהה

(20) לעיל טז ע"ב, תנו רבנן.

(21) ונראה לומר אליבא דמ"ד ד"לשמש" מיטותיהן ביום (או לאור הנר) היינו "לבדוק", א"ש מה שאמר רבי בירושלמי ש"חכמים" (היינו מקור קדום מרבי עצמו) הם שאמרו שלא לבדוק כתמין (לאור הנר) בלילה, דמבואר מסוגיא דידן דמקורו ממשנה (טז ע"א) "או תשמש לאור הנר, היינו תבדוק". ובורייטא (דריש דף טז ע"ב) "תנו רבנן", ות"ש דבית מונבז (מודף י"ז ע"ב).

(22) פ"ט ה"ו.

(23) סק"ט.

ובלשונו: דהא בימי רבי היו עדיין מבחינים בין דם לדם ואיך ראה רבי בלילה, ונ"ל דרבי ס"ל דהא דאין רואין בלילה זהו לאור הלבנה²⁹ אבל לאור הנר הוי כיום, וראה לזה מהא דאמרין התם רבי בדק לאור הנר ע"ש, וה"פ, דאף דאין רואין דם בלילה מ"מ לאור הנר שפיר דמי, ובמגילה שם היה במעשה דאבגיל כשפגעה את דוד בדרך ע"ש והיה לאור הלבנה ולא לאור הנר (עי' סמ"ע חו"מ סי' ה' סוף סק"ז³⁰ וראה לדברינו ודו"ק). עכ"ד הערוה"ש. ולקמן עוד נתעכב בדבריו. **ובפרי דעה**³¹ כתב: והא דרבי ראה דם בלילה י"ל דסוגיא דמגילה פליג עלי' א"נ רבי ראה לאור הנר, והתם [בגמ' מגילה] ה' בשדה לאור הלבנה והכוכבים.

ובטהרת הבית³² כתב מעצמו ביישוב הנהגת רבי שבדק לאור הנר בלילה נגד דברי חכמים, דאולי סבר רבי דליחיד מומחה (כמוהו) לא אמרו, ועיי"ש שנשאר בצ"ע. ועוד כתב בשם כמה ספרים שכ' כדברי החיד"א הנ"ל עיי"ש

(29) ובס' באשכול וחי"א דלעיל, גרסין לאור הכוכבים.

(30) וז"ל: ולכאורה היה נראה לומר דהיינו טעמא משום דלקמן בסימן ז' כתבו הטור [סעיף ד'] והמחבר [סעיף ב'] דסומא באחת מעיניו כשר לדון אפילו תחילת דין משום דיכול לראות, ובסומא בשתי עיניו פסול משום דהוה אצלו לילה אפילו ביום, ואם כן נאמר דהוא הדין איפכא, דכשמדליק נרות בלילה ויכול לראות ולהכיר בני אדם, מותר לדון אפילו בתחילת דין בלילה. ודומה לזה מצאתי בקובץ ישן נושן דאין קונין בקנין סודר בלילה אלא לאור הנר או לאור הלבנה [כדי] שיכירו העדים היטב מי הוא הקונה והמקנה, וגם אמרו [יומא ע"ד ע"ב] מאן דאית ליה סעודתא [לא] ליכליה [אלא] ביממא, [הטעם הוא] משום דאמרו סומא אינו שבע. ואי מדליק נרות בלילה לית לן בה. [וא"ס] כן [גם בכאן] נראה לי להלכה ולא למעשה לכפותו לדון בלילה אף שהנרות דולקות, כי לא מצאתי חילוק זה בשום אחד מהפוסקים. עכ"ל הסמ"ע.

(31) סקפ"ח ט"ז סק"א, בסופו. ולקמן נכתוב שיטתו להלכה.

(32) ח"א עמ' שי"ב.

ובהערה³³. וראה עוד באורך וברוחב **בקנה בשם**³⁴ ביאור מעשה דרבי וצדדי ספיקותיו.

בדיקה לאור היום דווקא

ח. וכ"ז לפלפולא, אך להלכתא כתבו כמה ראשונים לבדוק לאור היום דווקא. ומהם, **הרמב"ם**³⁵ שכתב: אין בודקין הדם אלא על גבי מטלית לבנה ובחמה, ועושה צל בידו על הדם והוא עומד בחמה כדי שיראה עינו כמות שהיא. ע"כ. **והאשכול**³⁶ כתב: ואנו טחו (חשכו³⁷) עינינו מראות ואין רואין דם בליל. ע"כ. **והרשב"א**³⁸ כתב: אור היום יפה לבדיקה של בית, ואין בודקין מטותיהן אלא ביום ומזכירין אותן לשבח. **וארחות חיים** העתיק בשמו: ואור היום יפה לבדיקה שכן של בית מונבז אין בודקין מטותיהן אלא ביום ומזכירין אותן לשבח. ויש להעיר **מתוס'**³⁹ שביארו בשיטת בית הלל דרשאי לבדוק בדיקות שאחר תשמיש בלילה לאור הנר (לטהרות), וע"ז הזכירו לשבח את בית מונבז שעכ"ז היו ממתנינים ליום לבדוק. ע"כ. ושוב נעתיק דברי **המאירי** מגמרא מגילה שכתב: כשם שאין דנין דיני נפשות בלילה כך אין רואין מראות דמים של נדה בלילה אלא ביום, ולא עוד אלא

(33) כ"כ בשם שו"ת בן יהודה סנ"ה, שאבגיל הראתה הדם לדוד באישון לילה ובאפילה, כדי שייגיד שאין דנין דיני נפשות בלילה שאסור אפי' לאור הנר. ובשם ס' ראש אפרים סל"ח ס"ק סא, שג"כ כ' דמגילה מיידי דלא לאור הנר (א"נ) דבסוגיא דמגילה דלא כרבי. אך בטהרת הבית דחה תירוץ זה עיי"ש, ולפ"ז נדחה גם דברי הפר"ד הנ"ל בפנים).

(34) בסקפ"ח בביאורי הט"ז סק"ה.

(35) פ"ה מהל' איסורי ביאה הלכה יב. אך ראה לקמן בסעי' ט, מש"כ המ"מ והב"י והפר"ד בשיטתו, ומה שהעירו בזה.

(36) הל' נדה סל"ט.

(37) גירסת הדרכ"ת סקפ"ח ס"ד.

(38) תורת הבית הקצר בית ז שער ה.

(39) ד"ה אימא, נדה יז ע"א.

שצריך לראות בחמה ושיעשה צל בידו, כמו שיתבאר במקומו⁴⁰. ע"כ. ו"במקומו" - בגמרא נדה כתב: אף על פי שהתרנו בדיקת העד לאור הנר, מ"מ אינה בדיקה מעולה מפני שאינו נבדק יפה ועיקר הבדיקה ביום. ע"כ. **ורבינו ירוחם**⁴¹ כתב: והבדיקה המובהקת היא ביום כי אור היום יפה לבדיקה זו.

ט. והב"י⁴² הביא דברי הרשב"א ורבינו ירוחם (לבדוק ביום דווקא) וציין מקורם לגמרא במעשה דבית מונבז, וסיים: ולפי שאינו מעכב כלל לא הזכירוהו הרמב"ם⁴³ ורבינו ז"ל [הטור]. ע"כ. **ובשו"ע** לא הזכין מדין זה כלום. אך **הרמ"א** כתב: והבדיקה תהיה לאור היום ולא לאור הנר (תא"ו נכ"ו והרשב"א בת"ה), ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר (כן משמע בב"י). ע"כ. [ולפי דברי התוה"ש⁴⁴ (שכתב הטעם שלא כתבו הטור והמחבר דין ראיית הדם ביום ולא בלילה, שהוא משום דלדין שמטמאים כל מראה זולת לבן וירוק, בקל יוכל להבחין גם שלא ביום), משמע קצת שהרמ"א שכן כתבו להלכה דלא כמחבר - חולק עליו. אך מהבן איש חי המובא לקמן לא משמע כן. ועצ"ע].

(40) במסכת נדה. והובא לעיל.

(41) בנתיב כ"ו ח"ב.

(42) בס' קצו. וראה **בפרטי רמזי דינים** המחודשים המבוארים בזה הסימן [להב"י]: אור היום יפה לבדיקה. וראה לקמן ביאור שיטתו עפ"ד הצ"צ.

(43) וקצת צריך ביאור ממ"ש "לא הזכירוהו הרמב"ם" הרי הרמב"ם כתב "אין בודקין הדם... ובחמה, ועושה צל בידו על הדם והוא עומד בחמה". וי"ל שהבין בשיטת הרשב"א ורבינו ירוחם והרמב"ם, דגם דהאידינא צריך לבדוק לאור היום לכתחלה (עכ"פ) וכוא דבית מונבז, "ולפי שאינו לעיכובא כלל לא הזכירוהו" אפי' אחרי שכתבו דין דם בזמן הזה (שמטמאים כל מראה דם).

(44) סקפ"ח סק"א.

ושו"ר כתוב **בדרכ"ת** בשם **המלבושי טהרה**⁴⁹ שהחמיר שלא לראות לכתחילה דם בלילה, ורק בדיעבד אם ראה בלילה הכשיר. וראה לקמן **שהשיווי ברכה** אחר אריכות סיים ש"ראוי להחמיר" גם האידנא שלא לראות דם בלילה. **ובסד"ט**⁵⁰ הסיק דמין הדין צריכה שתראה את כל הבדיקות ביום, ורק בדיעבד סגי ראיית באחת הבדיקות ביום⁵¹. ועוד דייק מדברי **הסמ"ג** שתבדוק ביום דווקא ("שחרית בקומה ממטתה וערבית כשהולכת לביה"כ"), ועוד העתיק לשון **ריק"ש**⁵² ד"אין הבדיקה עולה כהוגן אלא ביום". ולקמן יבורר שיטתו באורך ב"ה.

וראה גם בחי' **החת"ס**⁵³ שכתב אמימרא דרב הונא (ישראל קדושים הם וכו'): אף ע"פ שהם קדושים ואינם יכולים לבעול ולשנות אלא בבדיקה בין כל תשמיש... ואינם רוצים לבדוק לאור הנר, ואפ"ה אינם משמשים ביום. ע"כ. **ובחכמת אדם**⁵⁴ כתב: כל הבדיקות תהיה לאור היום ולא לאור הנר דאין ניכר כל כך הצבעים דהיינו שחרית בקומה ממטתה ובערב קודם תפילת ערבית ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר (סעיף ד'). ע"כ. **ובקיצור שולחן ערוך**⁵⁵ כתב: הבדיקות צריכות להיות לאור היום ולא לאור הנר. ויש מחמירין אפילו בדיעבד אם לא היתה לכל הפחות בדיקה אחת ביום הראשון ובדיקה אחת ביום השביעי לאור

(49) סק"ד.

(50) סקצ"ו סו"ס י"ט.

(51) ובכונת הסד"ט אם בשל ראשון או (ו/ו) שביעי או שבכל יום צריכה לראות פעם אחת ביום, ראה לקמן סוף סעי' י"ב.

(52) אך ראה לקמן סי"ב מש"כ להעיר על דבריו.

(53) נדה יז.

(54) שער בית הנשים כלל קיז י

(55) סימן קנט סעיף ח

היום [ע"פ דבריו **בס' לחם ושמלה**]. ע"כ. **והבן איש חי**⁵⁶ כתב: העושה הפסק בטהרה במוך דחוק באותו מקום, צריך שיהיה מונח המוך באותו מקום כל בין השמשות עד שיהיה ודאי לילה... ואחר שיהיה ודאי לילה אז תוציא את המוך משם ותצניעו בקופסא עד הבוקר, כדי שתבדקה לאור היום, וכמ"ש רמ"א ז"ל בהג"ה סי' קפ"ו ס"ב בבודקת את העדים אחר תשמיש, וכמ"ש רש"י ז"ל בנדה דף ט"ז והתוספות שם בד"ה אימא ע"ש, יען כיון דהיא מוציאה אותו אחר שיהיה ודאי לילה חשך היום וא"א לבדקו לאור היום, וגם לאור הנר אין לבדוק לכתחילה וכמ"ש מר"ן בב"י סי' קצ"ו, והביאו מור"ם בהגה"ה ס"ד יע"ש. ע"כ. (וראה **בשערי טוהר**⁵⁷ דבביתו יבדוק דווקא סמוך לחלון ולא רחוק ממנה ובמקום האפל).

בדיקה לאור הנר

י. לעומת זה מציינו לכמה פוסקים שהתירו לראות דם בלילה לאור הנר בכל אופן (גם האידנא - **לפני** הופעת אור החשמל). בהקדים המשך דברי הרמב"ם דלעיל: ולא כל הרואה צריך לכל אלו הדברים בכל עת שיראה אלא טביעות עין יש לחכם בדמים, ובעת שיראה מיד יטמא או יטהר, ואם נסתפק לו במראה מן המראות צריך להקיף ולערוך לדיו או לדם הקזה או לשאר המראות. אך ראה **בראב"ד** שהשיג על הרמב"ם וכתב: א"א כל מה שכתב בזה אין בו הלכה למעשה שאין לנו עכשיו דם טהור אלא כל מראה אדמומית טמא. עכ"ל.

ונחלקו בשיטת הראב"ד גופא אם אכל מש"כ הרמב"ם חלוק (כולל ארישא - דבודק בחמה ובצל ידו, או רק אסיפא דהמסתפק מקיף בדיו

(56) שנה שניה פרשת צו יב

(57) שער ט"ז סק"ז, הוב"ד באוצר הלכות סקצ"ו סכ"ו.

וראה בשער ח סק"ד, דכל שאינו לצורך כ"כ ימתין עד למחר.

או בדם הקזה). **דבתוה"ש**⁵⁸ כתב: ונראה לי דמטעם זה לא העתיק הטור והמחבר כיצד ינהג החכם עצמו לראות דם נדה, דהיינו אם רואין דם בלילה ולעשות צל בידו. . [כמש"כ בגמרא ורמב"ם] משום שלדידן אינו טהור רק הלבן והירוק, וזה אין צריך עיון ודקדוק רב כי בקל יוכל להבחין כל זה לכן בכל ענין שירצה החכם יוכל לראות כדי לטהרה או לטמאה [וסיים] וכ"כ הראב"ד בהשגות. ע"כ. והוב"ד **בלחו"ש**⁵⁹.

בשיטת הסד"ט

אך ראה **בסד"ט** בתחילת סקפ"ח, שהביא דברי התוה"ש האלה, והוסיף לציין לעיי' בסי' ק"ץ⁶⁰ למש"כ בזה. ושם נמצא, דאף שלמעשה מסכים עם התוה"ש (דהאידינא רואים ומורים בדמים בלילה), מ"מ נחלק עליו בהבנת שיטת הראב"ד, דסב"ל לסד"ט דאסיפא דדברי הרמב"ם קאי השגתו (שהמסתפק הוא שמקיף בדיו וכו'), וז"ל: אבל מהא דאם האידנא רואין דם בלילה לטהר או לטמא או לאו, מזה לא מיירי כלל הראב"ד ז"ל, [ומסיים הסד"ט] מ"מ מסתימת הפוסקים שלא הזכירו כלל בזמן הזה זמן בדיקת הכתם - מוכח כדברי המנח"י [= תוה"ש]. ע"כ.

וכן הם דברי החיד"א **בשיורי ברכה**⁶¹ וז"ל: [דמ"ש תוה"ש] ודבריו נכונים [בטעם

(58) סקפ"ח סק"א.

(59) סקפ"ח לחם סק"א. והשמיט (בכותבו - וכו') מדברי תוה"ש את ציוני המקורות למחלוקת הרמב"ם והראב"ד. ואכמ"ל. וראה לקמן, שהוא בסקצ"ו, העתיק דברי הסד"ט מסקצ"ו, דבעינן לעיכובא בדיקה אחת ביום עכ"פ (אך מסקנתו נראית כתוה"ש, שבכותבו דברי הסד"ט האלו הוסיף לציין לשמלה ס"ק ה, ושם בסופו חלק והשיב עליו, ויובא לקמן ס"ד). והובא גם בדרכ"ת סקצ"ו ס"ק נ"ב. ויבאר לקמן.

(60) סוס"ק צ"ג.

(61) סקפ"ח סו"ו.

להזהיר לביתו שתבדוק דווקא ביום, וכמש"כ הסמ"ג "שחרית בקומה ממטתה וערבית כשהולכת לביה"כ", ובדיעבד אפי' פעם אחת ביום מהני, וכמש"ל ואין להקל נגד דעת התוס', אחר זה ראיתי בריק"ש שכתב וז"ל אין הבדיקה עולה כהוגן אלא ביום עכ"ל אולי כוון לטעם שכתבתי. עכ"ל הסד"ט.

ועוד כתב הסד"ט⁷⁰ בשיטת הרמ"א, שדווקא בז' נקיים החמירו לבדוק לאור היום, "משא"כ כשהיא בחזקת טהורה דאז רשאי לראות אף בלילה". וצי"י **לתוס'**⁷¹ דמבואר שם בשיטת בית הלל דרשאי לבדוק בדיקות שאחר תשמיש בלילה לאור הנר (לטהרות), וע"ז הזכירו לשבח את בית מונבז שהיו ממתנינים לבדוק ביום⁷².

מבואר בשיטת הסד"ט, דבז' נקיים בעינן לכתחילה לבדוק כל הבדיקות ביום, ובדיעבד בעינן לעיכובא בדיקה אחת ביום בראשון ובשביעי. ובעת שהיא בחזקת טהרה⁷³ מן הדין יכולה לבדוק בלילה⁷⁴ (לאור הנר).

להציל הרמב"ם מהשגת הראב"ד בד"ה דקאי אסיפא.

אך ממ"ש הראב"ד גופא, "**כל מה שכתב בזה** אין בו הלכה למעשה", משמע דאכל קאי (גם בדין ראיית דם בלילה), וכתוה"ש ופר"ד. וא"כ שיטת הרמב"ם כמש"כ הב"י שלא הזכיר הרמב"ם אדבית מונבז כי אינו מעכב האידנא (ודלא כשיורי ברכה שכתב ששיטתו כמאירי, דגם האידנא שיטת הרמב"ם שיבדוק לאור הנר).

י"ב. ובעיקר שיטת **הסד"ט**⁶⁵ כתב אמ"ש רמ"א⁶⁶ "ובדיעבד מהני אפילו לאור הנר", וזת"ד: דבדיקות (ז"נ) משום ספירה היא (וכמש"כ התוס' נדה⁶⁷), ולכן כמו שאין ספירה אלא ביום אין בדיקה אלא ביום, ולכן בעינן לעיכובא בדיקה אחת לכל הפחות ביום⁶⁸ (הראשון והשביעי⁶⁹). ומשום זה סיים: לכן יש

בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה, לפיכך החמירו חכמים בדבר זה וגזרו שיהיו כל ימי האשה כימי זיבתה ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות.

(65) ע"פ מש"כ בסק"ץ וקצ"ו שם.

(66) בסקצ"ו.

(67) ס"ט ד"ה שבעה לנדה.

(68) עוד כתב שם הסד"ט, דמה שהוציא הרמ"א קולא בדיעבד שלא בדקו לאור היום, הוא משיטת הרשב"א דאזיל לשיטת' דלא בעינן אלא בסופו, ולישטת' דימים מוחזקין בעינן ולא משום ספירה וכתוס', ולפי מש"כ המחבר בסקצ"ו ד"אין להקל" כרשב"א, ובעינן בדיקות דתחילה וסוף לעיכובא - אין ראי' מדברי הרשב"א לכאן, ו(לכן) אין להקל נגד התוס'. והיינו שהעמים בשיטת המחבר דבעינן ספול (ומוחזקין אינו מספיק). ראה מזה עוד בסד"ט ס"ק ט"ז וח"י (דלדידן ספול בעינן).

(69) פשוט הוא, דקיי"ל שאין להקל אפי' בדיעבד בלא בדקה ראשון ושביעי, וע"ז כותב שאינו נקרא אלא ביום משום ספורים לפנינו. והכי פשט לי' בלחו"ש משמו (לחם ס"ק כ"ז). ועיי' היטב בדברי הסד"ט. אך בדרכ"ת סקצ"ו ס"ק נ"ב, כתב בשיטת הסד"ט "ביום הראשון **או** ביום השביעי". והעיר עליו בהג' באר יצחק, ס"ק ק', שצ"ע דבסד"ט עצמו לעיל מזה (ס"ק ט"ז ד"ה לפענ"ד) לא משמע כן, ולכן העלה

למסקנה, דשמוא נפלה טעות סופר בדברי הדרכ"ת, וצ"ל "ביום הראשון **וכן** ביום השביעי".

(70) בסק"ץ סוס"ק צ"ג.

(71) ד"ה אימא, נדה יז ע"א.

(72) והיינו שכוונת הסד"ט לחזק חילוק זה (דבמוחזקת בטהרה סגי בדיקה לאור הנר לכתחילה) ע"י ביאור מעשה דבית מונבז שבתוס' זה, דמשמע מבית הלל דבדיקת מיטותיהן (בדיקותיהן) "שאחר תשמיש" (שהיא בחזקת טהרה) רשאי מן הדין ולכתחילה לבדוק בלילה, וע"ז שבחו לבית מונבז שנהגו בזה לפנים משורת הדין לבדוק רק לאור היום.

(73) ובטהרת הבית ח"א עמ' ש"ד, כתב שכ"כ בשו"ת מי נח, ריש ס"ז. אך העיר עליו להאומרים דבז' נקיים היא כבר בח' טהרה, עיי"ש. ושיטת כ"ק הצ"צ ראה בעניין זה סי' יורה דעה סקנ"ה.

(74) ולפ"ז יש שכתבו דלשיטת הסד"ט יכול לבדוק **נתנים** בלילה לכתחילה.

עוד יוצא דין מחודש, דאם בדקה עצמה שחרית ולא ראתהו ביום מיד אלא בלילה, לא עלתה לה זה היום לספירתה, שלא ספרה (בדקה⁷⁵) ביום⁷⁶. ומדבריו עולה עוד חידוש נוסף עיקרי בדין בדיקות, שהחלטת דין הבדיקה הוא גמר הבדיקה ובלעדיו לא נחשב הבדיקה כבדיקה, ולכן אחר שהוציאה העד מאותו מקום, כשרואה היא או הרב את העד ומחליט דינו כפי ראות עיניו, אז נחשב שנבדק ונלא ייחשב עת בדיקתה בשעה שסיימה לבדוק עצמה באותו מקום (ורק) אז נחשב שספרה לעצמה יום בסדר בדיקות⁷⁷. וראה לקמן שנחלק איתו הקנה בושם, אמנם קצת משמע שהסכים לו בקו"א לפסקי דינים לכ"ק אדמו"ר הצמח צדק כפי שיבואר לקמן.

י"ג. וראה בשו"ת **נודע ביהודה**⁷⁷, שכן כתב בשיטת הב"י, ממ"ש להחמיר כ"כ בבדיקות יום ראשון אחר שכבר בדקה עצמה במוך דחוק שאחר הפס"ט. והשיב "טעם הבית יוסף משום דספירת לילה [דמוך דחוק] לאו ספירה". ונמצא לדבריו קירוב הדעת והדעות בין הב"י לסד"ט⁷⁸.

י"ד. אך דבריהם נדחו מכמה צדדים ומכמה פוסקים. דמ"ש לחלק בין הימים שהיא בחזקת טהורה (שיכול לראות בלילה) לז' נקיים

(75) וראיית והחלטת דין בדיקתה - מיקרי גמר בדיקתה ראה בפנים.

(76) וראה בנדון זה בשי' שבה"ל סקצ"ו אות י בשם הפת"ז בסק"ז ו"ג ע"פ הנוב"י קמא באה"ע סל"א (דמשמע שחולק על הסד"ט). וראה שם אות יב, אם לחוש לסד"ט.

(77) יו"ד הדור"ק סו"ס מ"ו, ד"ה והנה הרמב"ן.

(78) אך ראה בלח"ש סקצ"ו סק"ה, דמוך דחוק אינו אלא למצוה מן המבחר, ובס"ו שכתב דין בדיקת יום ראשון לחומרא - הוא מן הדין למי שלא עמד בהידורים. וכ"כ בפר"ר וביגל יעקב, וראה בבדי השלחן ביאורים ד"ה רק. ובשישבה"ל סקצ"ו ס"ו אות ט.

(79) סקפ"ח שפ"ח סק"ב.

מבואר שיטת הרמ"א ע"פ הפר"ר, דבבדיקת ז' נקיים אין לאישה לקבוע לעצמה דין בדיקתה בלילה אלא ביום, ורק חכם יראה לעצמו בלילה - אם אינו מסתפק בו. וראה בהקדמתו לסקצ"ו פלפול ארוך בגדר בדיקת ז' נקיים.

ובמש"כ הסד"ט ע"פ התוס' דבעי' ספורים לפנינו, ולכן אין בדיקה אלא ביום משום ספירה שאינה אלא ביום, ראה בהקדמתו לסקצ"ו, שכתב: ומעתה א"ש מה שלא הקפידו הפוסקים שתבדוק את עצמה ביום דווקא, ומשום דזה אינו רק לר' עקיבא דס"ל דעיקר הספירה היא הבדיקה. . אמנם לדין דקי"ל דלא בעינן שיהיו ספורים לפנינו רק שיהיו מוחזקין בטהרה מדין חזקה. . מעתה אין הבדיקה ענין לספירה. . ולפי"ז גם אם בדקה בלילה ומצאה טהור נתחזקו הימים בטהרה, וע"כ לדין ליכא קפידא כלל שתבדוק את עצמה ביום דווקא, רק לכתחילה תבדוק לאור היום מהך דמונבז וכמו"ש הרשב"א והרב בהגה. ע"כ.

[ויש להעיר שבדין מראה צהוב, אף שמיקל בו, כתב בסוף שפ"ח סק"ד, וז"ל: לדעתי בכה"ג צריך ליזהר בכל האזהרות שהזכיר הר"מ בפ"ה הל' יב. ע"כ].

ט"ו. וראה בלח"ש **ושמלה**⁸⁰ שהשיב על דברי הסד"ט ע"ד הפר"ר הנ"ל, דמש"כ התוס' בבדיקה משום ספירה, הוא אליבא דר"ע שם בגמרא, דסב"ל דבעינן בדיקה בכל יום בבדיקתה היא ספירתה, "אבל למאי דקימ"ל כר"א. . דבעיא תחלתן וסופן. . א"כ הבדיקה אינה היא הספירה ושפיר יכולה לבדוק גם בלילה".

וכן אמ"ש הסד"ט בדעת ריק"ש "אולי כוון לטעם שכתבתי", השיב עליו "גם מה שרצה להעמיס בלשון הריק"ש, אינו נראה ואדרבה לשונו מוכח דטעמא משום דאור היום יפה וכמ"ש הרשב"א". ועיי' עוד שם.

ט"ז. ובלבנון נטע⁸¹ ג"כ כתב דאין דברי התוס' אמורים אלא אליבא דר"ע. אך הוא הפליג להוסיף ולבאר שגם לר"ע דבעי בדיקה בכל יום - מהני בדיקת לילה, והאריך בביאור התוס' שאין כוונתו דאינו מועיל בדיקת לילה. עיי"ש.

ט"ז. ובקנה בשם⁸² העיר על יסוד הבנת הסד"ט בב"י ורמ"א שהמה לא דברו בבדיקות עצמן אלא בראיית תוצאת בדיקתה, ובלשונו: אין הכוונה [במה שכתב הרמ"א לבדוק לכתחילה לאור היום] לעצם הבדיקה שבודקת עצמה. . אלא הכוונה לבדיקה שבודקת את עד הבדיקה שבדקה בו לראות אם הוא טהור או לא, ע"ז קאמר שתבדוק לאור היום. . ולפי"ז צריך להבין קושיית הסד"ט. . שפירש דברי הרמ"א בעצם הבדיקה שבודקת גופה, וצ"ע. . ולא מיירי כלל לענין זמן הבדיקה בגופא ודו"ק.

(80) סוס"ק ה מסקצ"ו. ומעין זה כתב בס"ק ז שם: וכמ"ש מתוס'. . שכתבו דצריך להיות הבדיקה ביום דספירה ביממא היא, י"ל דבעי לישב לר"ע.

(81) סק"ה.

(82) סקי"ט מסקצ"ו.

ע"כ. וראה בשי' שבה"ל סקצ"ו⁸³ מש"כ בזה בשם כמה פוסקים.

ומבואר מהקנה בושם, דכן חשיבנן לעת הבדיקה וראייתה ע"י האישה או הרב כשני זמנים נפרדים והעיקר זמן הבדיקה עצמה, אך על ראייתה ע"י האישה או הרב ע"ז כתבו הב"י והרמ"א שלכתחילה יסתכלו לאור היום.

שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק

י"ז. והנה רבינו הצמח הצדק בפסקי דינים⁸⁴, כתב וז"ל: ק: הבדיקה צריכה שתהי' לאור היום ולא לאור הנר (רשב"א בתה"ק והארוך ותנא"ו נכ"ו) ובדיעבד מהני אפ"ל אור הנר (כ"מ בב"י). עכלה"ק.

ומשמע שיטתו כרמ"א, דלכתחילה יבדוק לאור יום, היינו מטעם שניכר טפי (וכרשב"א) באור היום מאור הנר (אפ"ל ביום), ורק בדיעבד מהני אור הנר (בין ביום ובין בלילה). ודלא כשיטת התוס' שהביא הסד"ט.

ח"י. אך ראה שמ"ש בקונטרס אחרון ס"ק ג, שדן בדברי הסד"ט, וז"ל: עיי' ס"ט שתמה על הב"י דמבית מונבז דפ' כל היד דמזכירין אותן לשבח. דמשמע שבחא בעלמא ולא עיכובא. אין רא' דהתם לטהרות הוא. משא"כ הכא לבעלה ובימי ספירה דהספירה צ"ל ביממא כו' עיי"ש. ולענ"ד נראה דמעולם לא עלה דעת הב"י להכשיר בדיקה בלילה אלא דאיתי לאפוקי ביום לאור הנר כגון בבית אפל וכה"ג. או לאחר שעלה עמוד השחר. דקיי"ל דיממא הוא. ומשום ספירה ש"ד לבדוק אז. ע"ז כ' דלכתחלה ראוי שתמתין לבדוק עד הנץ החמה לאור היום שיפה לבדיקה זו. להבחין מראה יותר מאור הנר. ובדיעבד אם בדקה

(83) אות יב.

(84) יו"ד סקצ"ו סעיף ח.

קודם נץ החמה לאור הנר אינו מעכב. וראי' מבית מונבז. ואפשר דגם הרשב"א לזה כיון. עכלה"ק לרבינו הצ"צ.

והנה לנו מבואר שיטת רבינו הצ"צ בדעת הב"י ("ואפשר דגם הרשב"א לזה כיון"), דלא תבדוק עצמה אלא ביום ולעיכובא הוא, וכל החילוק דלכתחילה או בדיעבד, זהו רק ביום עצמו. והיינו שנראה כוונתו הק' שהוא משום דבעינן בדיקה ביממא משום ספירה, שהסכים בזה עם הסד"ט וכפי שכתב שם לעניין הבדיקה אחר עלוה"ש "ומשום ספירה ש"ד לבדוק אז" - רק שלכתחילה יש לראות אחר הנץ שאור היום יפה לבדיקה והיינו לעיון בדיקתה להחליט דינה, משום "דניכר טפי", וכבית מונבז ששיבחו אותם ע"כ שהמתניו ליום, אך בדיעבד מהני גם לפני הנץ אך לא לפני עלות השחר שהוא לילה.

ואגב יוצא שיטת רבינו הצ"צ בשיטת הב"י כמש"כ הנוב"י הנ"ל⁸⁵ בדעת הב"י - דסב"ל דבעינן בדיקה ביממא משום ספירה. והכי אשכחן בשו"ת בית שלמה⁸⁶, שכתב דאליבא דכו"ע בדיקת לילה אינה מועילה⁸⁷.

י"ט. אך חזינו מחזה קודש בשו"ת שלו (יורה דעה סי' קנה) תשובה ארוכה מנדון הסמוך לנידוננו, וזל"ק בקיצורים: אודות מ"ש הס"ט בסי' קצ"ו ס"ד סקח"י בשם המע"צ דספורין בעי' אף למ"ד סופן אף על פי שאין תחלתן. וגם הס"ט הסכים כן עכ"פ לד' הרב"י בש"ע סי' קצ"ו ס"ד שפסק כהיש אומרים שם דתחלתן וסופן בעי' דהיינו שצריך שתבדוק ביום

(85) סי"ג.

(86) ח"ב סמ"א.

(87) ראה שם שנחלק עם הנוב"י, דסב"ל בדעת רש"י (פסחים פא ע"א) דבדיקת לילה מקרי בדיקה, אך הבית שלמה כתב דגם לרש"י אינו מועיל. ועוד כתב שם דאין סניף להקל בזה.

הראשון מהשבעה וביום השביעי דלדידהו ודאי ספורין לפנינו בעינן עכ"ד הס"ט. והנה גם מ"ש הס"ט דלמאן דמצריך תחלה וסוף טעמא משום דבעינן ספורים לפנינו ג"כ לא נ' כן לענ"ד. [קיצור ב] בחידושי הר"ן הביא ראי' מפרק המפלת דלר' אליעזר לא בעינן ספורין לפנינו והיינו כרב ולא כר' חנינא. וסגי בתחלתן או בסופן וכ"ד הרמב"ן בהלכותיו פ"ב ה"ג ולא כמ"ש הב"י שדעת הרמב"ן כהסמ"ג. [קיצור ג] שרוב הפוסקים רובם ככולם ה"ה הרמב"ם והראב"ד והר"ז והרמב"ן והרשב"א והרא"ה והרא"ש והר"ן והטור ורי"ו והרשב"ץ וכ"מ דעת הסמ"ק. כולם ס"ל דסופן אף על פי שאין תחלתן וגם ר"י בעל התוספות והרא"מ ס"ל דגם לר' חנינא רק מדרבנן בעי תחלתן וסופן. אבל מדאורייתא סגי בסופן אף שאין תחלתן כמו לרב. ולא נשאר בהמחמירים לומר דמדאורייתא יש ספק שמה בעינן תחלתן וסופן רק סה"ת והסמ"ג ור"ש⁸⁸.

(88) ובהמשך כתב שם: אך באמת נלע"ד דגם הסה"ת לא פליג רק דבדיקת תחלתן וסופן הוא דאורייתא. אבל מודה הוא דלר"ח ג"כ א"צ ספורים לפנינו. ולכן אפ"ל לסה"ת עפמ"ש במה"ב שער הבדיקה והספירה דקפ"ג ע"א דאנן לאו ספורים לפנינו בעינן כרע"ק וכו' יהושע אלא שתספור שבעה מוחזקים בטהרה כר' אליעזר. וכדקתני הזב והזבה שבדקו עצמן יום ראשון ומצאו טהור ויום השביעי ומצאו טהור ושאר הימים לא בדקו רא"א הרי הן בחזקת טהרה כו' אין כאן בדיקת ספורים אלא מדין חזקת טהרה כו' חזקה שכולן יצאו בטהרה עכ"ל. וא"כ הרי שפתיו ברור מללו דאף לפי לשון המשנה דר' אליעזר מצריך בדיקה תחלתן וסופן א"צ כלל ספורים לפנינו כי רק רע"ק מצריך ספורים לפנינו. עכ"פ ר' אליעזר ודאי אינו מצריך ספ"ל רק שיהיו הז"נ מוחזקים לנו בטהרה ע"י בדיקה יום א' ויום ד' אבל כל שהיה בדיקה יום ראשון ויום שביעי אף שלא נתנה דעתה לספירה באיזו ימים שבינתיים ע"י סבה... אך קשה דהא בגמ' דס"ט ע"ב מקשה על רב ואי ס"ד לא בעינן ספורים לפנינו משמע דלר' חנינא בעינן לר"א ג"כ ספ"ל. ואפ"ל דאע"ג דהמקשה הוה ס"ד דלר"א ג"כ בעינן ספ"ל דהוה ס"ל דברייתא דטועה דפרק המפלת אתיא אף לר"א וס"ל דבדיקת תחלתן וסופן חשוב ג"כ ספורים לפנינו. אבל להמסקנא דרבנן ס"ל דלא בעינן ספורים לפנינו כלל אפילו מוחזקין לא בעינן. וסגי בסופן

[קיצור ד] שי"ל גם לסה"ת דמצריך בדיקת תחלתן וסופן מספק דאורייתא עכ"ז אין צריך כלל ספורין לפנינו רק מצריך שיהיו מוחזקים בטהרה תחלה וסוף וכמ"ש במה"ב אף על גב דבגמ' דס"ט משמע דלר' חנינא דבעי תחלה וסוף צריך ספורין לפנינו י"ל זהו להמקשה.

אף על פי שאין תחלתן א"כ גם לר' חנינא דבעי תחלתן וסופן היינו רק מדרבנן כפירש ר"י או מדאורייתא כדי להחזיקן בטהרה אבל אין זה ספורין לפנינו. ושני דינים אלו בדדיקת תחלתן וסופן וספורין לפנינו הם שני ענינים חלוקים רחוקים זה מזה מהקצה אל הקצה מאן דבעי ספ"ל ס"ל דאפילו ודאי היה באמת כל הז' נקיים לא מהני ולא מידי מדאורייתא כל שלא ספרה לפנינו והרי היא טמאה כאלו לא היו ד' נקיים כלל. ומש"ה לא מטבילין את הטועה רק אחר ד' נקיים שתספור לפנינו. ולא חיישינן להחמיר לטובלה משום טבילה בזמנה מצוה דשמא היה ד' נקיים דאפילו היו כמאן דלא הוו דמי. וזהו דעת רע"ק. אבל ר"א ס"ל דא"צ ספ"ל ומש"ה לדידה צריך לטבול הטועה שמא היו ד' נקיים אף על גב שלא היה רק בדיקת סופן לחוד אלא דלהקל להתירה לבעלה אינו סומך אבדיקת סופן אא"כ היה בדיקת תחלתן וסופן ולא משום ספ"ל רק דחיישינן שמא ראתה בינתיים וצריך בדיקה תחלתן וסופן להוציא מחשש טומאה דתנן ספ"ד דנדה אבל ימי הזב והזבה כו' הרי אלו בחזקת טומאה וס"ל דאין מוציאין מחזקת טומאה אא"כ בדקה בתחלה ובסוף לר' חנינא אבל לא מטעם ספ"ל כלל. דבאמת אפילו בדקה תחלה וסוף אין כאן ספ"ל. וכמ"ש הרשב"א במ"ה דקפ"ג ע"א דספ"ל אינו רק כדברי רע"ק ור' יהושע וכנ"ל. ואין להקשות כיון דבעינן מדאורי' בדיקת תחלתן וסופן כדי שיהיה ספורין מוחזקין בטהרה א"כ איך מטבילין הטועה שלא היה לה רק בדיקת סופן ע"ז יש להשיב דהא א"כ לרב בתרייתא דסגי בסופן מי ניחא הא בעי עכ"פ הפסק טהרה וכאן לא היה הפסק טהרה וא"כ למה יטבילו אותה. אעכ"ל כתירוף מהרש"א דס"ט ע"א בד"ה ואי ס"ד ותיירוף זה יועיל גם למ"ד דלבעלה בעי תחלתן וסופן ולענין טבילת מצוה א"צ תחלתן כמו שא"צ הפסק טהרה רק לרע"ק דבעי ספורין לפנינו לא שייך חלוק זה. ומעתה לר"ח ג"כ הדין אמת דלר"א לא בעינן ספ"ל וכמ"ש בסה"ת שם דכן משמע לישנא דקאמר לאו מי אוקמינא לה כרע"ק דמשמע בלא רב נמי העמדנו כר"ע כ"כ בשם ר"י בעל התוספות והוא לא גמגם רק שאין לסמוך עמ"ש ר"י דלר"א א"צ מדאורייתא רק בדיקה א' וכו'. אבל הדין אמת דא"צ ספ"ל רק בהא פליג ר' חנינא עם רב דלרב בבדיקה א' דד' נקיים ויום שמיני מחזקין לכל הז' בחזקת טהרה ולר"ח בעי' תחלתן וסופן אבל א"צ ספ"ל ואם באמת היו הז' נקיים אפ"ל לא בדקה תחלתן טהורה. ע"כ. והמשך ראה בקיצור ה. ואילך.

אבל להמסקנא דרבנן לא בעי ספ"ל י"ל דגם ר"א לא פליג עליהו בזה אלא דלבעלה מצריך בדיקה תחלה וסוף מדאורייתא או רק מדרבנן. [קיצור ה] אפ"ל דגם אם לר"ח בעינן ספ"ל כדברי המקשה היינו רק מוחזקים בטהרה ע"י בדיקת תחלה וסוף. ולא ספירה ממש וכן ראי' מלשון סה"ת. ולכן כיון דלפ"ד רוב הפוסקים דפסקו כרב בתרייתא א"צ ספירה להס"ט ג"כ ורק לדברי סה"ת ס"ל להס"ט דצריך ספ"ל ולפמ"ש אין זה מוכרח כלל ע"כ אין להחמיר כלל. עכלה"ק לרבינו הצ"צ.

ומבואר שיטת **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק**, שלרוב הפוסקים אין צריך (בדיקות תחילה וסוף וגם לא) ספורים לפנינו (וגם למחמירים שיהי' תחילה וסוף יש להשיב שאינו משום ספורים לפנינו), ע"כ סר צל היסוד של הסד"ט⁸⁹ להחמיר מדינא ולעיכובא לבדוק מראות הדמים רק ביום. והדרא דינא לדוכתי, דרק לכתחילה בעינן לראות הבדיקה לאור היום, ומטעם דניכר טפי, וכהא דשבחו לבית מונבז ולא לעיכובא דבדיעבד מהני לראות לאור הנר (ביום ובלילה) ולא משום ספורים ביממא.

והשתא יש להעיר לשוני שבין דברי רבנו הצ"צ שבקו"א לפס"ד לבין דבריו בתשובה. דבקו"א לפס"ק כנ"ל כתב בשיטת הב"י באופן שמשמע שמסכים לסד"ט בעצם הדין דבעינן ספירה ביממא. (וכל הטעם שכתב הב"י ורמ"א דלכתחילה יבדוק ביום, הוא אם בודק אחר עלות השחר ובמקום האפל שימתין לבדוק לאור היום מנץ החמה דווקא, אמנם לא התיר כלל בלילה לבדוק לפי הב"י) משא"כ בתשובתו מסיר וסותר ליסוד בנין הסד"ט מכל וכל דלא בעינן ספורים. וא"כ לפי הסד"ט

(89) וראה לקמן בקיצור ח' לתשובה שם, דגם להתוס' אינו ברור שיטתם דבעינן ספ"ל.

שלאומר ספורים לפנינו בעיני בדיקה ביום, השתא שנדחה דלדין לא בעיני ספ"ל - אין מקום להחמיר ולעכב שלא לבדוק בלילה. אלא לכתחילה יש לבדוק ביום משום שאור היום יפה וניכר טפי. ולפ"ז קצ"ע שיטתו לפועל. וילע"ע.

ואגב זה יש לציין ללחם ושמלה⁹⁰, שהעיר לעוד נ"מ שבין הטעמים.

שיטת הפוסקים האינא שנתחדש אור החשמל

כ. הנה ראינו והוא ראי' לכל המורים לפועל שמורים בשאלות מראות הדמים בלילה, וכ"כ בס' **מראה כהן**⁹¹ ו**בנה ביתך** וכ"כ בשמם בס' **תא חזי**⁹² וכ"כ בס' **טהרה כהלכה**⁹³ ועוד⁹⁴. מ"מ יש להביא דברי הפוסקים והזהירותיהם בדין ראי' לאור החשמל, ובאיזה תנאים יראה או לא יראה הדם לאורו.

בס' **בדי השלחן**⁹⁵ כתב בביאור המנהג שאין הנשים מקפידות לעי' ההפס"ט למחרת ביום אלא מיד כבר בערב, וז"ל: וכנראה הטעם לזה שיש לסמוך ולומר שאור החשמל יפה ג"כ לבדיקה ועדיף מאור הנר. וראיתי שכ"כ להלכה בשם **שו"ת יד סופר**⁹⁶, דאור החשמל

(90) שמלה סקצ"ו סק"ה.

(91) פ"ב ס"ג.

(92) ח"א סי"ג סח"י.

(93) פ"ו הערה 24, שבשימוש חכמים ראה את הגר"ש וואזנר ועוד, דבשאלה הנוגעת למעשה מורים בלילה, ושכן נהג הגרמ"א פריינד (ראב"ד ירושלים ת"ו) - בשם הגרש"י הירש (מחבר מנחת שי על הל' חלה).

(94) ראה בנטע"ג נדה ח"ב פק"ט סוף הערה כ. בשם מורו הרב מפאפא, שאור הנר בזמננו טוב מאד ויוכל להורות בלילה. וסיים הוא "ובאמת הכל לפי המצב והאדם", וראה לקמן מסקנתו.

(95) סקצ"ו ס"ק פד, והו"ד בברכת דוד שם ס"ק לא.

(96) סכ"ט, והובא בטהרת הבית הנסמן לקמן, וכ"כ

שלנו רב וכאור היום הוא. וכ"כ כמה מורים⁹⁷ להלכה ע"פ תוה"ש הנ"ל.

ובשו"ת שבט הלוי⁹⁸ כתב: ועיין בהגהות וחי' דע"ת כאן [סקפ"ח] בכתם שבבית אפל נוטה לטמא וכלפי אור רגיל נדמה לטהור יע"ש, ואמנם ידוע שבאור האלקטרי איכא מין [אור] הנוטה כל מראה לאדום יותר, ואיכא מין הנוטה כל מראה ללבן יותר וצריך לחשוב ע"ז. ובס' **שיעורי שבה"ל** סקפ"ח⁹⁹, הביא דברי התוה"ש הנ"ל (ס"י), דהיום בודקים בלילה גם לאור הנר כיון דמטמאים כל הנוטה לאדום ואין צריך הבחנה כזמן הש"ס, ומה שוודאי טהור רואים גם לאור הנר. אך מהנסיון, שיש מראות שצריך להמתין עד הבקר. (והוסיף בשם הסד"ט, דבז"נ יש לבדוק העד ביום). והוסיף שלא יבדוק בשמש ממש אלא בין השמש לצל, וסיים עם דבריו שבשו"ת הנ"ל בענין הבדיקה לאור החשמל.

וכ"כ בשמו **במשמרת הטהרה**¹⁰⁰, ו**בטהרת הבית**¹⁰¹, והוסיף שבשעת הצורך יוכל להורות בלילה לאור החשמל, ויזהר מהנ"ל "או שיאזן

במשמרת הטהרה סקפ"ח הערה 78 (ח"ב ע"ס השו"ע). ונטע"ג שם.

(97) ראה הנסמן לעיל בתחילת הסעי'. וראה גם בס' תא חזי שם, סי"ד ס"ה וס"ו, בקונ' עצוה"נ לאישה ולשואל במראות הדמים מאת מורו הרב יודה טשזנר (מו"צ באופקים).

(98) חלק ה סי' קו אות ה. וכ"כ בשמו באוצרות הטהרה פ"ג סל"ג ואילך ובהערות.

(99) סקפ"ח ס"א בהערות לדינא בהעין שינוי מראה (עמ' צג) ס"ה. ובסקצ"ו אות יא וסוף יב, כתב: דהבדיקה לאור הנר אינה טובה כ"כ כאור היום ואף לא מנוחה, וגם ביום עצמו טוב להסתכל בין הצל לשמש ולא בשמש ממש או בצל ממש. [ובהמשך מסיק לדינא], ובשאלות רגילות שאין שום שאלה וניכר דם בלילה אפשר לראות גם לאור הנר, אבל בספק יש לבדוק לאור היום. ע"כ.

(100) סקפ"ח ע"ס השו"ע סי"ט.

(101) ח"א פ"ג ס"ה ואילך.

את האור ע"י הדלקת שני סוגי מנורות יחדיו ויראה כתם לאורם". ובס' **אבני שהם** כתב שהטוב ביותר הוא לבדוק באור הלוג'ן, שהיא אור הממוצע בין שני סוגי האורות הנ"ל.

ובשיעורי טהרה¹⁰² כתב: שאכן כך המנהג כיום דשפיר רואין דם בלילה לאור חזק שמצוי כיום מה שלא ה' בזמנם. ע"כ. (והיינו רק כשנוגע למעשה, כגון בדיקה לפני תשיש וכיו"ב, אבל זולת זה אין לבדוק בלילה, כי גם אור הפלורוסנט ונורה צהובה קשים לבדיקה¹⁰³). והוסיף, דכשבודק בלילה, יזהרו באור הפלורוסנט שמבהיר את המראה, ולכן יש המצרפים ב' סוגי אורות (פלורוסנט וצהוב) שמועיל שלא ישתנה הגוון מחמת האור. ואם יש שאלה במראה שצריך דקות בהבחנה, (אזי) "נצרך לזה בקיאות ומומחיות מיוחדת להכיר ולהבחין בלילה". אך נחלק עם השבה"ל בדין בדיקה ביום, דהוא (השיעור"ט) סב"ל דאנו מטמאין כל הנוטה לאדום ושחור אינם צריכים לבדוק בחמה ובצל ידו.

וכן הזהיר **בחוט השני**¹⁰⁴ וזתוכ"ד: אור הנר [היינו נר של אש] מטה המראה לאדמומיות יותר ממה שהוא מצד עצמו. ובדין אור החשמל ג"כ כתב להזהיר כשבה"ל הנ"ל (בלי לציין אליו), אמנם סומכין לראות דם בלילה כיון שמטהרים רק לבן וירוק, אך צריך זהירות, ולכן הרגילים במראות הדמים יכולים לראות לאור החשמל, ובאין ריעותא אפשר להקל, ואם יש ריעותא במראה, אזי א"א לקבוע דין המראות ע"פ מנורות אלו, וצריך לחזור ולראות ביום. ע"כ. וכעין זה כתב **בפתחי דעת**¹⁰⁵, שלכתחילה יבדוק ביום, ובשעת

(102) פ"ב עמ' כה.

(103) שם עמ' לה.

(104) סקפ"ח ס"א, עמ' צא.

(105) ח"א פ"ג ס"ה ואילך.

הצורך יביא המראה לחכם שישקול לפי הענין אם להמתין לאור היום. וגם אם יבדוק בלילה לא יראה לאור הלבנה וגם יזהר מתאורה המשפיעה על צבע המראה. וכן הורה **בדרכי טהרה**¹⁰⁶, שיכול לראות דם בלילה אם אינו מסופק בו וברור לו לאסור או להתיר, ואם לא, ישמרהו עד אור היום, שאז יראה בחמה ובצל ידו. **ובתשובות והנהגות**¹⁰⁷ כתב: אין לבדוק עד באור פלוריסנט, שמראה אדום לא נראה בו ברור, מפני שאור זה מחויר ועלול המורה לטהר שלא כדין, אבל גם באור אלקטרי פשוט כשבודק ויש נדנוד ספק לא יורה אלא לאור היום למחרת. (בספר "פנתח שער" סימן ב' מעיד בלי ספק שהמציאות היא דמראה אדום נראה כברוין בפלוריסנט, וזה בדוק ומנוסה דלא מועיל לענין זה כאור אחר, וכ"ש דאינו כאור היום). ע"כ. ואכן **בפנתח שער**¹⁰⁸ כתב שלא לראות דם של ז' נקיים בלילה כשאין שום עיכוב ומניעה מלראות ביום, אם לא שאין צריך שום הבחנה כלל (ולאור הנר דווקא כנ"ל). וכ"כ וקיבל ממורו (הגאון מדערברעצין) **בנטע"ג**¹⁰⁹, שרק כשאין ברירה (והדבר ברור לו ואינו מסופק בו) יפסוק בלילה. וכ"כ בס' **מראה כהן**¹¹⁰. וכן נוהגים כמה מורי הוראה¹¹¹.

ובס' **פסקי באר משה**¹¹², הביאו בשמו מעשה שהי' שלאור העלעקטרי ראה שהמראה טמא ממש, ולאור היום נראה טהור לגמרי "ומאז קבלתי ע"ע שלא להורות בשום אופן אצל

(106) עמ' לב (מהד' אדר תשמ"ו).

(107) ח"א סתק"ח.

(108) ראה גם בתא חזי שם.

(109) נדה (ח"ב) פק"ט הערה כג.

(110) שם ס"ב. וראה שם ס"ד שהזהיר כשבה"ל בענין

סוגי אורות החשמל.

(111) ושמעתי שהכי נהג הרב בעל הקנה בשם.

(112) סקצ"ו סט"ז ובהערות.

אור עלעקטרי, דכמו שאפשר שיטמא מדבר טהור, כמו"כ יכול לשנות ממראה טמא לטהור חלילה¹¹³, עכ"ז בדיקה שבלייל טבילה שא"א להחמיר בזה אני רואה אותו בלילה ומטהרו אם אינני רואה בו שום פקפוק כלל". ובהמשך שם מתשובה אחרת, דכשבודק בליל טבילה "בודק לאור הפלארסנט"¹¹⁴ בדיוק גמור בכל זוויות וזוויות וכל השטח פעמיים וג' [ולא לאור הלאמ"פ שאינו דומה לאור היום וא"א לברר ע"י כלל]. וכ"ז לענין הבדיקות אבל בכתמים רואים אף בלילה.

ובטהרה כהלכה¹¹⁵, כתב ש"לכתחילה צריך לבדוק המראה לאור היום ולא לאור הנר, חשמל וכיו"ב, ובדיעבד או כשאינן ברירה אחרת כגון בדיקה שלפני תשמיש וכיו"ב ניתן לבדוק שלא לאור היום ומ"מ יש להימנע ככל האפשר מלבדוק לאור הניאון (פלאורסנט) שטבעו שמלבין ומשנה את הצבע כנראה במוחש, ועדיף במקרה שכזה לבדוק לאור נורה רגילה". ואם המראה אינו ברור לחומרא כדאי לדחות את הפס"ד למחר לאור היום.

¹¹³ וראה בהמשך דבריו במוסגר. מאידך ראה בפותח שער סי' ב ס"י, ובס' בני ביתן סי' ג ס"ד, שיש לראות דווקא במנורה צהובה ולא בפלאורסנט דבזה ודאי לא יבוא להקל. וכ"כ בשמם בס' תא חזי ח"א סי"ג הערה 336, וכן בשם ס' מחשבת הטהרה פ"ו ס"ו [ושם לא נמצא שכ"כ, אלא דיני ספק בנשתנה], ומקוה ישראל פ"ב ה"ג. וכ"כ בנטע"ג בשם מורי עיי"ש, ותמה עליו בס' תא חזי. וראה מזה עוד בס' אוצרות הטהרה בתשובות מהגרי"ש אלישיב תשובה ל"ב (עמ' תתקצ). וראה בהמשך דבריו במוסגר.

¹¹⁴ להעיר שהוא בשונה משאר הפוסקים המזכירים בפנים שמאד מזהירים מאורו.

¹¹⁵ פ"ו הט"ז וי"ז ובהערה 24.

ובכתמים הקיל לראותן בלילה בעת הצורך [- בהדגשה]. וכן נמצא בשו"ת **עולת יצחק**¹¹⁶ שהזהיר מאור הפלאורסנט, דהנסיין מוכיח כמאה עדים שמראות הנראים לאור זה מסופקים וגבוליים, ולאור היום מתבררים כנוטים לאדום בבירור וטמאה. ויש לפעמים גם בהיפך שיראה טמא לאורו, ולאור היום יראה בבירור שאינו אלא סיב דק שבתוך הבגד.

כ"א. ובקיצור דיני טהרה¹¹⁷ סי' ד סי"א, כתבו: לכתחילה תבדוק העד לאור היום. וציינו לרמ"א סקצ"ו ס"ד, ולפסקי דינים אשר **לכ"ק אדמו"ר הצ"צ** שם ס"ח.

כ"ב. והנהוג אצל כמו"כ מרבני אנ"ש (שראיתי שכך עשו בעת שימוש ת"ח¹¹⁸), שלכתחילה רואים דם מראות - בדיקות וכתמים - בלילה (גם אם אינו נוגע למעשה, כגון ליל טבילה וכיו"ב). ורק אם מסתפקים בגוון המראה, ממתינים לאור היום. וגם כשנשאלים ביום, יש שאינם הולכים לראות אצל החלון דווקא "אלא טביעות עין יש לחכם בדמים".

ולא ראיתי מי מהם שישתמש בלילה בנורה כפולה מאור לבן וצהוב יחד, אלא כנ"ל - שאם הוא פשוט להם מורים בו, ואם מסתפקים בו מחכים לאור היום.

¹¹⁶ ח"ב סי' קס"ט ס"א. ואינו תח"י והוא מהרשום בספר תא חזי שם סח"י.

¹¹⁷ בהוצאת קה"ת. מאת חברי "כולל מנחם" ע"ש כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש.

¹¹⁸ כן ראיתי גם אצל הגה"ח הרב הלל פינוור (ר' הלל) ע"ה.

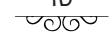
קיצור: מהגמרא שמעינן דחכמים אמרו שלא לראות דם בלילה, וכן יש ללמוד ממעשה דדוד המלך שלא רצה לראות דם אביגיל בלילה. אך רבי ראה דם בלילה (ויש שחילקו שדוד הי' לאור הלבנה או הכוכבים, משא"כ רבי שראה לאור הנר), ועוד שבחו חכמים את בית מונבז שהיו בודקים מיטותיהן דווקא ביום, ומסופר שהיו מזמן הש"ס הבדקים ביני עמודי, אמנם יש שהורו לבדוק דווקא לאור החמה בצל ידו. וכ"כ הרמב"ם (ויש אומרים שגם הרמב"ם מודה דאין צריך האידנא לראות באופן זה). והושמט דין זה ע"י הפוסקים (ראשונים כאחרונים). ובתוה"ש נתן טעם להשמטה זו, שדווקא בזמנם שהיו רואים בחמישה מיני דמים היו צריכים לבדוק בחמה ובצל ידו, משא"כ אנו שמטמאים כל הנוטה לאדום ושחור, והוב"ד בפוסקים. מ"מ כתב רמ"א בסקצ"ו שצריך לבדוק בדיקות (- ראיית והחלטת דין הבדיקות) דז"נ לכתחילה לאור היום, וכ"פ **הצ"צ** בפס"ד.

והסד"ט כתב שיש לחוש לתוס' דספורים לפנינו בעינן, וכשם שאין ספירה אלא ביום כן אין בדיקה אלא ביום, והיינו עיון בדיקתה שהוא גמר בדיקתה שאז נחשב שבדקה עצמה (ויש חולקים עליו דזה רק אליבא דר"ע ואין הלכה כמותו). ומהצ"צ בקו"א לפס"ד שם (ועוד פוסקים) נראה שכן היא שיטת הב"י. (ומש"כ לבדוק לכתחילה לאור היום, היינו שלא לבדוק לכתחילה מעלוה"ש לפני הנץ וכיו"ב או בבית האפל אבל לא הותר לבדוק בלילה כלל לשיטת הב"י. צ"צ).

ונחלקו אחרוני זמנינו בדין ראיית דם בלילה לאור החשמל, יש המתירים לכתחילה לראות לאור החשמל אלא א"כ מסופק בדין המראה שאז ימתין לאור היום, ויש שאינם מורים בהם אלא במקום שא"א אחרת, כגון בליל טבילה ובדיקות שלפני תשמיש.

וכולם הזהירו משינוי גוון המראה שע"י אור החשמל שע"י הפלאורסנט (- הניאון וכיו"ב כגון המנורות לעד) שמבהיר עומק המראה ויבוא להקל במראה טמא, ח"ו. או באור נורות אחרות שאורם צהוב יותר, שמטה המראה לעמוק יותר, ויבוא לטמא הטהור (ויש שהעדיפו אור זה בלילה, שעיי"ז לא יבוא להקל, אך קצ"ע דאף שחמור כרת מביטול עונה ופרי' ורבי' - גם לטמא הטהור חמור הוא, ובעירובין (סג ע"ב) איתא: אמר רבי אבא בר פפא, לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה. וחז"ל הורו (בברכות פרק ד') להתפלל בכניסתו לבית המדרש שלא נטעה לומר על הטהור - טמא). ויש שהציעו לראות לאור שתי הנורות (יחד), אך אופן זה אינו מצוי כ"כ האידנא בין המורים. ויש מי שהציע לראות לאור נורת הלוג'ן שהיא ממוצעת בין שתי האורות הנ"ל. ודע שהיום בתי החרושת למוצרי אור מחשמל, המציאו ומוכרים נורות מסוג הקרוב כמה שיותר לאור היום והשמש (מעין לבן חזק מהול בצהוב קל).

ולמעשה: אם אפשר טוב להמתין לאור היום אמנם אין נמנעים להורות במראות הדמים בלילה, ונזהרים משינוי המראה מחמת סוגי האור (אך לא מדייקים לראות לאור ב' אורות יחד). וזה רק באם ברור לו דין המראה, אך באם מסופק בו ימתין עד אור היום.

הוראת הבעל בדמי אשתו

ב. תלמיד חכם שהגיע להוראה, היינו שלמד ושימש ת"ח, מותר לראות ולהורות לעצמו בדמי אשתו, וכן בכל שאר השאלות הנוגעים לטהרתה, ואפילו בשאלות שיטהרו לו את אשתו ע"י הוראתו להיתר, כגון שאלות בדיני טבילתה. והוא הדין בכל דיני איסור והיתר (זולת כמה דינים מיוחדים שכתבנו בשם הפוסקים בפנים).

ודלא כמחמירים, שאין לת"ח להורות לעצמו בדבר שיש בו חזקת איסור כשע"י הוראתו מכשיר או מתיר לעצמו דבר. ומוזה יצאה להם עוד להחמיר שלא להורות בדיני טבילת אשתו, שהרי מכשירה ומטהרה לעצמו בהוראתו להיתר. וזה אינו, דת"ח אינו נחשד להטות הדין שלא כדין והלכה כדי להתיר לעצמו איזה דבר איסור, ואדרבה נאמן על שלו לעצמו אפילו בדבר שיש בו חזקת איסור ומכשירו לעצמו בהוראתו.

הקדמה: ראיית והוראת הדין בדמי אשתו, תלויה הפוסקים בדין כללי אם חכם יכול להורות לעצמו באו"ה ושאר דיני התורה. ובהקדים, דבכל יום עינינו רואות (והוא ראי'), שחכמים רבנים ומורי צדק מכל החוגים מורים לעצמם בדיני נדה¹, וחכמתם עדיפי להם מחכמת חבריהם² ואינם שולחים להראות המראות ושאר השאלות לחכם אחר (ורק במקרים מאד מיוחדים מתייעצים אם אחרים ותו לא מדי), וזה אשר יבואר עתה.

צורבא דרבנן מורה לעצמו

א. הנה **בעירובין**³ איתא ד"אמר רבא צורבא מרבנן חזי לנפשיה". **ופרש"י**, בודק סכין לשחוט בו הוא עצמו בהמה שלו, ואין צריך להראות לרבו. ע"כ. וכ"כ **רבינו חננאל** שם: אמר רבא ת"ח שרוצה לשחוט בביתו מה

(1) ולהעיר מלשון תשובת מהר"ח או"ז סצ"ג: דמעשים בכל יום דתלמיד חכם חזי לנפשיה כל מיני איסורא שבעולם. (2) ולהעיר מלה"ק שבקו"א לשו"ע אדה"ז סח"י סק"י: בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, **כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו**. עכ"ל. וגם בתשובה לרא"ם סי' ע, מצינו שמעיד דבכל יום ת"ח מורים לעצמם ולבני ביתם.

(3) סג ע"א.

וכ"פ להלכה **בטור**⁶ שכתב: ואסור לתלמיד לראות סכין לצורך שחיטה בפני רבו שנראה כנוטל שררה בפניו, אבל לצורך עצמו שרוצה לשחוט בו יכול לראותו בפניו, אבל שאר כל הוראה אפילו לצרכו אסור להורות **בפניו**. ע"כ. **ובשו"ע** שם: אם בני ביתו של תלמיד הוצרכו להוראה ושאלו לו, לא יורה להם **במקום רבו**. ע"כ. ושוב מבואר שבפניו ובמקום רבו דווקא הוא דאסור, אך שלא בפניו מותר, ולא חילקו בין סכין שחיטה לשאר הוראות, והכל נשאר ממעין אחד, היא גמ' דעירובין הנ"ל. (ועיי' עוד מזה **באור החיים** עה"ת⁷).

וכן נלמד **מפסקי התוס'** דבכורות⁸ שכתב ע"פ המובא בגוף התוס' שם, ע"פ גמ' עירובין שם, וז"ל: בכל איסור והיתר אדם נאמן לראותו לעצמו. ע"כ. והיוצא מבואר שת"ח מורה לעצמו ולבני ביתו⁹ בדיני או"ה (זולת במקום רבו בלי רשותו). כ"כ בשו"ת **חוות יאיר**¹⁰ שהביא הפ"ת¹¹. ראה לשונו בהערה.

(6) בהלכות כבוד רבו ות"ח, יו"ד סרמ"ב (סי"ב).

(7) ויקרא פ"י פ"ט, ד"ה ואכלתי.

(8) לא ע"א דלקמן, אות ע"ב.

(9) ומה שבני ביתו צריכים להוראתו שמוותר לו להורות להם שלא במקום רבו, הוא גם בדבר שהוא לעצמו, ואין חילוק בין לו ולבני ביתו (- אם יש לו בזה חלק קטן אפי' ביותר ורחוק של הנאה. ראה בתשובת חו"י שבפנים לקמן). וכפשוט מסדר ואיחוד הדינים שברא"ש וטור ושו"ע, ודו"ק. (10) סק"ב.

(11) שם סק"ה. וז"ל הפ"ת: משמו וז"ל: עיי' בתשובת חוות יאיר סק"ב, כתב שם בפשיטות דכל הוראות איסור והיתר שבא לאדם בתוך ביתו שרי להורות אם בר הכי הוא [היינו שראוי להורות, וכמש"כ הרמ"א על השו"ע שם], ואפילו במקום רבו כדאיתא במסכת עירובין ר"פ הדר, צורבא מרבנן חזי לנפשיה מותר. משא"כ לאביו ולאמו. ואם יש לו חלק באותה הוראה אפילו שמיני שבשמינית מותר, מדמשיני שם [המשך הגמ' עירובין] אנה מיזבן זביגי, משמע הא אם היה לו חלק בה היה מותר, עכ"ד [החזו"י, וממשיך הפ"ת] ותימה שלא הביא כלל דברי הטור והמחבר בכאן וגם לא דברי הרא"ש שם שכתב דהדעת נוטה דדוקא בדיקת סכין שאינו

ודלא **כתפל"מ**¹² שרצה לדחות ראי' זו דעירובין, ושאינן ללמוד ממנה לנידונינו (היתר לבעל לראות דמי אשתו), שכתב: ומהיחא דהביאו תוספות שם מר"פ הדר (עירובין סג ע"א) צורבא מרבנן חזי לנפשי', יש לדחות דבדיקת סכין שאני דלא הוי הוראה התלוי בשיקול הדעת. ע"כ. וכאמור דמפסקי התוס' והרא"ש וטושו"ע, לא משמע הכי. ועוד, דבעצמו מסיים שם בצ"ע, וברי ושמא, ברי עדיף. וכן יבואר לקמן מרוה"פ שכן הלכה. וכן פשוט **מהרא"ם** בתשובה¹³ וז"ל: ואין לחלק בין מילתא דתליא בסברא למילתא דתלי' בעינא דהא שחיטה ובדיקה ודמי נדה צריכים כמה מיני חלוקים התלויים בסברא ואפילו הכי מורו בהו לנפשיה. ע"כ.

[ולהעיר מלשון **החלקת מחוקק**¹⁴, "דסגי בחכם א' ככל הוראות דעלמא". ועיי"ש עוד, דמשמע דכל הוראה דווקא החכם יורה. ועפ"ז יש שכתבו¹⁵ דאולי יש מפה קצת ראי' שלא יורה הבעל בשלו. ועיי"ש שאינו מוכרח].

שיטת אדה"ז בחכם רואה לעצמו

ב. וסוגיא דחכם רואה לעצמו ג"כ נמצאת פסוקה להלכה בקו"א¹⁶ אשר **לכ"ק אדה"ז** בהלכות שחיטה, אמש"כ השו"ע ד"טבח שלא הראה סכיניו לחכם (ו[אפילו] נמצאת יפה. רמ"א), [היו¹⁷] מנדין אותו, וזל"ק:

אלא לכבודו של חכם כו' אבל דבר או"ה אפילו לעצמו אסור להורות במקום רבו וצ"ע כעת. עכ"ל הפ"ת.

(12) על הש"ך סק"ז.

(13) סי' ע.

(14) סי"ז ס"ק עח.

(15) שיעורי טהרה סופ"ב. באר משה ח"ח סק"ה סעי' ו, וכ"כ בשמו בפסקי באר משה על הלכות נדה סקפ"ח ס"ב בהערה נ'.

(16) סי' חי קו"א ט. וראה גם בקו"א י, ויובא לקמן.

(17) יש גורסים כך.

ומיהו היינו דוקא בטבח ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים או ששוחט לאחרים [וכר"ח הנ"ל], אבל בשוחט לעצמו לא הצריכו חכמים להראות סכיני לחכם, ולא לתלמיד ולא אפילו לטבח אחר, **כדאמרינן בגמרא צורבא מרבנן חזי לנפשיה**, וכל שוחט שיודע הלכות שחיטה הוא צורבא מרבנן לענין זה, דצורבא מדרבנן הוא שם כולל לכל התלמידים, ותלמיד נקרא כל מי ששואלין אותו אפילו דבר אחד בלבד בתלמודו ואומרו ואפילו בהלכות החג שהכל בקיאינן בהם כמ"ש באה"ע סי' ל"ח (ח) סעיף כ"ז). וטעמא משום שכל אדם נאמן לעצמו כדלקמן. ולכן גם חכמים מחלו את כבודם. עכ"ל ק.

ובקו"א י, הוסיף וזל"ק: בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. **וכן** טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם. עכ"ל ק.

ג. ודייק בדבריו הק' ותראה דדין שוחט לעצמו דנאמן, ודין מורה לעצמו דג"כ נאמן, נאמרו ונלמדו בחדא מחתא, נמצא שיטתו הרמה כשאר פוסקים דחכם מורה לעצמו (באופן שלא יחסר כבוד לרבו) בכל דיני או"ה ולא רק בבדיקת הסכין ודלא כתפל"מ (שכנ"ל מחלק בין שחיטה שלדבריו אין בה שיקול הדעת שאז הותר להורות לעצמו, משא"כ לשאר הוראות שלדבריו בהם יש שיקול הדעת שאז לא יורה לעצמו).

עוד עלה לנו ביאר בטעם שת"ח נאמן בהוראה לעצמו, והוא מדין כללי דנאמנות (אם כעד א' שנאמן באיסורים או שנאמן לעצמו בשלו, המבואר בשו"ע יו"ד סקכ"ז ס"ג). ובלשונו

הק' לקמן שם: שהרי כל אדם נאמן בשלו שהתורה האמינתו לכל אחד מישראל בשלו על הפרשת תרומות ומעשרות ושחיטה וניקור. . וגם חכמים לא עשו סייג לתורה בדבר זה שאם כן אין אדם מתארח אצל חבירו כדאיתא בירושלמי, ואם כן למה יגרע המורה מכלל ישראל לחשדו שמתיר האיסור במתכוין. ע"כ לנידונינו.

ולפ"ז מי שהוא בכלל מידה זו (דצורבא דרבנן) ויודע דיני הנדה טומאתה וטהרתה, ולמד ושימש ת"ח במראות הדמים, שפיר יכול להורות (ונאמן) לעצמו. וכן בכל שאר ההוראות (זולת בבכורות כמובא שם, ושם קו"א י), כל שלא פוגע בכבוד רבו. ולקמן יבואר בסעי' בפ"ע את שיטתו לאורך ורוחב ב"ה.

בנגעים נדרים ובכורות חכם לא יורה לעצמו

ד. אמנם מצינו דינים מיוחדים שבהם אין אף החכם אינו נאמן בשל עצמו. והם במשנה **נגעים**¹⁸ דשנו: כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו, ר' מאיר אומר אף לא נגעי קרוביו, כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו, רבי יהודה אומר אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים, כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו. ע"כ. ומבואר דבנגעים ונדרים ובכורות¹⁹ דאין לחכם להורות לעצמו.

וביאור החילוק שבין הני תלתא לשאר ההוראות, תמצא לקמן מצויין לכמה פוסקים. ובקיצור יש להביא הנמצא בשו"ת **יביע**

(18) פ"ב מ"ה.

(19) וכ"פ **הרמב"ם** וז"ל: אין שוחטין את הבכור אלא על פי מומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואמר לו התר בכורות במומן, אפילו היה מום גדול וגלוי לכל לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות, וכל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורי עצמו. וכ"כ **הטו"ש** (יו"ד סשי"ב ס"ב) להלכה "אין החכם רואה בכור לעצמו".

אומר²⁰ שכתב: **הגר"א** בביאורו לסדר טהרות הנקרא אליה רבה בגליון המשניות (ספ"ב דנגעים), כל ההלכות שבתורה אדם מורה לעצמו, חוץ משלשה אלו נגעים נדרים ובכורות, לפי שתלויים במאמר פה. נגעים שיאמר הכהן טהור או טמא, נדרים שיאמר החכם מותר לך, ובכורות שיאמר יחיד מומחה או ג' הדיוטות כשר וכו'. ע"כ. עכ"ל היב"א. וכ"כ **הרא"ם** בתשובה שם.

ולקמן יבואר שיטת **אדה"ז** בחילוק הוראה במומי בכורות לשאר הוראות.

ה. ובגמרא **בכורות**²¹, איתא: תנו רבנן, כל הבכורות אדם רואה חוץ משל עצמו, ורואה את קדשיו ואת מעשרותיו, ונשאל על טהרותיו. . ונשאל על טהרותיו, דהא חזא ליה בימי טומאתו. ע"כ.

והנה בטעם שאינו נחשד על טהרותיו **פרש"י** שם: אינו חשוד לומר על טמא טהור, דאם טמאות הן מה יפסיד, הא חזא ליה בימי טומאה. ובחולין קמיי"ר, דתרומה טמאה לא חזיא ליה אפילו בימי טומאתו. ע"כ. אך ראה **בתוספות** שם תמהו ע"כ, שלכאורה גם בתרומה טמאה נאמן להורות לעצמו, שכתבו: תימה ותרומה טמאה דלא חזיא ליה, וכי לא יהיה נאמן, וכן בשאר כל איסור והיתר, ובהדיא אמרינן בריש הדר (עירובין שם), האי צורבא דרבנן חזי ליה לנפשיה. ע"כ.

וראה בתפל"מ שם, שכתב: עיי' תוס' בכורות ס"פ עד כמה (בכורות) דף ל"א ע"א ד"ה דהא חזוי ליה בימי טומאתו הקשו דהתם משמע דצורבא מרבנן אסור להורות לעצמו איסור והיתר. ע"כ. אך **ביד אברהם** שם, דחה דבריו, וכתב ע"פ זה התוס', דחכם נאמן לעצמו בכל

או"ה. וכן תמה על דבריו ודחהם **בשו"ת יבי"א** שם, ושגם בפסקי התוס' משמע להיפך. שכתב **בפסקי תוס'** שם²² כתבו בפשוט בשם תוס' זה "בכל איסור והיתר אדם נאמן לראותו לעצמו". ויש להעיר מהנמצא בביאורו של **הר"י פערלא**²³ שכתב: כבר הקשו בתוס' שם. . והנה לפנינו אין תירוץ לקושיא זו בתוס'. אבל בש"מ הביא בשם התוס' תירוץ לקושיא זו. וז"ל וי"ל משום דבדילי אינש מיניה וכן תרומה טמאה בדילי מינה יותר מן הטהרות עכ"ל, עיין שם, הרי דפשיטא להו להתוס' דגם אתרומה טמאה ושאר איסורין מותר להורות לעצמו. ומשום דבדילי אינשי מינייהו. ולא הוצרכו בגמרא לטעמא דחזו ליה בימי טומאתו אלא לטהרות. משום דלא בדיל מינייהו. עכ"ל הר"י פערלא. ועיי"ש באורך פלפולו.

שיטת ר"ש וט"ז וחכמ"א היכא דאיתחזיק איסורא

ו. **ורבינו שמשון** בפירושו למשנה נגעים שם, הביא תמיהת התוס' מבכורות הנ"ל, דלכאורה גם בתרומה טמאה נאמן להורות לעצמו כמו בכל דיני התורה דצורבא דרבנן חזי לנפשי', ורוצה ליישב וז"ל: ושמא יש לחלק בין היכא דאיתחזיק איסורא להיכא דלא איתחזיק איסורא, כדאשכחן בריש האשה רבה (יבמות פח ע"א) דמחלק גבי עד אחד נאמן באיסורין דצורבא מרבנן חזי לנפשיה היכא דלא איתחזיק איסורא, אבל היכא דאיתחזיק איסורא לא. ע"כ. נמצא ר"ש סולל דרך חדשה בדין הוראות דין, דכל דבר דאיתחזיק איסורא - חכם אינו יכול להורות לעצמו ע"ד עד א' באיסורין.

(22) אות ע"ב.

(23) על ספר המצוות לרס"ג, לאוין ל"ת עז עז.

(20) ח"ו יורה דעה סי"ח.

לא ע"א.

ויש להעיר דתירוצו לתוס' אינו אלא ב"ש מא יש לחלק", ואינו בדרך וודאי. וכן העירו כמה פוסקים ומהם בשו"ת **יהודה יעלה**²⁴ שדחה מההלכה דברי הר"ש, ובתוך דבריו כתב: ומה גם דהר"ש עצמו לא כ' בהחלט כן אלא בלשון ושמא יש לחלק בין היכא דאתחזק איסור כו'. ע"כ.

[והדימוי מסוגיא דעד א' נאמן באיסורין, להוראה לעצמו, שכתב ר"ש, דלא יורה לעצמו בחז' איסור כמו שמצינו שעד א' אינו נאמן בחז' איסור. הנה דימוי כללי בין שתי הסוגיות נמצא גם בדברי **אדה"ז** בקו"א שם סק"ט, דטעם דנאמן השוחט לבדוק סכינו בשוחט לעצמו הוא משום "שכל אדם נאמן לעצמו". ובסק"י "בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. וכן טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה **עד אחד נאמן באיסורין** אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם". וראה לקמן דכ"ק אדה"ז חולק על הט"ז (ור"ש) בחילוק זה, ויבואר לקמן].

ז. והנה **הט"ז** בהלכות שחיטה פסק כוותי' דר"ש. דהרמ"א בהג' לשו"ע שם, כתב ע"פ הריב"ש²⁵ דנהגו בקצת מקומות שאין אדם שוחט ובודק לעצמו אלא אותן הממונים מן הקהל. ע"כ. ותמה ע"ז הט"ז²⁶ וכתב: משמע אבל מדינא שוחט ובודק לעצמו, וקשה ממתני' (פ"ב דנגעים) כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו, וכבר הקשה שם הר"ש מהרבה דברים שמצינו דצורבא מדרבנן חזי לנפשיה, ומסיק שם דדוקא היכא דאתחזק

(24) ח"א יו"ד סקפ"ז.

(25) סי' תק הובא בב"י וקו"א לשו"ע אדה"ז סק"י שם.

(26) ס"ק טז. וראה גם באו"ח סתצ"ח סק"ט.

(27) ס"ק טו.

(28) ס"ק ד.

(29) כלל א ס"א. וראה גם בבינ"א שם.

נאמר בה דחשיבא איתחזיק איסורא, אסור לבעלה להורות בדמי'. (וראה לקמן שכ"כ כמה פוסקים ע"פ רבינו שמשון והט"ז). וראה גם בחי' **רע"א** לעירובין שם, על מש"כ בגמ' דרבא אמר צורבא דרבנן וכו', שציין לתוס' דבכורות ור"ש דנגעים דלעיל. והנראה שמסכים לר"ש, ובצינו אליו ר"ל ולבאר את גדר ההיתר דהוראת חכם לעצמו. וכן נראה שהסכים לט"ז בפירוש **פנים יפות** לתורה בס' ויקרא³⁰, שהביא דבריו מהל' בכורות.

ולפי דבריהם, אם נאמר דאשתו נדה הוי איתחזיק איסורא, אסור לו להורות בדמי' (ככתמים ובדיקות דעונות) או בשאר שאלות - דאיתחזיק איסורא - שיתירה ע"י הוראתו.

שיטת שאר הפוסקים ביאתחזיק איסורא

ט. אך לא כל הפוסקים הסכימו לט"ז בחילוק זה (דלא יורה לעצמו איכא דאיתחזיק איסורא). **והבאר היטב**³¹ אחר שהביא דברי הט"ז סיים: ולא ראה דברי התוס' דנדה³² [ראה בהערה]. ע"כ. ויותר מזה, נמצא בדברי **הרא"ש**³³, במ"ש שכל אדם נאמן על שלו אפי' איתחזק איסורא, דמשמע דלא סב"ל לחילוקו של ר"ש, וכ"כ **הלחם חמודות**³⁴ בדעתו, וכ"כ **בערוה"ש**³⁵ בשם **מעיו"ט** דהרא"ש לית לי

(30) פרק כא.

(31) ס"ק כו.

(32) ממעשה דילתא אשת רב נחמן, שדייקו התוס' ממשנה דנגעים שאין לומר שאסור לראת דמי אשתו, ויובא לקמן באריכות. ויש להעיר דהנראה שהבין דאשתו נדה איתחזק איסורא חשיבא. ובדבר זה האחרון נחלקו איתו כמה פוסקים, וכאשר יבואר לקמן סכ"ה ואילך.

(33) בפרק הניזקין סי' ח, בחילוק הרביעי.

(34) ספ"ב דבכורות. ובשו"ת יבי"א שם ס"ג, כתב ע"ז: ויש לדחות דשאני התם שבידו לתקן.

(35) סי' יח סו"ס מט במוסגר. וז"ל: ובמעיו"ט ספ"ד דבכורות בד"ה אות כ"א שכתב דהרא"ש לית לי סברת הר"ש ע"ש.

סברת הר"ש, וראה עוד מדבריו בהערה³⁶, דלא מצינו לפוסקים שיחלקו כן. **ובבית הלל**³⁷ הביא דברי הר"ש שמחלק בין היכא דאיתחזק איסורא או לא, וכתב שזה דוחק, ושמדברי הרא"ש שם מוכח דאף בדאיתחזק איסורא נאמן על שלו, ודלא כהט"ז שהביא דברי הר"ש לדינא. ועיי"ש ביאור החילוק שבין בכורות לשאר הוראות או"ה. וכ"כ **בשו"ת יבי"א** שם, בשם בדעת הרא"ש. וכן **הר"ם מרוט**³⁸ לא קיבל דברי הר"ש שהביא דבריו וכתב עליהם "ואין העולם נוהגים כן". ועיי' עוד **בדרכ"ת** לסקצ"ט³⁹, שהביא **מהדעת תורה**⁴⁰ שכתב דמהר"ם וגם מהר"ח או"ז חולקים על הר"ש, ושכן הורה הוא בעצמו.

ובשפתי לוי⁴¹ ג"כ הביא דברי ר"ש והט"ז שהסכים לו, וסיים: ובלא"ה דברי ר"ש צ"ע, ועיין **שו"ת חו"י** סקכ"א שהאריך בזה. ע"כ. וכ"כ האחרונים בשם **הפלת**⁴², ותשובת **מהרש"ם**⁴³ שחלקו על הט"ז.

(36) וזה תוכ"ד: שלפי הט"ז מה שהתירו בעירובין שת"ח יכול לבדוק סכין לעצמו, וכן מה שהתירו בחולין (שיובא לקמן) לראות טריפה לעצמו, היינו היכא דלא איתחזיק איסורא, וסיים דצ"ע, כי לא ראינו להפוסקים שיזכירו מזה דבר. ובסעי' שלאח"ז מאריך לחלק בין בכורות שנחשדו בהם הכהנים להטיל מומים, ולכן אינם נאמנים להורות לעצמם, משא"כ בשאר הוראות כל שלא נחשד עלי'. [וסברא זו נמצאת בתשובה למהר"ח או"ז סצ"ג]. ועוד דהתרת בכור היא כהתרת נדרים, דאינו מתיר לעצמו אלא אחרים מתירים לו.

(37) יו"ד סי' שיב.

(38) הובא בתשובת מהר"ח או"ז סצ"ג.

(39) ס"ק מב.

(40) סו"ס חי ס"ק מד.

(41) סקפ"ח סק"ז, בסופו.

(42) סי' יח.

(43) ח"ד סי"א ובדעת תורה סח"י ס"ק מד.

ובשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד⁴⁴, מביא דברי השואל, וז"ל: חילוקו של הר"ש וט"ז. ומעלתו תמה עליו מש"ס ופוסקים. . הנה יפה כיון מעלתו בכל הערותיו הנ"ל לגדול האחרונים בתשוב' חו"י סי' קכ"א תמה כן על הר"ש. ע"כ. ואף שמציל הר"ש מתלונות השואל, לבסוף מסיק דלא כר"ש עיי"ש. ובתוך דבריו נמצא שציין גם לתשובת **בית לחם יהודה**⁴⁵ שחלק על הר"ש. וראה בשו"ת **משנה הלכות**⁴⁶ שמאר"ך ג"כ ע"פ הפוסקים דחכם מורה לעצמו [ומקשה על הט"ז ע"פ התוס' דנדה דחכם רואה דמי אשתו, והרי אשתו היא בחז' נדה], ובתוך דבריו כתב: ובקונטרס התשו' בסוף **ערוגת הבושם** סי' ב' דכתב בפשיטות דת"ח מורה הוראה לעצמו באו"ה ופוק חזי מאי עמא דבר. ע"כ.

[וכן תמה על הר"ש וט"ז **במנחת חינוך**, דאם אינו נאמן לעצמו היכא דאיחזיק איסורא, איך נאמן לאחרים שבאים לשואלו על שלהם כשאתחזיק איסורא. עיי' מדבריו בהערה⁴⁷].

(44) ח"א סקפ"ז.

(45) ביו"ד ס"א.

(46) חלק ד סקמ"ג.

(47) מצוה יח סו"ס י: ולכאורה איני מבין לדברי הר"ש דאינו מורה לנפשיה באתחזק איסורא א"כ היאך חכם מורה לאחרים באתחזק איסורא דע"א א"נ במקום חזקה אם לא שהוא בידו כ"ה דעת רוב הראשונים. אך לשיטת המדרכי איש כשר נאמן אבל כל הראשונים לא חילקו בזה. וגם דעת הרשב"א דע"א נאמן אפילו באתחזק חוץ מדשב"ע והדברים ארוכים עסי' קכ"ז ודעת הרבה ראשונים דהבעלים נאמנים על של עצמם אפילו במקום חזקת איסור ע' בדבריהם אם כן למה חכם נאמן להורות לאחרים במקום חזקה וגם אם מורה לאחרים מהראוי שכש"כ לעצמו ואין רצוני להאריך אך דרך רמז ודעתי א"ה לחבר קונטרס מיוחד בעניני ע"א נאמן באיסורין. אך כעת באתי קצת לעורר למה כשר יחיד מומחה לראות בכורות אחרים כיון דאתחזק איסורא ויבואר במק"א א"ה. ולומר הא דרואה ופוסק לאחרים דהוי מלתא דעל"ג אולי ישאלו הבעלים חכמים אחרים אבל בדידי אולי לא ישאל מ"מ צ"ע ואכ"ה להאריך. ע"כ. אך במצוה קסט סו"ס

בירור שיטת הט"ז ע"פ אדה"ז

י. ובקו"א לשו"ע **אדה"ז** בהלכות שחיטה סח"י (קו"א ט) כתב וזל"ק: והט"ז הקשה אמאי שרי מדינא לטבח לשחוט ולבדוק לעצמו ולמכור לאחרים, מאי שנא מהא דתנן בפ"ב דנגעים כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו כדלקמן סי' שי"ב, והיינו משום חשדא כדמפרש בגמרא סוף פ"ד דבכורות ע"ש. ותיריך כמ"ש הר"ש [בג' טעמים: א] דשאני התם דאתחזק איסורא מה שאין כן בבדיקת הריאה דנשחטה הותרה, [ב] ובשחיטה היינו טעמא דנאמן דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן [ג] ובידו לשחוט כהוגן, והילכך לא שרי מדינא אלא לשחוט אבל אם אירע לו הוראה לא יורה עכ"ד, ע"ש ובסי' שי"ב. ולפי זה אין לשום חכם להורות היתר בשלו אלא בטרפות וכהאי גוונא דאיכא חזקה דהיתרא אבל לא במידי דאתחזק איסורא כשחיטה וכהאי גוונא. עכ"ל.

ובהמשך שם, כתב לבאר דעת הט"ז באופן אחר ממה שהשיגה קוצר דעתינו, וזל"ק: והילכך אפילו לפי דעת הט"ז דלעיל שאסר להורות היתר בשחיטה לעצמו, היינו **להתיר לאחרים לאכול מהוראתו, אבל לו בעצמו פשיטא דיכול להורות**, דהחשוד אינו אלא שלא יתיר האסור במתכוין. עכ"ל. וכ"כ בשיטת רבינו **באנציקלופדי התלמודית**⁴⁸.

ולפ"ז י"ל דגם להט"ז אין איסור שיוורה לעצמו באשתו נדה, דהרי היא הוראה לעצמו בלבד

יג, כתב בפשיטות כר"ש וז"ל: אבל אם אתחזק בטומאה א"י לראות שיטהר עצמו דבמקום דאתחזק איסורא אסור להורות לעצמו עיי' סי' י"ח ובר"ש כאן. ע"כ. ובמצוה קעב ס"ד: אם הוחזק בטומא' אסור הכהן לסמוך על הבעל הנגע בעצמו לטהר כמו כל הוראות היכי דאתחזק אסור להורות לעצמו ע' בסי' י"ד ביו"ד ובאחרונים.

(48) כרך ח, ערך הוראה, טור תקז הערה 292.

(להתירה ולטהרה לו). ולפ"ז לק"מ על הט"ז שלא כתב בהל' נדה דאין לבעל להורות לעצמו בדיני אשתו באיתחזיק איסורא, דגם לט"ז עצמו מותר להורות בשאלות שמטהר לעצמו את אשתו הנדה, ודלא כמחמירים (כחכמ"א ודעימי') דלקמן ע"פ דבריו בהל' שחיטה, דמייירי שאחרים לא יהנו ממה שהתיר לעצמו (וראה עוד לקמן סו"ס כד, וצרף לכאן).

שיטת שו"ע אדה"ז דלא כט"ז

יא. ואחר שהביא **אדה"ז** דברי הט"ז הנ"ל, השיב עליהם בארוכה, ומאר"ך לחלק בין בכורות לכל שאר הוראות - באופן אחר מהט"ז (ותוכ"ד תמצא לקמן בקיצור וכאן יובא דבריו בשלימות) וזל"ק: אבל אין כן דעת הריב"ש ושאר פוסקים. . אבל בשלו לא חיישינן לחשדא בכל האיסורים אלא בבכורות לבד. [והולך ומבאר החילוק שבהתרת בכורות לשאר הוראות] לפי שהתרת בכורות אינה אלא במומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואומר לו התר בכורות במומן, ואפילו היה מום גדול וגלוי לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות, ובזמן הזה שמתירים הבכור על ידי ג' בני הכנסת היינו משום דשליחותיהו דקמאי עבדינן שנתנו לנו רשות. וכיון שהתרת בכורות אינה אלא בנתינת רשות, דמעלה עשו בקדשים שלא יהיו מסורים לכל, ולא האמינו עליהם לכל יחיד אלא למי שהנשיא רואה בו שראוי לכך, לפיכך עשו בהם גם כן מעלה זו שלא להאמין לו על בכורות עצמו.

מה שאין כן בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. וכן טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה

בעדות כמ"ש הרמב"ם. ולחשדא שיחשדוהו בני אדם ליכא למיחש, **לפי שגם כל אחד הוא נאמן בשלו, אף על גב דאתחזק איסורא** כשחיטה ומליחה וכהאי גוונא, כמ"ש רמ"א סימן קכ"ז (ז) סעי' ג' בהג"ה, ואם כן למה יגרע זה המורה בעיני בני אדם שיחשדוהו שמתיר את שלו שלא כדת, כיון שהם עצמם גם כן נאמנים להתיר שלהם, ואין זה דבר חדש להם להתיר שלו שכולם מתירים שלהם והם נאמנים לנו וסומכים עליהם לאכול משלהם.

[ובמש"כ הט"ז דדוקא בידו לתקן, ע"ז משיב ג"כ] (ואף על גב דאינן נאמנים אלא משום שבידם לתקן האיסור וזה המורה אין בידו לתקן, **מכל מקום לאו כולא עלמא דינא גמירי לחלק בין יש בידו לתקן ובין אין בידו שיחשדוהו**, כי המון עם הבאים לחשוד ולהטיל דופי בחכם המורה אינם מבחינים לחלק חילוק זה שבין נאמנותם להתיר שלהם ובין נאמנות המורה להתיר שלו. וגם באמת אין לחלק חילוק זה ביניהם, דאדרבא נהפוך הוא שהם נאמנים בשלהם אף על גב דאתחזק איסורא, והמורה שנאמן להורות היתר מיקרי לא אתחזק איסורא אפילו בשחיטה וכהאי גוונא משום דהרי שחוטא לפניך. דאם לא כן אף בשל אחרים לא היה שום חכם נאמן להורות היתר בספק שנולד בשחיטה שהרי אין בידו לתקן, וכיון דאתחזק איסורא לא מהימן מדאורייתא כמ"ש בסי' א').

[והולך ומבאר החילוק בהיתר להורות בשאר הוראות, לאיסור לשחוט הלוקח שכר מן בשר הכשרות בלבד] אבל הנוטל שכר מן הכשרות לבד נגרע ערכו בעיני המון עם לחשדו מאחר שזהו דבר חדש להם. ואם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד אפשר גם לנו לחושדו באמת שמתיר בשביל שכרו. ולא דמי למורה היתר בשלו שזהו דבר שאי אפשר לתקן, שהרי כל

אדם נאמן בשלו שהתורה האמינתו לכל אחד מישראל בשלו על הפרשת תרומות ומעשרות ושחיטה וניקור כמ"ש בס' א', וגם חכמים לא עשו סייג לתורה בדבר זה שאם כן אין אדם מתארח אצל חבריו כדאיתא בירושלמי, ואם כן למה יגרע המורה מכלל ישראל לחשדו שמתיר האיסור במתכוין.

[ומוסיף בביאור החילוק שבהתרת בכורות ובטעם שאסרו דווקא בבכורות להורות לעצמו] שהרי אין החשד שחוששים אותו אפילו ברואה בכורות עצמו לומר שלבו אונסו להטות דעתו להתיר, כמו שנחשד דיין הנוטל שוחד, אלא החשד הוא שמתיר בכורות עצמו שלא כדת במתכוין כדמוכח בגמרא סוף פ"ד דבכורות, **הילכך בשאר איסורין אין לחושדו כלל להוציאו מחזקת כשרות של כל ישראל הנאמנים להתיר שלהם**. אלא אם כן הוא באופן וענין אחר משונה וחלוק מאופן וענין שנאמנים בו כל ישראל, כגון שנוטל שכר מכשרות לבד, שענין זה חלקוהו חכמים והוציאוהו מכלל נאמנות כל ישראל לחשדו באמת אם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד, כמבואר מלשון רמ"א כאן שלא יבא להקל כו', אף על גב דמדאורייתא אוקימנא גברא אחזקתיה ולא נפסל בנטילת שכר זה מדאורייתא כמבואר בר"ן סוף פ"ב דקידושין.

[וחוזר לבאר החילוק שבין בכורות לשאר איסורים] וראיית בכורות עצמו אף על פי שהוא באופן וענין נאמנות כל ישראל בשלהם בכל האיסורים, מכל מקום כיון שראיית בכורות חלוקה מהם בלאו הכי, **שאף חכם היודע להתיר בכורות במומן אינו רשאי להתיר בלא נטילת רשות, מה שאין כן בכל האיסורים**, דמעלה עשו בקדשים, הלכך עשו בה גם כן מעלה זו וחלוקה גם כן לענין בכורות עצמו מכל האיסורים. ומעלה יתירה היא זו

שאפילו אם בא להורות ולהתיר ולאכול בינו ובין עצמו אינו רשאי, **אף על גב דבכהאי גוונא בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו**. ואף על פי שאם היה נודע הדבר לבית דין היה מענישים אותו על פי עדים המכחישים אותו, **מכל מקום בלא הודע שלהם רשאי להקל בינו לבין עצמו, כדאפסיקא הלכתא בגמרא ריש פ"ג דכריתות**. מכל מקום לראות בכור עצמו אינו רשאי שמא יתיר שלא כדת במתכוין כדלעיל, ואף על פי שיודע בעצמו שלא יתיר. ועל כרחק צריך לומר דהיינו טעמא משום דמעלה עשו בקדשים, ולא נתנו רשות כלל לראות בכור עצמו בשום ענין, דלא פלוג רבנן בראיית בכורות משום מעלה דקדשים. ואף על פי שאין בידינו לתקן ולמחות שלא יראה בינו לבין עצמו. מה שאין כן בכל האיסורים דגדולה מזו מצינו בהם, דכל כהאי גוונא שאין בידינו לתקן הדבר כל אחד נאמן לעצמו אפילו החשוד על האיסורים, ואפילו לנהוג היתר בפנינו ולא בינו לבין עצמו בלבד, ואין מוחין בידו כלל אף על פי שאפשר למחות, כיון שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון מומר אוכל נבילות לתיאבון ששוחט לעצמו ואוכל, ואין צריך לבדוק לו סכין אלא להתיר לאכול משחיטתו כדלעיל סי' ב', אבל שיאכל בעצמו אין צריך לבדוק ואין מונעין אותו מלשחוט לעצמו, לפי שהוא דבר שאי אפשר לתקן, דאי בעי לאכול נבילה כמה נבילתא איכא בשוקא במקולין של נכרים דמצי למיזבן מינייהו בצנעא על ידי שליח נכרי, או שינחור בעצמו בצנעא. ומשום הכי נמי לא מנעו הטבח שיצאה טריפה מתחת ידו מלשחוט לעצמו אלא מלמכור לאחרים כדלעיל שם. והילכך אפילו לפי דעת הט"ז דלעיל שאסר להורות היתר בשחיטה לעצמו, היינו להתיר לאחרים

לאכול מהוראתו, אבל לו בעצמו פשיטא דיכול להורות, דהחשוד אינו אלא שלא יתיר האסור במתכוין.

ומיהו היינו דוקא בדבר שיש לאדם תורת נאמנות עליו מן התורה, ולאחרים היה נאמן, אלא שלעצמו אינו נאמן משום חשדא שחושדים אותו באמת שמתיר לעצמו שלא כדת. אבל בדבר שאין לאדם יחידי תורת נאמנות עליו מן התורה אפילו לאחרים, אינו נאמן גם לעצמו אפילו בשלו (אף על פי שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון דבר היתר שמסרו ליד אחר וזה שנמסר לו אומר שנאסר, כגון שאומר על היין שנתנסך וכהאי גוונא, והבעלים מכחישים אותו, דלפי דעת

הש"ע לקמן סי' קכ"ז אין הבעלים נאמנים, או אפילו לפי דעת החולקים שם אלא שהוא דבר דאתחזק איסורא שאין הבעלים נאמנים עליו אלא משום שבידם לתקנו, וכיון שלא היה בידם אלא ביד אחר והוא אומר שלא נתקן, כגון שמסר בהמה אל השוחט לשוחטה והשוחט אומר שנשחטה שלא כהוגן ובעל הבהמה מכחישו, דאינו נאמן לכולא עלמא, הרי זו אסורה אף לו לעצמו. אלא אם כן אוכלה בינו לבין עצמו בלי שיוודע הדבר, אבל אם יודע הדבר מענישים אותו, מאחר שאינו נאמן לנו, שאנו מחזיקים איסור בבהמה זו מספק והרי בידינו למונעו שלא יאכל ממנה, ואף שאין בידינו לתקן הדבר). עד כאן לשון הק' דכ"ק אדה"ז.

יב. קיצור: מבואר יוצא לשיטת אדה"ז, דדעת הפוסקים דלא כט"ז, ולכן חכם מורה לעצמו בכל דיני התורה ואפילו במקום דאיתחזיק איסורא (זולת בבכורות ובדבר שיש בו משום חידוש במה שמתיר לעצמו שאין אחרים עושים כן, ולכן יחשדו בו). ואין ת"ח חשוד להטות את הדין שלא כדין. ועוד, דאין לומר שישחדו בו אחרים. ואין להקשות וללמוד מבכורות - שאסרו לחכם להורות לעצמו - לשאר דיני התורה דמעלה עשו בקדשים. וגם למחמירים אינו אסור רק לאחרים שלא יהנו ממה שהתיר הוא לעצמו, אבל בינו לבין עצמו אין איסור. וכ"ז דווקא בדבר שנאמן בו ע"פ התורה לאחרים ולכן נאמן לעצמו.

מקורות מכמה גמרות בסוגיא דחכם רואה לעצמו

ועתה יובא מכמה גמ' דחכם רואה ומורה לעצמו (ודו"ק בכל אחד מהן אם יש או לא לחלק בהם כר"ש - אי הוה איתחזיק איסורא).

יג. מצינו בנדה⁴⁹ מעשה רב מרבן גמליאל, שהורה הוראה להיתר בנכסיו, דהכי איתא התם: שוב מעשה בשפחה של רבן גמליאל שהיתה גפה חביות של יין, ובין כל אחת ואחת מדיחה ידיה במים ובודקת. ובאחרונה בדקה ומצאה טמאה, ובאת ושאלה לרבן גמליאל,

(49) ו ע"ב. וראה באריכות בתשובה ממנהר"ח אור זרוע סצ"ג.

ואמר לה כולן טמאות. אמרה לו והלא בדיקה היתה לי בין כל אחת ואחת, אמר לה אם כן היא טמאה וכולן טהורות. ע"כ.

ואת"ל דר"ג שאני משאר חכם בזמה"ז, ראה בתשובה **למהר"ח אור זרוע**⁵⁰, שאף דבתחילה האריך להקשות על **הר"מ מרוטנבורג**⁵¹ שמתיר לת"ח להורות לעצמו⁵², לבסוף מודה

(50) שם.

(51) הובא בתשובה שם.

(52) וז"ל מהר"ם הנעתק ממנהר"ח או"ח סי' שם: ופ' הדר (ס"ג א') אמר דצורבא מרבנן חזי לנפשיה. ועוד דמעשים בכל יום דתלמיד חכם חזי לנפשיה כל מיני איסורא שבעולם. . אבל בכל איסורים כיון דאינו מפסיד כי אם האיסור לא חשידי

ומסכים לו ע"פ גמרא זו, וז"ל בסופו: מ"מ נראה דחכם נאמן להורות לעצמו דהא אשכחן פ"ק דנדה בר"ג שהורה לעצמו. ע"כ.

יד. ובגמרא **ביצה**⁵³ אמרו: איבעיא להו, מהו להראות סכין לחכם ביום טוב, רב מרי בריה דרב ביזנא שרי, ורבנן אסרי. ורב יוסף אמר, תלמיד חכם רואה לעצמו, ומשאילה לאחרים. ע"כ. וכרב יוסף (ש"ת"ח רואה לעצמו) כ"פ **הטוש"ע** בהלכות יו"ט⁵⁴.

[וראה במג"א ואל"ר וזוטא וביה"ל שם (בענין ת"ח לעניין זה ובזממה"ז). ובשו"ע אדה"ז שם כתב, דבזמן הזה שכל שוחט בודק לעצמו (ואינו חייב להראות לחכם, זולת בשוחט לרבים) אין לשוחט לבדוק הסכין ביו"ט שמא יבוא להשחיתה. ורבינו שם סו"ס ב, פסק דזה לכתחילה אך אם לא בדק סכינו קודם יו"ט ונצרך לבשר ביו"ט, מותר לבדוק בדיעבד. ונמצא שמותר לחכם לראות סכינו לעצמו ביו"ט (ובכלל כנ"ל מגמ' עירובין), ומה שלא מתירין בזממה"ז לכתחילה ביו"ט, הוא מטעם דלא ישחיתנה, אך לא משום שאינו נאמן ע"ע בזה].

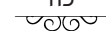
טו. עוד יש לדון מגמרא **חולין**⁵⁵ שמסופר שם שהביאו לרב שאלה בטריפה, ושלחה לרבה בר בר חנה, שאחר שהתירה קנה ממנה כמות גדולה של בשר, וע"ז שאלו בגמרא: ותיפוק ליה משום חשדא (שלא יאמרו עליו דמשום דהתירה, מוזיל לו בעל הבהמה, ונראה כנוטל שכר על הוראתו. רש"י), דתניא, דן את הדין, זיכה וחייב, טימא וטיהר, אסר והתיר, וכן העדים שהעידו, כולן רשאים ליקח, אבל

לאכול האיסור וקל להבין. ע"כ.

(53) כח ע"ב.

(54) סתצ"ח ס"א.

(55) מד ע"ב.

דשם יעוות הדין מאחר שהוא שלו בעת החלטת הדין. וצ"ע].

אך לעומתם ראה **בר"ן** שם, שכתב ע"ז: ואחרים פירשו, איזהו ת"ח זה הרואה טרפה לעצמו, כלומר שהגיע לכלל כך שידוע לפרש איזו כשרה ואיזו טרפה, וכדאי הוא לסמוך על עצמו ואינו צריך להוראת אחרים, ומש"ה קאמר שעליו נאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, ר"ל שהגיעה שיגע בתורה גרמה לו שאינו מפסיד ממון על הספק. ע"כ. וראה עד"ז **במהרש"א** שם. ובס' 'בין שמועה לרשב"ץ'⁶¹. וא"כ שוב אין הוכחה (ברורה) מדין זה לאסור הוראת בעל בדמי אשתו, דהרי רואה טריפה לעצמו אינו רק לחומרא ודלא כתפל"מ (דבעצמו סיים שם בצ"ע).

ולהעיר מדברי **החשוקי חמד** בחי' לגמ' מכות⁶², שכתב: והוסיף החזו"א . . . שהרי התורה לא אסרה לאדם להורות לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא עני וכל חייו תלוים בו, והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח, אף שיש לו בזה הפסד גדול.

יז. ובקו"א לשו"ע **אדה"ז** שם בתוך הדברים ציין לגמרא **כריתות**⁶³, דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, ושוב נעתיק לשון ק': ומעלה יתירה היא זו [בקדשים] שאפילו אם בא להורות ולהתיר ולאכול בינו ובין עצמו אינו רשאי, אף על גב דבכהאי גוונא בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, כיון דידוע בעצמו שהאמת אתו. ואף על פי שאם היה נודע הדבר לבית דין היה מענישים אותו על פי עדים המכחישים אותו, מכל מקום

דאין מקום לחשד שיוזיל בשביל הוראתו, שרי לקנות וליקח מהוראתו. וכך כתב **הר"מ** שם, דאין חכם נחשד להתיר שלא כדין. מאידך ראה **בכף החיים**⁵⁶ שכתב בשם **כנה"ג**⁵⁷ **ושפ"ד**⁵⁸ **וזב"צ**⁵⁹, דיש להתרחק אפי' בדבר שיש לו קצבה וגם ביש חכמים הרבה באותה העיר (ולא באחד בלבד - דהחשד בו גדול יותר), שכולם יתרחקו מליקח, כי מתאספים כולם לדון בה באותו המקום.

וכל זה בלהורות היתר לאחרים, אך בדבר שהוא **שלו** ומורה לעצמו (כגון באשתו נדה שהוא בדרך כלל⁶⁰ דבר שבינו לבינה) י"ל בכש"כ דאין לחוש שיחשדו בו שמתירה ומטהרה לעצמו שלא כדין. [ובזה תוס' דברים וחזוק לדברי חכמים שבקו"א לאדה"ז שם].

טז. ובשבח ששיבחו חכמים לרואה טריפה לעצמו, ראה **ברש"י ובמאירי** שפירש שהוא באופן דיש בדין הטריפה שלו צדדי ספק לאיסור ולהיתר, שיחמיר ויורה בשלו לאיסור ולא יחוס על ממנו, ובזה שיבחוהו חז"ל. ועד"ז **בתפל"מ** שם, שנדחק לדחות מכאן ראי' לראות דמי אשתו, וז"ל: ומהאי דהרואה טריפה לעצמו אין ראייה דמותר להורות היתר, דלמא לחומרא מותר להורות. ע"כ. [ועדיין לא השיב ממעשה דרבב"ח (ורבה) שהתיר וקנה לעצמו אחרי שהורה להיתר. ואולי בקונה לעצמו אחר שהורה בו היתר שאני מלהורות בדבר שהוא שלו גם לפני שבא להורות בא,

(56) יו"ד סח"י ס"ק קכג.

(57) הגב"י אות ס"ב.

(58) סל"א.

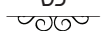
(59) סצ"ג.

(60) שהרי כמה נשים בכלל שיחן לחברותיהן ולמשפחותיהן הוא בדבר זה, ולבסוף כן יודוע לאחרים שבעלה הורה לה - לעצמו, בדמי אשתו.

(61) י"ד ע"ב.

(62) כד ע"א.

(63) יב ע"א.

בלא הודע שלהם רשאי להקל בינו לבין עצמו, כדאפסיקא הלכתא בגמרא ריש פ"ג דכריתות. עכל"ק. עיי"ש שאמרו כמה פעמים בשם רבנן ור' יהודה "אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש". והכי איתא להלכתא בהג' **הרמ"א** לשו"ע⁶⁴.

ולפ"ז מותר להורות לעצמו בדמי אשתו, דהוראת דין לאשתו - באם יודע שהצדק עמו, דנאמן לעצמו יותר ממאה איש - הוא בכלל דבר שבינו לבן עצמו (בפרט ע"פ דברי הרמ"א בסו"ס קצט, דיש להסתיר הטבילה, ומי שאינו עושה כן עליו נאמר ארור שוכב עם בהמה).

מעשה דילתא אשת רב נחמן

חי. ואחר כל הדברים האלה, שביארנו מש"ס ופוסקים, דחכם מורה לעצמו, ושהסכמת רוב הפוסקים דה"ה גם ככה"ג דאתחזיק איסורא, נדון עתה בעצם שאלתנו דהוראת דין בדמי אשתו.

בגמרא **נדה**⁶⁵ כתבו לזכרון תמיד סיפור מילתא אשת רב נחמן, והכי איתא: ילתא אייתא דמא לקמיה דרבה בר בר חנה, וטמי לה, הדר אייתא לקמיה דרב יצחק בריה דרב יהודה . . מעיקרא טמויי הוה מטמי לה, כיון דא"ל [ילתא לרב יצחק] דכל יומא [רבה בר בר חנה] הוה מדכי לי כי האי גונא, והאידנא הוא דחש בעיניה, דכי לה [רב יצחק לדמה דילתא]. ע"כ. וע"ז כתבו **התוס'** שם: משמע שלא היתה רגילה להראות לרב נחמן בעלה. [ובטעם הדבר מציעים התוס' ג' תירוצים: א] ושמא לא היה בקי. והא דאמר ר"נ לעיל (דף יט ע"ב) בדם הקזה [איך ללמוד ממנו מראה דם אישה הטמא -] קבלה היתה בידו [אך

(64) יו"ד סק"ז ס"ב.

(65) כ ע"ב.

בשאר מראות הדמים לא הי' בקי]. [ב] אי נמי היתה חוששת שמא היה מחמיר על עצמו להיות לבו נוקפו ופורש ולא יסמוך על חכמתו. [ג] אי נמי שלא תתגנה בפניו [שיראה בעלת זוהמת דמה]. אבל אין לומר דאסור לראות דמי אשתו, דהא במס' נגעים (פ"ב מ"ה) תנן, כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ר"מ אומר אף לא נגעי קרוביו, כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו ר' יהושע אומר אף לא נדרי אשתו. ואילו "כל הדמים אדם רואה חוץ מדמי אשתו" לא קתני. ע"כ. נמצאנו למדים מתוס' דין מבורר, דאדם (הראוי לכך) רואה ומורה לעצמו בדמי אשתו ו"אין לומר דאסור לראות דמי אשתו".

וכתוס' כ"כ הראשונים בחידושיהם על הש"ס שם. ומהם, **הרשב"א**⁶⁶ ו**הר"ן**⁶⁷

(66) וראה שם שהציע תירוק נוסף, דשמא לא הי' בעלה רב נחמן בעיר, וכ"כ הר"ן. אך ראה בתוס' הרא"ש שכתב דאין לומר כך, שהרי ילתא אמרה לרב יצחק, דרבב"ח היתה מראה לו "כל יומא", ומשמע שתמיד היתה מראה לו דמי' ולא לבעלה. ואולי יש לומר ביישוב דברי הרשב"א, דכוונת ילתא באומרה "כל יומא" להמשיך דברי - שכל יום שהיתה מראה דם כזה, אז הי' תמיד מטהר לה, וצ"ע.

(67) וראה בדבריו שכתב דרב נחמן הי' בקי בדמים וכמבואר ממה שלימד אחרים מראה דם הטמא מדם הקזה, ומה שלא הראתה לו הי' משום שלא הי' בעיר או משום שלא תתגנה וכו'. וכ"כ הריטב"א, וסיים ש"כן הסכימו רבותי". ויש להעיר שכתבו זה בשם התוס', אף שבתוס' עצמו נדחק להעמיד שלא הי' רב נחמן בקי זולת בקבלת דם הקזה, ודו"ק היטב. וראה בהערה הקודמת. [וכתב בספר נחלת יעקב יהושע (פר' שופטים ע' ת"ל): לולי דבריהם הקדושים אפשר לומר דשפיר היה בקי וראה מנדה (י"ט ע"ב) בדם הקזה, רק מה שלא היתה רגילה להראות לרב נחמן בעלה, דבאותו דף אמר רבי אלעזר ענוותנותו דרבי חנינא גרמא לי דחזאי דמא, ומה רבי חנינא דענותו הוא מחית נפשי' לספק וחזי אנא לא אחזי, משמע דר' אלעזר ס"ל דאין לעניו לראות דם מחמת שירא לסמוך על עצמו, והטעם דענוה מביא לידי יראת חטא, ומשו"ה מי שהוא עניו ובא לידי יראת חטא ממילא ירא לפסוק בין דם לדם. ואיתא בסוף סוטה משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא, א"ל רבי יוסף לתנא לא תתני ענוה דאיכא אנא, א"ל רב נחמן לתנא לא תתני יראת חטא דאיכא

והריטב"א⁶⁸ **והאגודה**⁶⁹ **ותוס' הרא"ש. והרשב"ץ** בפסקיו לנדה כתב: חכם יכול להורות לעצמו בכל דיני איסור והיתר חוץ מנגעים נדרים ובכורות. ע"כ. וכ"פ **הרא"ם** בתשובה שם.

וכ"כ **השל"ה**⁷⁰ להלכה, וז"ל: מותר לראות דמי אשתו, תוספות פרק כל היד. ע"כ. וכ"פ **הש"ך** כאן בהלכות נדה⁷¹ וז"ל: כתבו התוספות ס"פ כל היד, דיכול לראות דמי אשתו, ומביאו **מהרש"ל** בהגהותיו, וכ"כ האגודה שם. ע"כ. והוב"ד **בבאר היטב**⁷². **והחוו"ד**⁷³ כתב: והבעל יכול לראות דמי אשתו, ש"ך. ע"כ. **ובשיורי ברכה**⁷⁴ כתב: הבעל יכול לראות דמי אשתו, כן כתוב **בפסקי התוס'** נדה (אות לו). וכ"כ הריטב"א בחידושי נדה כ"י (כ: ד"ה והיכי). ע"כ. וכן הסכים לש"ך **היד אברהם** בהל' שחיטה⁷⁵. וכן משמע מחי' **המשמרת כהונה**

אנא, ועי' באר היטב או"ח (סי' תצ"ד) מדאיתא בש"ס ענוה מביאה לידי יראת חטא משמע שגם ר' יוסף היה לו יראת חטא ע"ש, ולפ"ז רב נחמן שהיה עניו וירא חטא היה מחמיר על עצמו שלא ליחזי דמא, ומטעם דאיתא במדרש לא חטא אדם הראשון עד שהראתה לו חוה דם נדה ע"ש, הרי דעל ידי הראיית אשתו לבעלה דם שלה בא בעלה לידי חטא, ומשו"ה רב נחמן שהיה עניו וירא חטא לא היה רוצה לראות דמי אשתו, ומיושבת קושית התוס' כפתור ופרח ודו"ק (ליקוט). (68) וכ"כ השיורי ברכה בס"ז, משמו מכת"י. ויובא לשונו לקמן.

(69) פ"ב סי"א.

(70) שער האותיות אות הקו"ף - קדושת הזווג, סש"ט.

(71) סקפ"ח סוס"ק ז.

(72) סוס"ק ב.

(73) חידושים סק"ו.

(74) סק"ז. ובסוף דבריו הוסיף לציין: ועמ"ש הרב בית דוד סי' צ"ה, ומה שכתבתי בענייני בס' הקטן פתח עינים בנדה על דף ה' בס"ד. ע"כ.

(75) סי' חי. הוב"ד באוצר מפרשים לסעי' חי.

לנדה שם⁷⁶, שהביא דברי התוס' לעניין אחר. ותוסיף לכאן מש"כ לעיל בשם **הגר"א**.

ולקמן יבואר שכן דעת **הערוה"ש והפר"ד והשפתי לוי** על הש"ך שם.

וראה עוד **בסלת למנחה**⁷⁷, שג"כ כתב בשם התוס' דנאמן החכם לראות דמי אשתו לטהרה, והוסיף: וכ"כ **הר"ש**⁷⁸ בפה"מ סופ"ב דנגעים, וכן הסכמת האחרונים. ע"כ. ועוד ציין לקמן בס' קצה"ר והוא **בתוה"ש**, שכתב ג"כ ע"פ התוס' דבעל רואה דמי אשתו, ועוד כתב שהכי משמע **מש"ס ורמב"ם** שאמרו דרואה המטלית (העד) בחמה ובצל ידו. והיינו שפירש זה בבעל עצמו, שעושה כן כשרואה מראות אשתו. [ועפ"ז (דרואה בחמה ובצל ידו, היינו בבעל) צרף להני פוסקים כל האומרים (שרבו במאד) בציטוט לשון זה או שדנים בפרטי אופן הבדיקה על פי מקור זה. ולפי זה הוא פלא גדול על החולקים].

שיטת שו"ע אדה"ז - אדם יכול לראות דמי אשתו

יט. ובשו"ע אדה"ז סק"ז, ג"כ נמצא מהמתירים לת"ח להורות בדמי אשתו, וזל"ק: וכתבו התוספות דיכול אדם לראות דמי אשתו. עכל"ק.

וזה מתאים לשיטתו המבוארת בקו"א בהל' שחיטה לעיל, דצורבא דרבנן מורה לעצמו בכל אופן ואינו נחשד על הוראתו להטותה

(76) וז"ל: עמ"ש מהרש"א ד[אישה] אינה נאמנ' לעצמ' ע"ש, ומדלא תני בנגעים כל הדמים רואה חוץ משל עצמו, יש להוכיח דרואה אשה לעצמה, וכה"ג הוכיחוהו תוספות דרואה דמי אשתו, ועיין בחי' הראשונים. ע"כ.

(77) הנדפס בקובץ מפרשים על סקפ"ח ס"ב בשו"ע במהדורות החדשות. על תוה"ש סק"ה.

(78) יש להעיר שממנו נראה היפך שיטת כמה פוסקים שכתבו שע"פ הר"ש שלא יוכל להורות בדמי אשתו לטהרה.

(79) סק"ז.

שלא כדין, ונאמן על שלו לעצמו ולאחרים, ואין להחמיר שלא יורה לעצמו אף (אם נאמר דאשתו הוי בכלל) בדבר שיש בה חזקת איסור, ודלא כחילוקו של הט"ז ע"פ ר"ש, והוא הדין הכא, ולאדה"ז גם הט"ז גופא מודה שיכול להורות לעצמו ורק להורות לאחרים בדאיתחזק איסורא הוא שאסר. ועוד, דסתם ולא חילק כלל בין דמי' ושאר דיני טהרתה כטבילתה משמע דשרי בכל. וכ"כ בשיטת רבינו בס' **אוצר הלכות**⁸⁰ ו**טהרה כהלכה**⁸¹.

שיטת המאירי והחת"ס במעשה דילתא

כ. והמאירי אמעשה דילתא שם, כתב בתחילה דברי התוס' הנ"ל, אך לבסוף סיים: ואני מפפק לומר שכל שהיתה תלוי בו כשל עצמו הוא, ואין לו לראות. ע"כ. והיינו דסב"ל דמדינא הוא דלא ראה רב נחמן דמי אשתו. ויש לדייק בשיטתו שמחמיר אפילו בלא איתחזיק איסורא, והיינו שמפליג להחמיר יותר מר"ש ודעימי' דלעיל. וכך מצאתי שכתב בדעתו בשו"ת יביע אומר שם ס"ה. **והחת"ס** נמצא ג"כ מהמחמרים ע"פ מש"כ בחי' לנדה שם, וז"ל: ולפע"ד דבמלתא דתליא בסברא, יש לבעל נפש להחמיר לעצמו, דהוי בכלל אין אדם רואה חובה לעצמו, ולבו נוטה להקל⁸². ע"כ. [ובס' מנות הלוי בפירושו למגילה (הובא לקמן סכ"א), ג"כ כתב שעניני דמים הוא דבר התלוי בשיקול הדעת וע"כ לא הורה לעצמו מרדכי הצדיק בדמי אסתר המלכה אשתו].

(80) סקפ"ח הערה לד.

(81) פ"ו הערה 26.

(82) וז"ל החשוך חמד בחי' לבבא בתרא מג ע"א: שאדם שיש לו נגיעה, ואפילו נגיעה של מצוה, עלול להורות לעצמו היתר אף לשקר. ובחי' למכות כד ע"א: והוסיף החזו"א . . . שהרי התורה לא אסרה לאדם להורות לעצמו, ואדם רואה טריפה לעצמו, אף אם הוא עניי תלויים בו, והוא מורה בחמץ שעבר עליו הפסח, אף שיש לו בזה הפסד גדול.

והפר"ר⁸⁴ ג"כ פסק להתיר להורות בדמי אשתו, ושנאמנים שניהם על טומאתה ואפי' שיש מקום לחוש שנוגע בדבר. עיי"ש שהביא דברי הש"ך והקשה ע"פ דברי האחרונים מסי' יח, דכל שהוא נוגע בדבר לא יורה לעצמו, והשיב דמה"ת נאמן אפי' נוגע בדבר ואיתחזיק איסורא, ומדברנן הוא שגזרו על הנוגע בדבר אפי' לא איתחזיק איסורא. אך הבעלים על שלהם נאמנים אפי' באיתחזיק איסורא ולא גזרו בזה (ואם מוחזק בכשרות נאמן אפי' לאחרים), והיא והוא חשיבא בעלים לענין טומאתה. עכת"ד. וראה גם בשו"ת **דברי יציב**⁸⁵ שמאריך לדון בדיון ת"ח שנאמן בהוראתו, ובתוך דבריו כותב "וא"כ בהוראה בת"ח פשיטא דלא חשוד".

[ויש להעיר לנמצא בתוך דברי מהר"ח אור זרוע שם, שכן חילק בין רואה דמי אשתו שמותר לראותם (אבל אין ללמוד ממנה) לשאר הוראות, שכתב: וגם מזה איני סבור שיש ראייה לשאר איסורים. [ויש לחלק בניהם] דלמה הוא נאמן [לראות דמי'] כמו שהיא [נאמנת כשהיא] בודקת וסופרת לעצמה [וע"כ הוא ג"כ נאמן עלי', משא"כ בשאר איסורים. ומקור סברא זו תמצא בתוס' וראשונים הנזכרים לקמן סכ"ה ואילך], ועוד דמספק יפירוש [ואין לחושדו שיתיר לעצמו שלא כדין] אבל [אין ללמוד מזה לשאר איסורים, כגון] בתרומה טמאה וכיוצא בה שמפסיד הכל לגמרי, לא יהא נאמן. ע"כ. אך זכור ואל תשכח ששיטתו להלכה דבכל הוראה ת"ח מורה לעצמו].

(84) שפתי חכמים סק"ז בסופו.

(85) ליקוטים והשמטות סימן פט.

אסתר לא הראתה דמי' לבעלה מרדכי

כא. ועוד יש לדון מגמרא **מגילה**⁸⁶, שדרשו עה"פ "ואת מאמר מרדכי אסתר עשה", אמר רבי ירמיה, שהיתה מראה דם נדה לחכמים. ע"כ. וכתב ע"ז בשו"ת **משנה הלכות** דיש להוכיח שאין לבעל לראות דמי אשתו, וז"ל: ויש לדייק למה לא הראה למרדכי וכקושיית התוס' נדה הנ"ל [לקמן סעי' ט] בילתא, וגם לשון הגמ' שהיתה מראה דם נדה לחכמים לשון מיותר הוא דהיל"ל סתם היתה מראה דם נדה, וי"ל דדוקא אמר ר' ירמיה שהיתה מראה דם נדה לחכמים ולהורות דלמרדכי לא היתה יכולה להראות לפי שבעלה היה, ואינו רואה דם אשתו. ע"כ. וגם **בפתחי זוטא**⁸⁷ מביא הגמרא מגילה הנ"ל, ומדייק משם דלכתח' תראה המראות לאחרים ולא לבעלה. וכן העיר **בשיעורי טהרה** [אף שמסיק דמדינא הבעל יכול להורות].

[ובס' **מנות הלוי**⁸⁸, האריך בצדקות אסתר המלכה, ולבסוף סיים: וראה והפלא כמה הפליגו חז"ל בחסידות הצדקת באומרם שהיתה מראה דם נדה לחכמים כי הגם שמרדכי הצדיק ראש הסנהדרין, להיות ענייני מראות הדמים תלויים בשיקול הדעת, היתה מהפלגת חסידותה שלא להראותו אליו, מאחר שהוא לעצמו דומה למאמרם כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי כצמו ונגעי קרוביו, והיתה מראה דמי' לחכמים והוא דבר נפלא. ע"כ. ואף שדרשו נאה ואין משיבים על הדרוש, לדין שהתוס' ושאר הראשונים והאחרונים למדו ממשנה זו דנגעים היפך מסקנתו, דאין לאמר שחכם לא יראה דמי אשתו וכו'. ואולי לזה

(86) יג ע"ב.

(87) ס"ק ד.

(88) עמ' פז טור ב.

(83) ולפ"ז נמצאית שיטתו (שלו) דבלא בא עלי' עדיין, ונשאל ממנה בדיני טהרתה אולי יש מקום להחמיר.

יתכוין באומרו שענייני דמים "דומה" להא דנגעים ולא שהוא ממש כך].

ויש לדחות מסקנא זו (דהמשנה הלכות), ולהשיב ע"ד כל הני תירוצים דתירץ התוס' והרשב"א שם (דחששא שמא יחמיר לעצמו, ויהי' ליבו נוקפו ופורש ממנה. או שמא שלא רצתה להתגנות בפניו בהראות לו זוהמת דמה. ובפרט באסתר שאמרו בהמשך הגמ' שם, שהיתה טובלת ויושבת בחיקו של מרדכי. ופרש"י: מחמת נקיות, שלא תהא מאוסה לצדיק משכיבתו של אחשוורוש. וכש"כ שיש לומר שלא רצתה להראות לו זוהמת דמה). ולפ"ז אין ללמוד חומרא מאסתר, וכילתא אשת רב נחמן.

ולהעיר שבס' פסקי משנה הלכות להל' טהרה⁸⁹, כתבו בשמו, דלמעשה נקטינן לקולא והבעל יכול להורות בדמי אשתו אפילו בענין הטבילה.

בדברי המחמירים מטעם שמא יחמיר לעצמו או משום שלא תתגנה בפניו

כב. והתפארת למשה הביא דברי הש"ך הנ"ל (דהבעל יכול לראות דמי אשתו), והקשה ע"פ תוס' דבכורות שם, וכתב בדעת התוס' שסב"ל דאין ת"ח יכול להורות לעצמו. ועיי' לעיל (סוף סעי' א) שכתב שאין ללמוד מהוראת טריפה לעצמו דחולין שם, דשמא לחומרא מותר להורות לעצמו אך לא לקולא (וע"ד המאירי שם). וראה עוד לעיל (סוף סעי' ה) שאין ללמוד מעירובין שם שת"ח מורה לעצמו, כי בסכין שחיטה אינו דבר שיש בו שיקול הדעת. וסיים: וגם בתוס' ד[גמ' נדה פרק] כל היד שהביא הש"ך, משמע קצת דאסור להורות לעצמו, וצ"ע. ע"כ. ובהגהות **אמרי ברוך** ציין אליו, וסיים ג"כ בצ"ע. והנראה

(89) פ"ב ס"ד.

שצ"ע אם מותר לאישה ללכת מעצמה שלא בהסכמת בעלה להראות דמי' לחכם אחר⁹⁵.

ומש"כ הלח"ש בשם החכמ"א דהבעל לא יורה לעצמו בדיני טבילת אשתו, זה יבואר תיכף באורך, ותראה דאנן לא קיי"ל הכי.

שיטת החכמ"א שלא להורות לעצמו בשאלות הטבילה

כד. והנה בחכמת אדם⁹⁶ בהל' טבילה כתב: הבעל יכול לראות דמי אשתו (סימן קפ"ח בש"ך ס"ק ז'), ונראה לי דאם אירע לה שאלה בענין הטבילה אין הבעל יכול להורות, דומיא דשחיטה לעיל כלל א' סימן י'. ע"כ. וציין אליו הפ"ת⁹⁷ [והוסיף לציין לחו"י שם, שנראה חולק על מסקנת החכמ"א, ומשמע דעת הפ"ת דלא כחכמ"א]. **ובביני"א** שם, ביאר שיטתו, שהיא ע"פ הר"ש והט"ז הנ"ל, דבאיתחזיק איסורא אין להורות לעצמו, ולכן אף דכשהיא טמאה אינה בחז' שרואה תמיד [כתוס' דלקמן] ולכן יכול להורות, אבל בשאלות דטבילה דהיא דומיא דשחיטה ממש, דמתירה לו בהוראתו, אין להורות.

נמצא החכמ"א מחמיר שלא להורות בדיני טבילה לאשתו, שהרי הטבילה היא דומיא דשחיטה שמכשירה (- מטהרה) ומוציאה מחז' טומאתה לחז' טהרה והיתר ממש, וע"כ בשאלה שפתרונה מתירה לו הוי כשאלה שלפני השחיטה שהיא בחז' טמאה (אסורה), ולא יורה לעצמו. וכבר כ' שכן פסק הלח"ש.

ויש להעיר, דלפי דברי החכמ"א, דדברים אלו נלמד ע"פ שיטת הט"ז גופא, ק"ק, דהרי הט"ז לא העיר דבר מזה כלל פה בהלכות מראות הדמים ולא בשום מקום בהלכות נדה וטבילה,

(95) ועיי' מעשה כזה שאירע ונשאל הגר"ש אלישיב בס' פתחי דעת ח"א פ"ד הערה כז.

(96) כתב שער בית הנשים כלל קט ס"ו.

(97) סק"ו.

ואדרבה בדיני חציצה⁹⁸ דטבילה הביא הט"ז בשם **המהרש"ל** מעשה **ממהר"ח או"ז והשר מקוצי** שכן היו מורים לעצמם בהל' טבילת דנשותיהם, ולא העיר מזה דבר, ואדרבה ממה שסיפר דבר זה בספרו כבא ללמד ממעשה רב זה דין לכו"ע, וז"ל: והביא רש"ל הג"ה אחת וז"ל וגרב לגבי טבילה צריכה להסיר אף על פי שכואב לה הרבה, ואשתו של מהר"ר ק [מהר"ח או"ז] היתה צריכה לעמוד לפניו ערומה שהיה רואה שלא היה גרב עליה שלא היה מאמין לה שהיתה מסירה שהיתה נערה והיה כואב לה, וכן עשה השר מקוצי לאשתו, עכ"ל. עכ"ל הט"ז. ושמא להחמיר שאני, שרק לחומרא יהי' מותר להורות בטבילת אשתו לחומרא. ואו"ל, דבדבר שאינו מדינא שרי להורות לעצמו בדיני הטבילה, דגרב חייבת מהדין לרככם אך לא להסירם, כמבואר בשו"ע שם. וראה לעיל ס"י ולקמן סכ"ו, מש"כ בשיטת הט"ז גופא שיציל מקושיא זו.

נדה לאו איתחזיק איסורא חשיבא ובידה לתקן

כה. ולהשיב לדברי המחמירים דבחזקת איסור כדיני טבילת אשתו אין להורות, ע"ד שבאיתחזיק איסורא בעד א' נפסקה הלכה⁹⁹ שאינו נאמן. (נוסף על מה דשום פוסק לא כתב כן לפניו) הנה ראה **בתוס'**¹⁰⁰ דהקשו דמקור דין דעד א' נאמן באיסורין הוא מנדה דאמר קרא "וספרה לה" לעצמה. וא"כ קשה דגם באיתחזיק איסורא עד א' נאמן. וז"ל: וא"ת ומנא לן דעד אחד נאמן באיסורין, וי"ל דילפינן מנדה דדרשינן בפרק המדיר (כתובות דף עב ע"א) וספרה לה לעצמה, וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא. וי"ל [א] דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה וכשעברו

(98) סקצ"ח ס"ק יד.

(99) רמ"א יו"ד סי' קכז שם. וש"נ.

(100) גיטין ב ע"ב ד"ה עד. ועיי' במפרשים מה שדנו

וביאר דבדברי תוס' האלו.

שבעה טהורה ממילא ולא איתחזק איסורא¹⁰¹ (ב) וגם בידה לטבול. ע"כ. ו"בידה לטבול" ר"ל, דבידה לתקן שאפי' באיתחזק איסורא נאמנת. וראה עוד **בתוס'** ביבמות¹⁰² שכתבו: י"מ ד[מה שאמרו דנאמן עד אחד באיסורין] גמירין מנדה דאמר בהמדיד (כתובות שם) וספרה לה, לעצמה. ואם תאמר אם כן אפילו איתחזק איסורא נמי, ואמר ר"י נדה נהי שעכשיו ראתה, מכ"מ לא איתחזק איסורא שתראה לעולם. ע"כ. נמצאו התוס' מעמידים דין הנדה שלא במקום שאיתחזק איסורא וגם בידה לתקן, ולפ"ז א"ש שיכול בעלה לפסוק בדמה.

וכדברי התוס' (דנדה לא הוי איתחזק איסורא ואף אי נימא דאיתחזק איסורא, בידה לתקן חשביא, וע"כ נאמנת) כ"כ הראשונים בחידושיהם לש"ס בשם התוס', ומהם:

(101) וראה במהרש"א שדן בדברי התוס' הללו, וז"ל: לכאורה קשה כיון דבנדה איכא תרתי דלא אתחזק איסורא וגם בידה הוא הדרן קושייתם לדוכתיה מנלן דע"א נאמן באיסורין אפי' בלא אתחזק איסורא ואין בידו כגון ספק של חלב או שומן דאמרין בשמעתין דנאמן ויש לפרש דבריהם משום דבנדה איכא תרתי דהיא טמאה כל זמן שרואה ואין בידה לפסוק דמה וגם אח"כ היא טמאה עד שתטבול ואהא קאמר' דמשום שהיא רואה לא מקרי אתחזק איסורא כיון דאינה בחזקת שהיא רואה כל שעה ומחמת ראייתה היא טהורה ממילא אחר ז' ואי משום דעדיין אף אחר שאינה רואה אתחזק איסורא וטמאה משום דלא טבלה הרי יש בידה לטבול והשתא ניחא דבין לאו בידו ולא אתחזק איסורא ובין איתחזק איסורא והוא בידו איכא למילף שפיר מנדה וכן יש ללמוד דברים אלו מחידושי רשב"א ע"ש. עכ"ל המהרש"א ובה' רע"א שם דביאר התוס' וז"ל: עיקר סברת תוס' דמה שאומרת עכשיו שספרה ז' נקיים לא הוי נגד החזקה דמה שידענו מקודם דראתה דם קודם הז' ימים, אותה ראייה אינה מזקת ואינה גורמת לאסרה עתה אחר עבור ז' ימים, דמשום אותה ראייה לחוד ממילא מותרת עכשיו כיון שעברו ז' ימים, אלא דבאת לאסרה שמא ראתה ג"כ אח"כ וע"ז לא נתחזקה שתראה עוד, משו"ה לגבי ראייה האחרת לא מיקרי חזקת איסור.

(102) פח ע"א ד"ה ומה אם.

הרמב"ן¹⁰³ **והרשב"א**¹⁰⁴ **והריטב"א**¹⁰⁵ **והר"ן**¹⁰⁶ **והמאירי**¹⁰⁷ **ותוס'** **הרא"ש**¹⁰⁸, וכ"כ **הרא"ם** בתשובה שם.

וכ"כ **הערן** (בנדה אמצעה דילתא, שם), וז"ל: [שע"פ התוס'] היכא דאתחזק איסורא, חכם אינו רואה לעצמו, ולפי זה יקשה היאך חכם רואה דם אשתו בימי ספירה, הא שם מקרי אתחזק איסורא, כנראה מדברי הרשב"א כאן [בנדה], אכן התוס' יבמות (שם) וגטין (שם) כתבו דלא מקרי

(103) והוסיף עוד תירוצים משלו, אם משום דיש לחלק בנדה לשאר עדויות משום דבנדה מתוך שהיא נאמנת על שלה נאמנת נמי לבעלה. ועוד, דאין ללמוד אפשר מאי אפשר (שנדה אינה יכולה להביא עדים על הפסקת זיבתה ונדוותה). ולאח"ז הביא דברי התוס' הנ"ל.

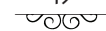
(104) וז"ל: י"ל כיון דדמיה פוסקין ממילא, וימי ספירה באין מאליהן, כחתיכה ספק חלב ספק שומן חשבינן לה [דלא איחזיק איסורא חשיבא], דהשתא דקאמרה טהורה אני לא איתחזק איסורא, ואי משום טבילה הוויא לה כשחיטה דבידה לתקן.

(105) שכתב הטעם דאין למדים אפשר דשאר עדויות מאי אפשר דנדה. ולא כתב בנדה שאר תירוצים של רבותיו בשם התוס'.

(106) וז"ל: מוספרה לה לעצמה נפקא לן דעד אחד נאמן באיסורין וכי תימא פירסה נדה עמו במטה מאי איכא למימר דהא איתחזק איסורא ליתא דכל שראתה טובלת בסוף שבעה יצאת מאיסור' הראשון אלא מיהו אי לאו דעד א' נאמן באיסורין ה' לו לחוש שמא ראתה לאחר מיכן זה נ"ל.

(107) שעיקר התירוצין בכלן מפני שבידו לתקנו כגון טבל שלו שהוא בידו לתקנו או הקדש וקנמות שבידו לישאל עליהן אבל אשה אין בידה לתקנה ואתחזק איסורא במקום שאין בידו לתקן אין אחד נאמן ואף על גב דנדה מהימנא אטבילתה אף על גב דאיכא למיחש שמא תוך זמנה היא ואין בידה לתקן התם תורה האמינתה לעצמה מדכתיב וספרה לה ומתוך שנאמנת לעצמה נאמנת לבעלה והדין נותן כן שאי אפשר לה להביא עדים על דברים אלו או שמא אף זו שאע"פ שכל שהיא בתוך זמנה אין בידה לתקן הואיל ובידה להמתין ולתקן ספירתה וטבילתה בידה לתקן קרינא ביה וכן פירשוהו בתוספות. ע"כ. ועיי"ש עוד בארוכה מדיני בידו לתקן דסב"ל שדווקא בשל אחרים אינו נאמן [וא"כ או"ל באשתו נדה בשלו מיקרי דנאמן].

(108) וי"ל דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה אף על גב דבראייה אחת היא טמאה עד שתבא במים מ"מ בידה לתקן.

אתחזק איסורא. ע"כ. וכ"כ **הפמ"ג**¹⁰⁹, דנדה מותר להורות לעצמו, דלא איתחזק איסורא מקרי, שדמי' פוסקים. ע"כ.

[וקצ"ע מהבאה"ט להל' שחיטה ושו"ת משנה הלכות שם, שכבר הערתי, דנשמע מדבריהם דנדה בחזקת איסור קאי].

וראה בדרכ"ת סקצ"ט¹¹⁰, שהביא דברי **אבד"ק סוואליעווע**, שאמר לו דבטבילה אף שאינו נקרא בידה לתקן (את אשתו) במציאות¹¹¹, גם בכה"ג שרי להורות בענין הטבילה, משום דבכל מידי דאיכא מגו וודאי נקרא בידו ועיי"ש שכתב דהרי יכולה לטבול לפעם אחרת אפי' שלא הכשירה בפעם זו, וע"כ הוי מגו).

נו. ולפי דברי התוס' והפוסקים הנ"ל, סר היסוד לומר שאשתו נדה הוי בכלל דבר שבחזקת איסור ושע"כ חכם (הבעל) לא יורה לעצמו בטומאת אשתו. ואדרבה להיפך, כפי שכתבו הפוסקים, דיש נאמנות לאיש ולאשה בטומאת האשה ואין חשד.

ואולי עוד מבואר מזה הטעם שלא כתב הט"ז כאן בהל' נדה שאין להורות בדמי אשתו, דסב"ל כתוס' והראשונים דאשתו נדה לאו איתחזק איסורא חשיבא ושבידה לתקן.

נז. ובתנאי דבאיתחזק איסורא שרי דווקא ביש בידה לתקן, יש להעיר מקו"א **לשו"ע אדה"ז** שם, לעניין שחיטה, שכתב: ואף על גב דאין נאמנים אלא משום שבידם לתקן האיסור וזה המורה אין בידו לתקן, מכל מקום **לאו כולא עלמא דינא גמירי לחלק בין יש**

(109) סדר הנהגות השואל והנשאל סדר ראשון ס"ד. ועיי"ש שיטתו בהוראת דין לעצמו ולאשתו. ולקמן מש"כ בשמו.

(110) ס"ק מב.

(111) והדרכ"ת העיר על דבריו, שאם אנסה הרי עולה לה טבילה, וא"כ בידו מקרי.

מו"מ למ"ד דנדה בז' נקיים בחזקת טומאה עומדת כת. ויש לדון ע"פ מחלוקת האחרונים אם אשה בימי ליבונה בחז' טומאה או בחז' טהרה עומדת. **והשפ"ל** על הש"ך שם, הביא דברי הר"ש והט"ז, וכתב: ולפ"ז ה' מקום לומר דבהתחלת ספירת ז"נ, אם נולד איזה ספק אינו יכול להורות לעצמו, לפמש"כ הנו"ב (מה"ק סמ"א) דאז יש להחזקת טומאה, אך כבר השיג עליו הח"ד (בסקפ"ז סק"ה), ובלא"ה דברי הר"ש צ"ע, ועיין בשו"ת חו"י (סקכ"א), שהאריך בזה. ע"כ.

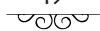
ויש לדייק (דבחזקת טומאה היינו חזקת איסור ואין לבעל להורות לעצמו), במש"כ "בהתחלת ספירת ז"נ", היינו בהפס"ט (או שמא גם בבדיקת יום הראשון או עד ג' ימים), וצ"ב מאי שנא משאר ימי ליבונה, בפרט שהמעין בנוב"י שם¹¹², ימצא שכתב על חז' נדה שהיא חזקת איסור. וכן היא שיטת **המי נדה**¹¹³, דכשהיא בחזקת טומאה (היינו כל הימים שהיא בחזקה זו, הן ההפס"ט (-) דלא **כחכמ"א ושו"ש יעקב** כאן, דהפס"ט לא הוי איתחזק איסורא) והן שאר הבדיקות והשאלות) לא יורה הבעל בזה, משא"כ כשהיא בחזקת טהרה מותר לבעל להורות. וכ"כ בשו"ת שלו **שיירי טהרה**¹¹⁴, והביאו **הדרכ"ת**¹¹⁵. וכתב שם המי נדה, לפרש הטעם שילתא לא הראתה לבעלה משום דזה ה'

(112) ס"ה.

(113) נדה כ ע"ב, על תוד"ה כל יומא. ובקו"א לסקפ"ח מה"ת סוד"ה ולפ"ז נראה.

(114) סקפ"ח תשובה ו.

(115) ס"ק כד.

בהפס"ט ולא היתה בחז' טהרה עדיין. וכן הדיוק להיתר מתוס' ע"פ המשנה בנגעים שם, מיירי באופן שהיא בחז' טהרה. [וצ"ע דלא מצינו לשום פוסק שיעמיד המשנה דנגעים והגמ' דנדה באופן זה, וכבר הרגישו בזה **ביב"א** שם¹¹⁶, ו**משמה"ט**¹¹⁷].

אך **בשו"ת יהודה יעלה**, למהר"י אסאד¹¹⁸, ביאר טעם אחר באופן שגם כהיא בחזקת טומאה מותר להורות, וז"ל: והטעם באמת נ"ל לחלק כמו יחוד דעריות דאסור מדאורייתא ויחוד נדה שרי משום סוגה בשושנים כתיב, ויש לו פת בסלו כשתטהר, לכן ליכא חשדא כלל. א"כ **אפילו היתה בחזקת טמאה נמי שרי** לראות גם להר"ש מה"ט כנ"ל. ע"כ. וכן היא מסקנת **הפר"ר** דאפ"י באיתחזיק איסורא בעל נאמן על שלו (הוב"ד לעיל ס"כ בסופו).

[ועיי' עוד בשיטת הש"ך¹¹⁹ בדיני תליית כתמים בג' ימים ראשונים שאחר הפס"ט, ואכ"מ].

האחרונים החוששים לחכמ"א

כט. וכחכמ"א כ"פ בשו"ת **התעוררות תשובה**¹²⁰ דנאמן בכל, זולת בטבילת אשתו. וכ"כ **הקנה בשם**¹²¹, **וחוט שני**¹²², וכתב דכ"ז

116 ז"ל: מבואר להדיא מדברי הפוסקים הנ"ל שמוותר לראות דמי אשתו לא רק בתוך ימי טהרתה, אלא גם בזמן וסתה ובתוך ספירת ז' נקיים, מדלא מוקמי דילתא הראתה בימי ספירתה. ולא עוד אלא שגראה שאפ"י במראה של הפסק בטהרה יכולה להראות לבעלה אם הוא מראה דם טמא או לא, וכתורה יעשה, שאל"כ ה"ל להעמידה בכה"ג. ע"כ.

117 ח"ב ע"ס השו"ע סקפ"ח הערה 92.

118 ח"א סקפ"ז.

119 סקצ"ו ס"ק יא.

120 יו"ד סצ"ב.

121 ביאורי הש"ך סק"ז.

122 סקפ"ח סק"ג, עמ' צו. וכ"כ בקיצור הלכות שבסוף הספר פ"ג ס"ח.

מיירי בדבר שתלוי בשיקול הדעת ודימוי מילתא למילתא, אבל המפורש בשו"ע לכו"ע מותר לבעל להורות אף באיתחזק איסורא.

ל. ובדרכ"ת לסקצ"ט¹²³, שבתחילה הביא דברי החכמ"א הנ"ל, והוסיף ע"פ **הדעת קדשים**¹²⁴ דמה שאמרו שבאיתחזיק איסורא אינו נאמן, זה דווקא איפה שתלוי בשיקול הדעת, משא"כ בהוראה בדבר משנה והלכה ברורה אין חשש בזה. ולבסוף (אחר מו"מ) מסיק: שבאין נמצא בעל הוראה ה' נראה לענ"ד שיש לסמוך בשעת הדחק להורות גם בענין טבילה¹²⁵. ע"כ. והכי פסק **בבדי השלחן**¹²⁶ שהביא מחלקות הפוסקים הנ"ל, וכתב שראוי להחמיר שלא יורה לעצמו אם לא בשעת הדחק. וכ"ז דווקא בדבר שתלוי בשיקול הדעת, אבל בדבר הברור בשו"ע ופוסקים לא מיקרי הוראה.

לא. ובפסקי באר משה שם, ג"כ כתבו בשמו דאף שהעיקר מדינא שהבעל יכול להורות בעצמו בדמי אשתו (וכפי שנקטו רוב הראשונים ודלא כפי שפירש התפל"מ את התוס'), אך למעשה יותר נכון שלא יראה בעצמו כשיש רב אחר בעיר ויכול לשאולו אך באין מורה חוץ ממנו יכול להורות בעצמו לכתחילה אפ"י דאיתחזק איסורא. עכת"ד. וגם **בשיעורי טהרה**¹²⁷, כתב שההוראה למעשה שהבעל יכול להורות לעצמו בכל הענינים אפ"י בחזקת טומאה וחזקת איסור, ואחר שהביא הלחו"ש הנ"ל ושהפמ"ג (בהנהגת או"ה) כתב שתשאל את בעלה אך לא תאמר לו שהוא שלה, כותב שמצד הדין בעל שיודע

123 ס"ק מב.

124 סי"ח ס"ק כו.

125 ראה בהערות באר יצחק (ס"ק נד) לס' דרכ"ת הנדפ"מ, שהם דברי הדרכ"ת עצמו.

126 ס"ק כז. בלי לציין לדרכ"ת.

127 עמ' מג.

הדין כן ע"ש ולכן החכם יכול להורות בכל עניין לאשתו [ועתה ראיתי שכ"כ **הפר"ר** בש"ך סק"ז ע"ש וכן עיקר לדינא]. ע"כ.

וכ"פ להתיר הרבה פוסקים, ומהם: שו"ת **אמרי אש**¹³², ו**מהר"ם שיק**¹³³ ו**שערי טוהר**¹³⁴ ו**מגדלות מרקחים**¹³⁵, וכ"כ בשמם **באוצר הלכות**¹³⁶. וכ"פ **החקרי לב**¹³⁷ [והוכיח זה גם **מתוס' רי"ד**]¹³⁸ וכ"כ בשמו ופסק להלכה ולמעשה בס' **ברכת דוד**¹³⁹. וכ"פ בס' **פסקי טהרה**¹⁴⁰ ו**עין ידיד**¹⁴¹. וראה גם בשו"ת **בית שערים**¹⁴², דיש להתיר דכבר הורה זקן ה"ה מהר"י אסאד.

וכן פסק **הגר"ש ואזנר** שכתב בתשובה¹⁴³ ובשיעורים שלו לנדה¹⁴⁴, דכבר הורו כל הפוס' כתוס' ודלא כר"ש. ושסומכים בזה על הוראת **הגאון מהרי"א**¹⁴⁵ [יהודה יעלה הנ"ל] שפסק כמקילים. וכ"כ **באוצה"ט**¹⁴⁶ בשמו. וכ"פ **הגר"י פרקש** בס' טהרה כהלכה¹⁴⁷.

אחרונים המתירים להורות לעצמו גם בחזקת איסור וטבילת אשתו

לב. ובדרכ"ת שם, הביא בתחילה בשם **מהר"י אסאד** שם, דהעלה להלכה ע"פ הפוסקים ("גדולי האחרונים" הבית הילל ותשובת חו"י¹³⁰) ומסברא, דאין לחוש לחילוקו של הר"ש, ולכן רשאי להורות בכתמי אשתו בשעת וסתה ואפילו בימי ליבונה בג' ימים ראשונים.

ובערוה"ש¹³¹ כתב: וכמו שבכל דיני איסור והיתר יכול החכם להורות לעצמו ולא חשבינן ליה שכשהדבר נוגע לעצמו יקל בזה ח"ו כמו כן יכול החכם לראות דמי אשתו ולטהרה או לטמאה [תוס'] ויש מי שאומר דזהו דווקא כשעומדת בימי טהרה אבל הוראה להיתר כשהיא בחזקת טומאה אסור לו להורות ומטעם זה אסור לו לחכם להורות לאשתו בדין הטבילה שאז עומדת בחזקת איסור [חכ"א] וזה נבנה על היסוד שכתבנו בס' י"ח סעי' מ"ח שיש שסוברין כן ע"ש אבל כבר בארנו שם **דכל רבותינו לא ס"ל כן** וכל אדם נאמן על שלו לעצמו אף באתחזק איסורא ורק בבכור

128 ח"ב ע"ס השו"ע ס"ק כב.

129 סכ"א.

130 ובגוף התשובה, כתב זה גם בשם הבל"י ולח"ח.

131 סקפ"ח סכ"ב.

132 סצ"ח.

133 סי' ל, וראה עוד בס' לג ול"ה.

134 שער ח ס"ה.

135 יו"ד סמ"ב.

136 סקפ"ח סי"ד ובהערות.

137 ח"א יו"ד סקצ"ו.

138 בקידושין סו ע"א.

139 סקפ"ח ע"ס ב, סק"ח אות ב עמ' קיא.

140 סקפ"ח ס"ח, ובהערה נראה שהסיק כחולקים על החכמ"א.

141 סקפ"ח ס"ב, עמ' קצא.

142 יו"ד סמ"ד.

143 ח"ה סק"ו ס"ז.

144 סקפ"ח סו"ס ב.

145 בתשובה קפז.

146 פ"ג סל"א הערה עט.

147 פ"ו סח"י.

וכ"פ הגר"ע יוסף בס' **טהרת הבית**¹⁴⁸, שיכול לפסוק לעצמו בכל דיני או"ה ואע"פ שהוחזק איסור כחציצה וטבילה של אשתו. וכתב (נוסף על כמו"כ ש"כ לעיל) שכ"כ להלכה בס' **דרכי הוראה**¹⁴⁹ **ובית דוד אשכנזי**¹⁵⁰ ובשו"ת **משה האיש**¹⁵¹ וראה תשובה ארוכה בעניין זה בשו"ת **יבי"א** שם¹⁵², ובסופו: מסקנא דדינא בהא סליקנא ובהא נחיתנא שתלמיד חכם רשאי להורות בין להקל בין להחמיר גם בדין דם של הפסק בטהרה, וכן בספק בטבילה של אשתו, אף על פי שהוחזק איסור, ומכל שכן שרשאי להורות אף לקולא בדיני דמים וכתמים של אשתו כשהיא בחזקת טהרה. ובכלל זה גם בתוך שבעה נקיים לספירתה, ואפי' בשלשת הימים הראשונים... וע' בחזון איש בקונט' על עניני האמונה והבטחון (פ"ג סי' ל), שכתב... שהרי לא אסרה תורה לת"ח להורות לעצמו, ות"ח רואה טריפה לעצמו אפי' אם הוא דל וכל חייו תלויים בזה. וכן הוא מורה לעצמו בחמץ שעבר עליו הפסח אף ברכוש גדול, ואם יורה להתיר, ואחד נרגן יהרהר אחריו שהפסד ממונו הטעהו, הרי זה מן המהרהרים אחרי רבם, כי אנו בטוחים בחכמים שהם מורמים מפחיתות כזאת, ולא יחשדו בהם אלא נעדרי הבינה וקטני הדעת אשר לא ידעו ולא יבינו נפש משכיל... ואפי' לדברי הר"ש ודעימיה שסוברים שאין לת"ח להורות לעצמו בדאיתחזק איסורא, היינו הוראה שאינה מפורשת בפוסקים, וצריך

(148) ח"א סי' וס"ד.

(149) ח"ב פח"י.

(150) סקע"א.

(151) יו"ד סכ"ז.

(152) ח"ו יו"ד סח"י.

קיצור: בגמ' עירובין איתא דרבא אמר דתלמיד חכם מורה לעצמו. ומבואר מהפוסקים דקאי בכל דיני או"ה כל שאינו במקום כבוד רבו. וממשנה דנגעים למדנו דאין להורות לעצמו בנגעים נדרים ובכורות, והפוסקים האריכו בביאור החילוק שבניהם לשאר הוראות.

וכן מצינו בריש מסכת נדה שרבן גמליאל הורה לעצמו היתר בשאלה בטהרת חביותיו. ובמסכת ביצה חכמים התירו לחכם להורות לעצמו בסכין שחיטה ביו"ט (ובחול התירו בעירובין שם (ואין לחלק בין היתר בדיקת הסכין לשאר הוראות שיש בהם שיקול הדעת. רא"ם)). ובחולין שיבחו הרואה לעצמו טריפה, והתירו מן הדין לדיין (ולעד) להנות מהוראתו אחר שהתיר או שזיכה, כל (שיש מחיר קבוע ו) אין לחוש לחשד שיזילו לו הבעלים משום שהתיר להם. ובכריתות אמרו שנאמן אדם על שלו (בינו לבין עצמו) יותר ממאה עדים.

וכן פסק התוס' ע"פ דיוק ממשנה דנגעים שם שאסרו להורות לעצמו בנגעים נדרים ובכורות אך לא אסרו לראות דמי אשתו, ועוד כתבו שאין ללמוד שאסור לראות דמי אשתו, ממעשה דילתא שהראתה דמה לחכמים ולא לבעלה רב נחמן, או משום שלא הי' בקי בדמים, או משום שלא שחשה שיחמיר לעצמו או משום שלא רצתה להתגנות בפניו (ויש שהוסיפו דשמה לא הי' בעלה בעיר, ויש חולקים על פירוש זה). וכ"כ כל הראשונים דחכם יכול לראות דמי אשתו (זולת המאירי שכתב שבדבר התלוי בו אין להורות, אך דחוהו כל הראשונים ואחרונים). וכ"פ הש"ך בהל' נדה ואחריו רוה"פ, דמותר לבעל לראות דמי אשתו. ומתוה"ש משמע שכן מוסכם ע"פ הש"ס ורמב"ם (דפירש רואה עד הבדיקה "בחמה ובצל ידו" - בבעל). וכ"פ **אדה"ז**.

אך הר"ש כתב (בנסיון יישוב קושית תוס' בגמ' בכורות) ד"שמה יש לחלק" בין מקום שאין בו חזקת איסור למקום שיש בו חזקת איסור דגם חכם אינו נאמן לעצמו, וע"ד מה שעד א' אינו נאמן במקום חזקת איסור. והט"ז ע"פ חילוקו של ר"ש פסק שלא יורה השוחט לעצמו (עבור אחרים. אדה"ז) בספק שעלה בשחיטתו, כל שהבהמה בחזקת איסור. ומזה יצא לחכמ"א להחמיר שהבעל לא יורה לעצמו בדיני טבילת אשתו, שהרי היא בחזקת אסור ובהוראתו מכשירה, וכמו שחיטה ממש. והסכימו לו כמה פוסקים.

ויש שחשו לחכמ"א לכתחילה בלבד, שלא יורה לעצמו במקום שיש בו מורי הוראה, וכ"ז רק בדבר שהוא תלוי בשיקול הדעת, אך לא בדבר הפשוט בפוסקים.

אך הרואה בריש מסכת גיטין ימצא שהתוס' וכל הראשונים, הסכימו דנדה לאו איתחזק איסורא חשיבא (וגם שבידה לתקן), וא"כ א"ש שגם למחמירים בחזקת איסור - יכול הבעל להורות לעצמו, כגון בטבילה וחציצה דהרי אינה בחזקת איסור. וכן הסכימו כמה אחרונים, ומהם הערוך והפמ"ג, והוב"ד בס' פוסקי זמנינו.

ובלא"ה, בעצם חילוקו של הט"ז (ור"ש) צ"ע, דרוב הפוסקים (בהל' שחיטה ובכורות) לא קיבלוהו. **ואדה"ז** בקו"א בהל' שחיטה, כתב שאין כן דעת הריב"ש ושאר פוסקים

(153) ח"א פ"ד ס"ז והערה כו.

(154) תשובה נט שבסוף הספר.

[שחולקים על ר"ש], וגם באיתחזק איסורא נאמן בשלו ולא נחשד בשל עצמו אפי' שיש לו בזה הנאה. ועוד, שגם להט"ז, מותר להורות לעצמו, ורק לאחרים הוא שהחמיר שלא יהנו ממנה שהתיר לעצמו.

וכן הסכימו להלכה ולמעשה רוב הפוסקים האחרונים ופוסקי זמנינו, דגם בדיני חציצה וטבילה יכול הבעל להורות לעצמו. **וכן עיקר.**

[וגם ממנה שאסתר לא היתה מראה דמי' למרדכי בעלה אין ללמוד כלום, וע"ד התירוצים שכתב התוס' בילתא שם].

דין מראה חום

ג. מראה חום (כולל תחתיו ריבוי גוונים), נחלקו בו האחרונים להלכה: היעב"ץ התיר מראה חום כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה, משום שאינו נוטה לא אדום ולא לשחור, וכש"כ בכתם. וכן פסק הסד"ט ובעקבותם כמה פוסקים. מאידך רבו התמיהות והקושיות על היתר מראה חום (וכפי שהארכנו בפנים), ומשום זה יש שהחמירו בו לגמרי, לעומתם יש שהחמירו בו רק בבדיקות ולא בכתם. ויש שהקילו בבדיקות זולת בהפסק טהרה (או בג' ימים ראשונים של הז' נקיים) שצריך להיות נקי ביותר מכל חשש דם.

ולמעשה: מראה חום הידוע למורי הוראה מנוסה שבא מדם שנתייבש, כולי עלמא אסירי. ובשאר גווני חום, בשו"ת לבושי מרדכי התיר חום הבהיר והחמיר במראה חום העמוק כמשקה הקפה בלי חלב, ודבריו היו יסוד להרבה פוסקים להחמיר במראה חום העמוק בהפסק טהרה עכ"פ, ולהקל בשאר בדיקות אפילו הוא עמוק (כל שאינו נוטה למראה אדום בכל אופן שהוא, וכן שאינו נראה בו איזה מראה שחור הטמא בזמן הזה). ואף אישה שרואה תדיר מראה חום העמוק, אין להחמיר לה אפילו בהפסק טהרה, והכל לפי העניין. וכן קבלתי להורות מגדולי ההוראה בעת שימוש ת"ח. ועל המורה חובת המתינות והזהירות בהוראת מראה חום שתלוי בו חשש כרת. ולכן יש לחקור את האישה, האין היא מראיתו בשעה שיצאה מגופה (שמה היא' בו מראה אדום ולקח כשנתייבש), וכמה זמן היא מטבילתה (דשמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות, וכידוע מדברי התפארת צבי לגבי מראה צהוב).

ולחזוק היתר מראה חום יש להכריז על המציאה שבתשובת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (בחלק או"ח סימן ט"ו ס"ה) לגבי דיו לסת"ם שמראיתו חום, שכתב לאוסרו משום שאינו שחור, וזל"ק: גבי דם נדה שעכשיו אין בקיאה במראות ומטמאין אף דיהה דשחור, עכ"ז מטהרין גרין ובלא ע' ביד ס' קפ"ח ובס"ט שם סק"א כמראה ברין כו' [ע"כ לשון הסד"ט] אלמא דאין שייכי אפילו לדיהה דשחור. עכ"ל"ק. ודייק בלשונו ותראה שהשווה מראה חום למראה ירוק וכחול שהם טהורים בלי ספק, שכתב "דאין שייכי" - לשון רבים - שהירוק והכחול ואיתם מראה חום (שווים בזה) שאינם ממינו ואפי' לא דיהה דשחור. מאידך, קשה ללמוד היתר באיסור חמור דכרת בדבר שנכתב מתוך לימוד להחמיר בעניין אחר הקל מאיסור נדה. וצ"ע (ובפנים הארכנו לברר שיטתו מכמ"מ).

א. מראה חום [= ברין], הינו שם צבע החל אף שהוא בעל גוון הנוטה לאדום (כגון דם על גוונים רבים שונים ומשונים זה מזה, שנתייבש, שנראה חום שאינו עמוק כנ"ל, ונע מקצה זה לקצה זה של מפת הצבעים, דפעמים בשם חום יקרא גוון כמעט שחור (הנוצר מחום סמיך ועב שהצטבר למקום אחד). ופעמים יקרא מראה בשם חום וזאת

הרבה חלב - שצבעו חום. וממילא מובן שלא כל הנקרא חום בהכרח טמא. וכן להיפך, דלא כל מראה חום הוא בכלל מה שכמה פוסקים התירו מראה חום. וזה אשר יבואר עתה בעז"ה.

ולפני שנבוא לעומק הוראת דין מראה חום, יש להזכיר בקצרה, דהאידינא טמא כל מראה אדום אפילו הבהיר ביותר, וכן כל הנוטה לו אפילו הוא דיהה מן הדיהה. וכן כל מראה שחור טמא אפילו שהוא דיהה הרבה, ורק האפור כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק והוכחה לבנוניתו טהור. ומראה ירוק שג"כ טהור כולל מינים רבים, ומהם: הירוק כעשבים, וכל מיני צהובים ואפילו העמוק שהוא כתום בכלל הירוק, וטהור.

שיטת היעב"ץ וביאורה

ב. המפורסם מכולם (אף שאינו הראשון) שדן בדין החום הוא **היעב"ץ** בתשובה², וז"ל "מראה דם הנוטה³ לצבע ברו"ן בלשון אשכנז [חום], שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי [הקפה], לא נתבאר בש"ע ובאחרונים אם הוא ממראות דמים טמאים. ונ"ל להקל בו".

והולך ומבאר יסודות שיטתו להתיר. יסוד הראשון: אין החום - שהוא מתיר - נוטה לאדמומית. ובלשונו: "דודאי עדיף ממימי בשר צלי⁴, דידוע שיש בו אדמימות וכמ"ש

(1) ראה לקמן בסעי' חי מש"כ בשו"ת יפה נוף, לבן דורו של הרמ"א, שחי 200 שנה לפני היעב"ץ.

(2) ח"א סמ"ד.

(3) ראה בהסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א) עמ' ו, שיש פוסקים שהעירו שדווקא "הנוטה" לצבע ברוין הוא זה שטיהרו המקילים, אך ברוין עצמו הוא שם הכולל גם כשנוטה לאדום.

(4) משנה נדה ס"ו פ. ב.

גם הפוסקים⁵, ואפ"ה מטהרי ליה ב"ה וקיי"ל כוותיהו". ואף על גב דאנן מחמירין ביה⁶, היא גופה חומרא גדולה, דהא שפיר בקיאין בגוויה, אלא משום דלא ליתי לאחלופי⁸, כיון דאית ביה נטייה לאודם, משא"כ במראה ברוין הנז', שאין לו נטייה לאדמומית אלא לשחרות".

ור"ל שמראה החום הנזכר - "שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי" - עדיפי ממראה בשר צלי שיש בו מראה אדמומית וקיי"ל דהוא טהור מדין תורה (שידוע לנו שהוא טהור, רק שמחמירין בו כדי שלא יבואו לטהר את הדומה לו הטמא מהתורה), אבל מראה חום הנזכר "אין לו נטייה לאדמומית" (וכן לקמן שוב כותב "כל שכן בירוק ברוין" שהוא רחוק מאד מן האדום). ולכן מראה חום אינו בכלל החומרא שבזממה"ז לאסור כל מראה ונוטה לאדום, דנטיית מראה חום הנזכר הוא יותר לשחרות (ואין ר"ל שנוטה לשחור וטמא, אלא שנוטה למראה אחר שהוא חזק ועמוק שאינו מראה קל ובהיר כאדום⁹, וכלדקמן).

(5) ראה בפירוש המשנה לרמב"ם שם, שביאר מהות מראה בשר צלי, וז"ל: הוא המראה האדום אלא שנקלש עביו. ע"כ. והמאירי שם כתב: וכמימי בשר צלי שהם גם כן נוטים לאדמימות ובית הלל מטהרין מפני שאדמימותן חלוש והלכה כבית הלל. ע"כ.

(6) מאירי שם, ורא"ש שם ס"ד, בסו"ד כתב: דהלכה כב"ה דמטהרין כמימי תלתן וכמימי בשר צלי. ע"כ. וכבר הארכנו בזה במקומו.

(7) כוונתו לחומרא דבזממה"ז לאסור כל מראה (ונוטה ל) אדום.

(8) להעיר מלשון שו"ע אדה"ז סוס"ק ב, שכתב: בזמן הזה שאין בקיאין במראות גזרה שמא יבא אחד לטהר מראה הטמא.

(9) וכפי שהעיר בפאת שדך סצ"ה. דאין רצונו להכליל מראה חום במראה שחור, אלא להצילו מטענת אדום.

לדיהה דשחור ומשמע שהוא טהור גם האידנא, ויבואר לקמן).

ויש לבאר ההוכחה ו"הכל שכן" שעשה היעב"ץ להתיר החום ע"פ המשנה וגמ' בדין השחור. ולא שמתיר החום מכח דינא דגמ' ד"דיהה מכן טהור" - נגד כל הראשונים דקיי"ל כוותי' דבזממה"ז אסור כל מראה שחור, וכפי שהבינו כמה פוסקים בדעתו וע"כ חלקו עליו (וכאשר יבואר לקמן), ובזה יוסר מעליו תלונותם. אלא דר"ל דמראה חום הנז' הרי וודאי אינו בכלל אחת המראות השחורות שנחלקו בהם בסוגיא דגמ' אם הוא טהור. ולכן "כל שכן", שהיינו בוודאי, במראה חום הנז' שהוא טהור, שהרי אינו אפי' דיהה דדיהה דשחור.

[והטעם שמוכיח טהרת החום באופן זה, שמזכיר הגמ' כיסוד לדבריו אף שרצונו להתירו גם מחומרת דזממה"ז, הוא, שמתמאמץ (כדרך הפוסקים) להעמיד היתרו על בסיס הגמ' (באופן דכל שכן עכ"פ), אך אינו שולל ואינו מבטל חומרות הראשונים, וכאשר תעיי' היטב בלשונו כן תראה].

וכדברים אלו כ"כ כמה אחרונים בדעת היעב"ץ ומהם **הפתחא זוטא** והוב"ד בספרי הפוסקים. **והערוך השלחן**¹³ אחר שהביא דברי הסד"ט כתב: והנה זה וודאי דאין כוונתו להביא ראיה גמורה מן המשנה, דהא אנן לא בקיאין בין מראה למראה ואף על גב דעיקרי הדברים הם במראה אודם מפני שיש באדום כמה מדרגות מ"מ מלשון הטור והש"ע משמע דגם בשחור לא מפליגין. אך כוונתו כן הוא, דהנה במשנה שנינו שחור כחרת, ואמרו בגמ' (כ, א) כזית וכזפת וכעורב טהור, ע"ש. ואף על גב דשחרות גמור יש בהם מ"מ אינם

ג. ותיכף לזה מוסיף היעב"ץ יסוד שני להיתר מראה חום. דאחר שכותב דאין מראה חום שמתיר נוטה לשחור ולא לאדום הולך ומבאר שהחום שהוא מתיר ג"כ אינו בכלל הספק דשחור שאנו מחמירים בו בזממה"ז, דאף שכתב לעיל דחום נוטה לשחרות, מוסיף: "וכבר שנינו משנה שלמה בשחור עצמו - דיהה מכן טהור¹⁰. ולית בה ספקא ולא חומרא מדינא דגמרא¹¹ כמו בשאר מראות שנחלקו בהן בדיהה. וכ"ש בירוק ברוין, שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו, אלא שעמוק שלו נוטה קצת לשחרות הדיהה".

והיינו, שהחום (מראה בפ"ע הוא ו) אינו ממין אדום או שחור ואפילו לא דיהה דדיהה דשחור. ורק בחום עמוק יש נטי' (ורק נטי', וגם זה רק) קצת לדיהה דשחור (ולא לשחור עצמו ממש לא לדיהה שלו, וגם לא שהוא עצמו הדיהה דשחור, אלא שנוטה קצת לדיהה דשחור). ועיי' בהערה¹².

ומבואר עד כאן, שהחום כערמונים והקפה, מראה בפני עצמו הוא אינו נוטה לא לאדום ולא לשחור (ורק העמוק שלו, נוטה קצת

(10) משנה נדה שם: שחור [הטמא מהתורה] כחרת. עמוק מכן, טמא, דיהה מכן, טהור.

(11) עיי' בגמ' באריכות, כ ע"א ואילך.

(12) ניתן לפרש תשובה זו באופן אחר מהכתוב בפנים. והוא, שבתשובה זו שני סוגי חום, א: נוטה לחום כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה. ב: ברוין הירוק. ואריכות היעב"ץ הוא להתיר את הראשון, "וכש"כ" בירוק ברוין שאין להחמיר משום שהוא בהיר יותר מהראשון. וביחס לשני שהוא הירוק ברוין - הראשון שהוא כקליפת הערמונים וכו' הוא עמוק ממנו ו"נוטה קצת לשחרות הדיהה". ולפ"ז מובן טענות הפוסקים דלקמן גם על היעב"ץ שהקיל בסוג הראשון שהוא נוטה קצת לשחרות הדיהה, והלא בזממה"ז טמא כל מראה שחור אפי' הדיהה ביותר. אך כאמור בפנים גם באופן זה אין עליו תלונה זו נכונה, משום שמראה חום שהוא מתיר, לדבריו "נוטה קצת" לשחרות הדיהה, ולא שהוא הוא דיהה דשחור עצמו, אלא שקצת נוטה לו במראיתו. ועצ"ע.

(13) סקפ"ח ס"ט.

כחרת. והנה בזה וודאי אין אנו בקיאים עכשיו, וזהו כוונת הטור והש"ע, אבל הנוטה לצבע ברוי"ן דאין זה ממינים כלל ורק נוטה מעט לשחרות פשיטא שאין לנו להחמיר בחנם. וכוונת המצא כתוב כן הוא, וכבר שנינו דיהה מכאן טהור. כלומר, דרך דיהה מחרת טהור מדינא אפילו הוא כזית וכזפת וכעורב, ונהי דבזה יש להחמיר עכשיו מ"מ בצבע ברוי"ן חלילה להחמיר (כנ"ל ובזה אתי שפיר כל מה שדקדקו בזה וכן יש להורות). ע"כ.

ד. ויסוד שלישי כותב היעב"ץ להתיר מראה חום. שברוין שמתיר בכלל מראה הירוק הוא וק"ו ממנו. ובלשונו: "ועוד, ק"ו מירוק דמקילינן ביה טובא, ואפי' במראה הזהב, שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האודם, וכן כתבו התוס', ויש ממנו שהוא אדום כדם, וכמ"ש רז"ל - זהב פרויים, שדומה לדם הפרים. וגם הנמצא אצלנו כשהוא יוצא מיד הצורף מבי סילקי, קרוב מאד לגוון אדום ממש, ואפ"ה סמכין להתירו כשאין לו נטייה לאדום. כ"ש בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום".

ושוב מבואר מדבריו שמראה חום שהתיר אינו הנוטה לאדום והוא "רחוק מאד מן האדום", ולכן הוא טהור בלי ספק.

וראה שקורא היעב"ץ לחום בשם "ירוק ברוי"ן", להכלילו בזה המראה (ירוק) שהוא טהור. ונראה שר"ל, שהחום הוא אחד מגווני מראות הירוקות, שהזהב הוא הבהיר שבו, והחום הוא עמוק וחזק שלו (ואולי י"ל שמראה חום מסויים הם ממראה צהוב עמוק שלקה, וכנראה בחוש שהחום נוצר מליקוי מראה בהיר, כפי שרואים בכל דבר הנרקב). ובזה מבואר ג"כ למה הכלילו בגמ' ופוסקים ריבוי מראות במראה "ירוק", שהרי ירוק

כעשבים וכזהב וכשעוה וכחלמון ביצה שהוא הכתום בכלל הירוק, והרמ"א הכליל בו גם מראה כחול. ובזה מיושב למה קורא היעב"ץ לחום בשם ירוק, שבכללו הוא, וכפשוטו.

מראה חום העמוק הרבה לשיטת היעב"ץ

ה. ואחר הדברים האלה מוסיף לזכות ולהתיר מראה חום כקליפת הערמונים וכו' ובלשונו: "ואף על פי שיהא עמוק הרבה, אינו אלא כדיהה דשחור, שהוא טהור בלי ספק, ולכן אין להחמיר כלל בברוי"ן הנז'".

והיינו שמוסיף דגם באם הי' יותר עמוק מכקליפת הערמונים וכו' היינו חום עמוק הרבה שלא הוזכר עד עתה, לא יהי' דינו גרוע יותר מדיהה דשחור שטהור בלי ספק מדינא דגמ'. ולכן מראה חום שהזכיר עד עתה (ערמונים וקפה, ועמוק קצת שלהם), שהם בהירים ודיהה יותר מזה, טהורים. דגם העמוק הרבה של החום (שהוא דרגת חום חדשה שלא הזכיר עד עתה) אין אנו מסתפקים בו מדינא דגמ' שהוא טהור (ורק במזה"ז טמא מחומרא), וע"כ מראות חום הנזכרים לעיל בתשובה (כקליפת הערמונים ומשקה הקפה ואפילו העמוק שלהם) שדן בהם עד עתה - שהם בהירים הרבה יותר מזה - טהורים ואין להחמיר בהם (מכאן כל שכן וק"ו). אך לא שמתיר הדיהה דשחור נגד כל הראשונים.

ונמצא מראה החום בדברי תשובה זו מחולקים לשלושה חילוקים, (א) כקליפת הערמונים ומשקה הקפה. (ב) העמוק שלהם. (ג) חום העמוק הרבה משתי הקודמים. ושני הראשונים טהורים שאינם בכלל האדום ושחור או הנוטה להם. אך השלישי ש"אינו אלא כדיהה דשחור" (ואפילו שמוסיף "שהוא טהור בלי ספק" נראה כוונתו שמדינא דגמ' הוא טהור בלי ספק, אך לא לדידן. דדוחק

גדול לומר, שמשתמש היעב"ץ בלשון - דיהה דשחור - של הגמ', בדבר שהראשונים אוסרים אותו, ואת אותו הדבר בא הוא להתירו וזאת דווקא ע"י לשון זה שפשוט לכל הפוסקים איסורו), וע"כ טמא בזמה"ז מדין דיהה דשחור גם ליעב"ץ.

ו. ובס' תא חזי¹⁴ רוצה להתיר גם גוון זה השלישי, שחולק על הבנה זו ביעב"ץ, ותו"ד כך הם, דאי נימא דחום העמוק הרבה טמא מדין דיהה דשחור בזמה"ז, איך מצינו לחלק ולאסור חום עמוק הרבה, ולהתיר חום פחות עמוק מזה, שהרי אין חילוק בכמה דיהה לשחור, וכל מראה שחור אפילו דיהה הרבה טמא, ולפ"ז יהי' אסור גם מראה חום שהעב"ץ התיר.

ואחמכ"ת [דנוסף שלפ"ז צ"ע איך מבדילים בין מראה אפור לטהור משאר מראה שחור הטמאים, דלפי דבריו היו צריכים לטמאו מכאן דברי הראשונים, ובפרט שבס' הנ"ל נמצא בין המקילים אפי' במראה אפור העמוק, הנה גם נראה שיש להשיב ע"ז באופן נוסף], דניחא דמראה חום מראה בפ"ע הוא ולית בו ספיקא וטהור, ואפילו בעמוק שלו שאינו אפילו דיהה דשחור אלא "נוטה קצת" (וזה"ל מורה שאינו נוטה לשחור אלא קצת, וגם אינו בעצמו הדיהה דשחור, אלא נוטה לו -) וע"כ הוא טהור. אך בחום העמוק הרבה עד כדי כך שמעיד עליו היעב"ץ שהוא כדיהה דשחור - איך נצילו מדברי הראשונים דכל מראה ודיהה דשחור טמא. וכאמור, דהיתר החום הוא משום שאינו נוטה לשחור ולא דיהה ממנו, אך בעמוק הרבה עד כדי שחרות הנ"ל, נסתר היסוד ונפל הבנין.

וכאמור, דגם לשון היעב"ץ מורה כן, שאחר שכותב מהות חום העמוק הרבה (שהוא דיהה דשחור), כותב "ולכן אין להחמיר כלל בברוי"ן הנז'", היינו ש"אין להחמיר" קאי במראה חום שדובר ונזכר לעיל ומקודם עד עכשיו - קודם למראה חום העמוק הרבה, שהוא כדיהה דשחור (ודוחק ביותר וביותר לומר, שחולק על דברי כל הראשונים, דדיהה דשחור טמא). ובביאור הקושיא איך מתירים חום העמוק ומחמירים בעמוק הרבה כדיהה דשחור. יש לומר כאמור לעיל דמראה חום הטהור אינו מסוג שחור כלל, שאין שייך אפי' לדיהה דדיהה, אך העמוק הרבה שלו, ניהי' שלא בהדרגה מראה שחור הטמא (שחור או דיהה שלו), ולא שמראה חום הוא סוג בהיר של דיהה השחור וניהי' שחור יותר כשמתעמק.

ואף שמאריך היעב"ץ בהתרת וטהרת החום, מ"מ לא התיר כל מראה דשם חום עליו, ואין לשונות בני אדם הוא הקובע בעניין זה. דאם הוא גוון חום הנוטה לאדום או לשחור או לדיהה דשחור, לא יהי' בהוכחותיו כדי להציל אותו מטומאה. דכל יסוד דבריו להתיר החום הוא שאינו נוטה לאדום או לשחור או לדיהה שלהם, וכל אריכותו הוא בזה דווקא. ותן דעתך ע"ז, ולא יאמר יותר היתר בכל מראה חום בשם היעב"ץ, אלא המתאים לדבריו הנ"ל בלבד. ולכן מראות חום עם זכר מראה אדמומית (שיודעי דת ודין רואים ומודיעים שבמראה זה ניתן לזהות זכר נטיי' למראה אדמומית, וכפי שרגילים לראות בדם שמתייבש על עד בדיקה, שניהי' חום בגוון מיוחד וידוע), טמא טמא יקרא עליהן (גם) היעב"ץ.

וכן במראה חום העמוק, לא יהיו כולם טהורים מכאן תשובה זו, שהרי ביאר היעב"ץ שהחום

(14) שם ס"ו.

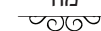
שהוא מתיר - אינו אפילו הדיהה דדיהה דשחור. וגם חום העמוק טהור משום דאינו הדיהה דדיהה שהחמירו הפוסקים לטמאות בזמה"ז, אלא נוטה (ורק) קצת לדיהה (ולא לממשו) דשחורות. ולפ"ז במראה חום הנראה כשחור או כדיהה שלו, טמא גם ליעב"ץ. וכפי שחילקנו לעיל החום בשלושה חילוקים, דהמראה השלישי שהוא חום "עמוק הרבה" כדיהה דשחור שטהור מדינא דגמ', פשוט שטמא בזמה"ז גם ליעב"ץ, ורק הדיהה מהם - הם החומים שהתיר היעב"ץ.

ח. וכבר ציין היעב"ץ בעצמו את המראה שהוא דן עליהם לטהרם, והם "מראה דם הנוטה לצבע ברוי"ן בל"א [חום], שהוא **כעין קליפת הערמונים וכמשקה הקאוי** [הקפה]". ויש לברר באיזה ערמונים דיבר, דכידוע כמה סוגים ומינים בערמונים המה, ישנם שמראיתם ממש כדברי היעב"ץ שהם חומים ממש בלי שום זכר מראה אדום או שחור, מאידך ישנם שיש בהם מראה אדום או שחור (וכפי שהעיר הראש אפרים לגבי אדום). וגם משקה הקפה, האם הוא בתוספת דבר אחר כחלב, או שמא משקה הקפה היינו אבק קפה ומים בלבד. ונ"מ עצום בניהם, דמראה חום דקפה (מסויימים) בלי חלב עמוק הרבה קרוב לשחור ממש, וכפי שחילק הלבושי מרדכי. וכבר העיר בזה באריכות בסוף הסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי' ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א).

שיטת היעב"ץ במראה חום בכתם ובדיקה וראי' גמורה

ט. ומסיים תשובתו בדיון כתם החום: "ובכתם פשיטא דלית דחש ליה. כך נלע"ד. והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות". עכ"ל היעב"ץ וביאורו.

- (15) סקפ"ח ס"א.
- (16) סקפ"ח ס"ו ס"א.
- (17) ס"ו ס"ב.
- (18) ס' שסב.
- (19) סוס"ק א.

יצחק²⁰ בלשון השאלה. **ובחכמת בצלאל** בחי' לנדה²¹ כתב: אחרי שנים רבות שכתבתי זה, מצאתי מערערים על הקולא דהגאון סד"ט אחרי שכתב מצאתי כתוב ולא פירש איפוא מצא כתוב. ויגעתי ומצאתי דבר זה להגאון מהר"י עמדין בשאלת יעב"ץ. ע"כ. ובהמשך דבריו שם, ביאר הטעם שהביאו בשם "מצאתי כתוב" ולא בשמו, דשמא ה' לו בלבו טינא על שנחלק עם הגר"י אייבשיץ. והוב"ד בחיבורי המלקטים. וכן בשו"ת **ציץ אליעזר**²² כתב: המעיין בגוף דברי שו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' מ"ד שמשם הוא ששאב הסדרי טהרה את דבריו. ע"כ.

ולהעיר מלשון **מחברי המפתחות לשו"ת צמח צדק** (סקכ"ד) מהדורה א, שכתבו: ומ"ש הס"ט ב' מ"כ [בשם מצאתי כתוב] וכ"ה בפ"ת ב' שאילת יעב"ץ צ"ע. ע"כ. ונאריך בזה לקמן בסעי' בפ"ע.

חום בהרגשה ועד הבדוק לשיטת הסד"ט

יב. וכמה מפרשים כתבו בשיטת הסד"ט שלא התיר מראה חום אלא בכתם דרבנן, ולא בראי' ועד הבדוק מדאורייתא. וזה מכח דיוקם בלשון הסד"ט בס' קץ שם, שהאריך להתיר הנוטה לשחור שאינו שחור ממש דווקא בכתם שהוא דרבנן, ותיכף לזה מורה היתר במראה חום, שכתב "ומכש"כ המראה שנוטה לצבע ברוי"ן", ומזה הסיקו שהסד"ט השווה דין החום לדין הנוטה לשחור שאינו שחור ממש.

וכ"כ **בדרכ"ת**²³ וז"ל: איברא כי המעיין בסד"ט להלן סי' קץ . . יראה שהסד"ט בעצמו לא

- (20) ח"ג סקמ"ה.
- (21) יט ע"ב ד"ה וחכמים (פתחי נדה ע' רלט).
- (22) ח"ו סכ"ב אות ב.
- (23) סקפ"ח סק"ג.

סמך עצמו על דעתו להקל במראה ברוי"ן כי אם בכתמים דרבנן, אבל בראי' גמורה או ע"י בדיקת עד, נטה להחמיר כאשר יראה המעיין ש. ע"כ. ובזה"ל כ"כ **הפר"ד**²⁴. וכן הבין **בשפתי לוי**²⁵ ובשו"ת **אמרי יושר**²⁶ **ופת"ז**²⁷ דעת הסד"ט. וכ"כ **בקנה בשם** בביאורי הש"ך²⁸, ד"משמע קצת" מהסד"ט בתחילת דבריו דבכתם יש להקל, אבל בראי' גמורה או בדיקת עד בדוק יש להחמיר. ע"כ. וכ"כ עוד כמה מחברים בדעת הסד"ט בשם **המנחת פתים**²⁹, וכן ביאר שיטת הסד"ט בס' קץ בס' **מערכת השלחן**³⁰ ובס' **נתן פריז**³¹ ובס' **פסקי טהרה**³². **[ובשמלת בנימין]**, ג"כ קצת משמע שהבין בסד"ט שמיקל דווקא בכתם].

יג. אך **הראש אפרים** בהל' טריפות³³, אף שכתב בתחילת דבריו שכן משמע דעת הסד"ט, אבל לבסוף כתב: אך מלשון המצאתי כתוב, מבואר שדעתו להקל אף בדם ממש. ע"כ. וכן משמע מלשון **החכמ"א**³⁴. וגם מלשון השאלה בשו"ת **יד יצחק** שם, נשמע ג"כ

- (24) שפתי חכם סק"א.
- (25) סק"א.
- (26) ח"א סצ"ז ד"ה ועכ"פ.
- (27) מהדו"ק סק"ב ד"ה אולם [השני]: נכונים דברי הסד"ט לחלק בין כתם לראי' ממש. ע"כ. וראה לקמן 000 בירור שיטתו למעשה עפמ"ש"כ במהד"ת.
- (28) סק"ג.
- (29) סקפ"א ס"א.
- (30) סקפ"ח סוף הערה ב.
- (31) סקפ"ח סק"ג.
- (32) סקפ"ח הערה ג.
- (33) סל"ח ס"ק נט.
- (34) כלל קיא ס"א. שכתב בתחלה שמראה הנוטה לצבע ברוי"ן טהור, וממשיך "וכש"כ בכתם", ובסוגריים שלאח"ז מביא זה בשם הסד"ט ודן בדבריו. ולאח"ז ראיתי שכ"כ בדעתו בס' תא חזי הנסמן לקמן, ובמשמרת הטהרה פ"ב הערה 10.

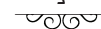
דכוונת הסד"ט כי עב"ץ, דגם בהרגשה מתיר מראה חום. וכן נראה מהמובא בדברי יחזקאל, בסוף הספר³⁵ בשם הגדולת יהושע שכתב שהגה"צ מנאסויד זצ"ל אמר שמקובל בידו מפי הגה"ק בעל "הדברי יחזקאל" משינאווא להקל בחום אפי' בבדיקה כסד"ט. וכן האריך להוכיח ולדחות דברי הדרכ"ת בשו"ת ציץ אליעזר³⁶, שהביא דבריו הנ"ל, ועליהם כתב: הנה המעיין בדברי הס"ט יראה דלא כתב כן כי אם לענין כתם הנוטה לשחור אבל במראה שנוטה לצבע ברוין אפי' עמוק הרבה דעתו להתיר אפי' בראיה גמורה. ע"כ. ועיי' המשך לשונו בהערה. והעתיק דבריו בנטעי גבריאל³⁷ וכתב עליהם ש"פה העיר". וכ"כ בס' פאת שדך³⁸, וג"כ העיר על הדרכ"ת דלא דק בזה.

(35) עמ' שפ.

(36) ח"ו סכ"ב ס"ה. וזה המשך לשונו: דמתחילה כותב מ"מ נראה בכתם הנוטה לשחור ואינו שחור ממש דיש להקל וכו' ודוקא בראיה גמורה וכו' החמירו ולא בכתם, ולזה מוסיף וכותב ומכ"ש המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה, הרי שהס"ט חילק לשני סוגים, הכתם הנוטה לשחור, והמראה שנוטה לצבע ברוין, ועל המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה כותב בלשון ומכ"ש, והיינו מפני שבכגון דא יש להקל אפילו בראיה גמורה, ומשום כך מסיים וכותב וכ"כ לעיל בשם מ"כ כמדומה לי שמצאתי בתשו' א' וז"ל ודם הנוטה לצבע ברוין שהוא כעין קליפות ערמונים וכמשיקה הקאווי שהוא טהור ואצ"ל בכתם לפי שאין נוטה לאדמימות כ"א לשחור וכבר שנינו דיהא מכן טהור, והרי באותה תשובה שמ"כ כתוב בלשון ואצ"ל בכתם, וז"ל דאצ"ל בכתם דטהור אלא אפילו בראיה ממש ג"כ טהור, דון מינה דמדמסתייע הס"ט מתשובה זאת לדבריו הקודמים דבא זה ולימד על זה דגם מ"ש מקודם לזה ומכ"ש המראה שנוטה לצבע ברוין אפילו עמוק הרבה דרצו"ל בזה דלא מיבעיא דיש לטהר זה במכ"ש כשבא בדרך של כתם אלא אפילו בראיה גמורה יש ג"כ לטהר בזה. ויוצא איפוא שדברי הס"ט אלה שבס' ק"צ מתאימים לדבריו שבריש ס' קפ"ח שסתם הדברים כדברי המ"כ דדם הנוטה לצבע ברוין וכו' טהור ואצ"ל בכתם וכו', והיינו כנ"ל דאצ"ל דטהור בכתם, אלא טהור גם אפילו בראיה גמורה. ע"כ.

(37) נדה ל"ב פקט"ז הערה א.

(38) סצ"ה סו"ס ח.

השמיע שיטתו. ואין לדייק מכאן שמחמיר בחום בבדיקה, דלאו רמיא עלי' חובת פירוט שיטתו בדבר שאינו סוגיא בדוכתי, דאין מקום לדין בדיקה בס' קץ סימן הכתמים. ועוד שדבריו הרי הם דברי הסד"ט הנ"ל - שמתיר החום בהרגשה ועד הבדוק כאשר תראה בעיון קל מלשונם. וכבר הבארנו שהסד"ט סב"ל כי עב"ץ בזה. ומדסתם ושתיק (שכתב באופן שנשמע שמסכים לסד"ט וסברתו) משמע דסב"ל הכי בכל דברי הסד"ט - גם בהרגשה ועד הבדוק. ומה שלא הזכירם בפירוש כאן, כאמור לעיל הוא משום שאינו מקומו. וצ"ע דאפשר להפך הסברא להחמיר.

ואין איתנו יודע שיטתו בזה מספרו פסקי דינים, דס' קפח לא נמצא שם. ועצ"ע, וקשה לאמר דבר ברור ומבורר בשיטתו (לכאן או לכאן) ע"פ הפסקי דינים דלעיל.

ולקמן 000 יבואר שיטת הצ"צ בפרטות, ע"פ דבריו בשו"ת שלו. אך קודם נדון היטב בשיטות הפוסקים ודבריהם על דברי היעב"ץ וסד"ט.

קושיות הפוסקים על היעב"ץ וסד"ט:

א. מהא קיי"ל דכל מראה שחור טמא

טו. היתר מראה חום הנזכר ביעב"ץ וסד"ט, לא נתקבל פה אחד ע"י המחברים, ובכמה צדדי קושיא עוררו כנגד ההיתר, ואנו נחלקם לכתות.

הראשונה שבהם שנחלקה על היתר מראה חום, היא ע"פ ההיתר כפי שהובא בלשון הסד"ט, שמשם משמע שטעם ההיתר העיקרי הוא שהחום אינו נוטה לאדום אלא לשחור, ומהיות שכבר שנינו "דיהא מכן טהור" ע"כ ומכאן זה החום טהור. ונשמע

שאינו חושש לדברי הראשונים והשו"ע שכל מראה שחור טמא בזמא"ז אפילו דיהא הרבה. והנראה שחלקם לא ראו דברי היעב"ץ מקור הדין, שהמעין שם יראה שכבר הציל והשיב מרוב הקושיות כנ"ל, ולקמן נאריך בזה.

בראש אפרים⁴⁴ ראש לחולקים על הסד"ט, שכתב: צ"ע דהא קיי"ל לטמא כל מראה שחור בנדה אפי' דיהא . . . ואפשר שכוונתו דמטעם זה יש לטהר בכתם עכ"פ שאינו אלא גזירת חכמים יש להקל בדיהא. ע"כ. [וממשיך ומציין לס' קץ שהקיל בנוטה לשחור בכתם, ודוחה זה מדיוק בדבריו שבמראה חום אינו מחלק בין כתם לבדיקה, כנ"ל]. ונמשכו אחריו הפוסקים לחלוק ולתמוה על הסד"ט וכן בנסיון יישוב דבריו, וכפי שתראה לקמן.

בחכמ"א⁴⁵, הביא דברי הסד"ט (ולקמן יבואר בסעי' בפ"ע שמסכים לסד"ט למעשה), ותיכף העיר במוסגר בזה"ל: (סדרי טהרה ריש סימן קפ"ח ס"ק א' בשם מ"כ, אך מה שכתב שזה נוטה לשחור וכבר שנינו דיהא מכן טהור, צריך עיון, שהרי לדין כל מראה שחור טמא כן כתב הר"ן . . . וזה לשונו, כל מראה שחור אפילו דיהא דדיהא טמא. וכן כתב רמב"ן . . . כל שיש בו אדמומית אפילו דיהא הרבה וכן כל מראה שחור). ע"כ.

ובפרי דעה שם, בתחילה הביא דברי הסד"ט בלשונו ותמה עליהם, שהרי גם באדום אמרו דיהא מכן טהור, וא"כ מה המעלה שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, דגם אם הי' נוטה לאדום הי' טהור. והוסיף עוד להקשות ע"ד החכמ"א הנ"ל, דהאידינא כל מראה שחור טמא. ועיי"ש שרצה ליישב⁴⁶ דמודה הסד"ט בכתם אדום

(44) סל"ח ס"ק נט. וש"נ.

(45) כלל קיא ס"א.

(46) לפי הבנתו בסד"ט שבס' קץ היתר מראה חום רק

שטמא, אבל בכתם שחור דלא שכיח כולי האי, סב"ל להמ"כ שבסד"ט דלא גזרו חכמים כבאדום. אך העיר ע"ז, שצ"ע מנ"ל הא⁴⁷, ושהי' לפוסקים להודיע חילוק זה. וסיים בצ"ע לדינא⁴⁸.

ונפרדס רימונים שם, ג"כ תמה על הסד"ט, ורצה ג"כ ליישב דבריו ע"י חילוק שבין האדום והשחור (באופן אחר קצת מהפר"ד, והוא) דבאדום הוא זה שמחמירים שגם בדיהה טמא, משא"כ בדיהה דשחור שהוא טהור, וע"כ טיהר המ"כ שבסד"ט את מראה ברוין. ולבסוף האריך לסתור היתר המ"כ שבסד"ט, שהרי קי"ל דכל מראה שחור טמא, ושכ"כ הראשונים וכו'. וסיים: העיקר בזה דלדין כל מראה שחור טמא ואפי' דיהה מן הדיהה ודלא כמ"כ שהביא בס"ט וכאמור. ע"כ.

וגם **בבית מאיר**⁴⁹ בתחילת דבריו הקשה על היתר החום לפי טעם היתרו המובא בסד"ט (שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, וכבר שנינו דיהה מכן טהור). שכתב לשון הש"ך בביאור היתר מראה בגד לבן שנפל עליו אבק, ותיכף הסיק מזה בזה"ל: ומזה משמע ברור דלא כמו שהעתיק הס"ט בשם מ"כ קולא גדולה במראה שחור ע"ש. וזה נמי לשון בעה"נ שעה"פ "הלכך כל מראה שחור טמא לפי שאין אנו בקיאים בין שחור לדיהה ממנו". ע"כ. (ולקמן יבואר ע"פ המשך דבריו שם, שמטמא

בכתם.

(47) עיי' בפת"ז סק"ב ד"ה אולם [השני] שמיישב חילוק זה של הסד"ט וכותב לו מקור מגמ'. וכ"כ במנח"פ (הנסמן לקמן) ראי' זו. ועיי' בפת"ז מה"ת שם, שמבאר בצדק הסד"ט באופן אחר (מסוגיא דדבר דלא שכיח ל"ג רבנן).

(48) וקצ"ע מהפת"ז שכתב בשם הפר"ד (שהוא בדיעה אחת עם הלחח"ש וראש אפרים) שמחמיר במראה ברוין.

(49) ריש סקפ"ח.

טז. וראה בס' **מלבושי טהרה והר הכרמל**⁵³, שכתבו כשיטת הסד"ט ובדעתו, שחכמים לא טימאו בכתם הבהיר מדיהה דשחור כזפת. ותמהו עליהם האחרונים⁵⁴. ופליאה זו

(53) ס"ג.

(54) ראה בדרכ"ת סקפ"ח סק"ה, שהביא דברי המלבושי טהרה, והעיר דשיטת הסד"ט להקל רק בכתם (וכפי שכתב בסק"ג), וציין למנחת פתים (סקפ"ח, עמ' כו) שג"כ תמה עליו בזה. וכן תמה עליו בס' משמרת שלום רסקפ"ח, שהביא מגאון אחד שהראה לו זה בס' מלבושי טהרה, וג"כ תמה על המל"ט בזה, והשיב לו שיפה תמה עליו, דזה אינו שיטת

הסד"ט (ע"פ מש"כ בס' קץ סנ"ב, שרק בכתם שאינו שחור ממש הקיל). וראה בס' תא חזי שם הערה 156, שכמלבושי טהרה כ"כ בס' חוקי דעת סקפ"ח סנ"ה, והר הכרמל בקו' בתחילת הס' ס"ז (וכתב זה בשיטת הסד"ט גופא). ועיי"ט מה שר"ל וליישוב התמל'.
(55) יד אליהו סק"ד.
(56) ס"ט.

קיצור: הראש אפרים והפרדס רימונים והפרי דעה והבית מאיר והבית שלמה והרב השאול בשו"ת יד יצחק (הרב שמעון ל"ש), והבית דוד וכרם שלמה ועצי לבונה, תמהו וחלקו על הסד"ט בהיתר מראה חום, דאף שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, טמא הוא בזמא"ז דמחמירים בכל מראה שחור (ולהבית שלמה, חייב כפרה על כל ביאה וביאה). ואף שרצו ליישב את דעתו בדוחק ע"י חלוקת חילוקים שבין אדום לשחור, למעשה דחקו את דברי הסד"ט. וכן העיר החכמ"א (אף שלמעשה מסכים למסקנת הסד"ט להתיר החום, וכפי שיבואר להלן בסעי' בפ"ע).

דברי המו"ל למפתחות שו"ת הצמח צדק

יז. והנה מצינו במפתחות (מהמו"ל למהדורה א⁵⁷) לשו"ת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (סקכ"ד), שכתבו תוכן התשובות בקיצור ובתוך סוגריים מרובעות, כתבו: בהא דקיי"ל שכל מראה אדום או שחור טמא, אפילו דיהה הרבה, אם הוא דאורייתא או שהוא חומרא בעלמא [ועמ"ש רבינו בש"ע סע"ב, ומ"ש הס"ט ב' מ"כ וכ"ה בפ"ת ב' שאילת יעב"ץ צ"ע]. ע"כ.

(57) ראה הקדמת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד, למהדורה ב' משנת תש"ה, שמפתחות אלו כבר באו במהדורה א'. ומזה יש להעיר על ס' תא חזי ס' ח סו"ס ג, ונתן פריי סקפ"ח סק"ג, שכתבו דברים אלו בשם שו"ת צמח צדק, והנראה כוונתם שהוא כ"ק אדמו"ר עצמו, אך כאמור זה אינו ממונו אלא מהמו"ל משנת תרל"ד.

(58) שם.

ב. חום נראה במציאות נוטה לאדום או לשחור

חי. עוד חלקו הפוסקים על היתר מראה חום, משום הנראה להם במהות מראה זה שנוטה לאדום או שחור או שהוא מהול משניהם, והיינו שנחלקים בהגדרת המציאות עם המתירים.

ובראשם בשו"ת **יפה נוף**⁵⁹ (שה' הראשון שדן בפירוש בדין מראה חום) שכתב: אבל האי מראה ברין, פשיטא דנוטה יותר לאדומות מכל הני מראות [גרין, געל, בלוא], ואינו בכלל הירוק. ע"כ.

ובראש אפרים שם: ואנכי לא ידעתי מה ענין ברין לשחור, וקליפת הערמונים נוטה לאדום יותר משחור, ואפילו תאמר שנוטה לשחור המצוחצח, כבר כ' בשם הירולשמי דשחור המצוחצח טמא. ע"כ. וכן משמע בס' **עצי לבונה**⁶⁰ שבתחילת דבריו הנ"ל, כתב: בדם ממש אין להקל בזה [- בחום, משום] דנוטה לאדום יותר משחור. ע"כ. ובשו"ת **בית שלמה**⁶¹ ג"כ בהמשך לדבריו הנ"ל, הוסיף עוד טעם להחמיר ולאסור מראה חום, שמראה חום "נוטה נמי קצת לאדום". **ובמסגרת השלחן** ג"כ כתב להחמיר במראה חום משום "דהא נוטים למראה אדמומית".

(59) סוף סי' צו (אילן סח) ע' קיג מהדו' מכון ירושלים. ועיי' גם סצ"ד, במראה נוטה קצת לשחורית וקצת נוטה למראה ברין, שטמא, וזאת "דכין דנוטה קצת למראה ברין, אין לטהרה", ויש לדייק בדבריו שמחמיר בחום משום דנוטה לאדום יותר משחור, שלא החמיר לטמאותה משום המראה נוטה קצת למראה שחור, אלא משום המראה חום, וכן בס' צו, כתב שמראה ברין נוטה למראה אדמומית יותר משאר מראה ירוק. וכבר העיר מזה הגה"ח וכו' **ישעי' ברין** שליט"א בהסכמתו לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א).

(60) סקפ"ח ס"א ד"ה ואם (עמ' עט. 157).

(61) ח"ב י"ד סי' ד.

לזמן מסובך, כגון בליל שבת שאחר היו"ט). וז"ל: מראה ברין החשש בגופה שמא נוטה לאדום ושחור, ומאד מסתברין דברי הל"ש. ואפשר לחלושי הראות כבזה"ז, גם סד"ט ושאלת יעב"ץ יודו, ואין להביא רא' מהם דרב גובריהו והיו זכי הראות להבחין במראות. ואפשר גם בכתם כיון דהרי מחמת חסרון בקיאות. ע"כ. (ומש"כ לגבי כתם לא הסכימו לו כל הפוסקים פוסקים). [ועד"ז ראה בשו"ת **חקל יצחק**⁶², שכתב דח"ו לנו להקל כסד"ט,

(66) סי' ה.

(67) ח"ד סד"ר.

קיצור: בשו"ת יפה נוף וראש אפרים ועצי לבונה וחרם שלמה, כתבו שחום נוטה לאדום יותר משחור, ודלא ככתוב בסד"ט. ולחוש"ש ותשורת ש"י, כתבו שמראה חום נוטה לאדום ושחור, וביאר היד יצחק, שמראה החום הוא אדום שעדיין לא נתהפך לגמרי והוא באמצע ליקויו לשחור ונדון על סופו. ובבית מאיר כתב שחום תמיד טמא כי תמיד נוטה או לשחור או לאדום.

ג. מלשון הפוסקים "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק"

ט. ויש פוסקים שהחמירו במראה חום מדיוק בלשון הפוסקים והשו"ע, שכביכול משמע דכל מראה שאינו ירוק (אפי' כזהב) או לבן, טמא.

וכזה ראה בשו"ת **יפה נוף** שם שכתב: וליכא לספוקי במראה ברין אם הוא מן המראות הטמאות, אי לאו דהא כל הפוסקים שוו ד"אינו טהור אלא במראה לבן וירוק". ע"כ.

ובשו"ת **יד יצחק** שם, בהמשך לדבריו הנ"ל, שדייק מלשון השו"ע "ואין טהור אלא מראה לבן וכן מראה ירוק", דמשמע דזולת מראות הללו [הכל] טמא לדין מחמת חסרון בקיאות. ושוב חזר בהמשך דבריו ע"ז, וז"ל: כי לענ"ד יש להחמיר בזה הנ"ל שכ', חדא

עפ"י מה הסביר הלח"ש. ב) מלשון הש"ע והפוסקים דאין לטהר אלא לבן וירוק. ע"כ.

וכן אמר לי הגה"ר **משה בראנדסדארפער**⁶⁸ שליט"א, מדיוק זה בשו"ע לנגד ההיתר דמראה חום. והוסיף, שידוע דמראה חום הוא מצוי ביותר אצל הנשים, ואם לא הודיעו שהוא טהור, משמע שהוא בכלל המראות הטמאים.

ד. מקורות מהתורה וש"ס ומדרשים ופוסקים, דחום בכלל האדום או השחור

נוסף לכל הנ"ל יש שהעירו מלשונות התורה והש"ס ומפרשיהם⁶⁹, שמראה חום תמיד

(68) מחבר הס' ור"מ היכל הוראה.

(69) ראה בטהרה כהלכה בנספח פ"ו הערה 4. ופיאת שדך ותא חזי שם, ועוד. וטענה זו נשמעת בעיקר בע"פ ע"י הרבנים שיחיו, וכן שמעתי חלקם מהגה"ר **משה בראנדסדארפער** שליט"א.

נכלל באדום או בשחור. וא"כ לא יאמר היתר במראה חום מאחר שאינו מראה בפ"ע, אלא חלק ממראה טמא.

חום שבתורה בכלל האדום או השחור

כ. צבע "חום" נמצא ארבעה פעמים בכל התורה בלבד, והם בפרשת ויצא⁷⁰ באותו פרק. ותרגום החום באונקלוס "שחום" [ובת' ירושלמי ויונתן "לחוש"]. ופרש"י: חום, שחום דומה לאדום, רוש בלעז, לשון משנה "שחמתית ונמצאת לבנה" לענין התבואה. ע"כ. ולקמן נדון בלשון משנה זו. ובשפתי חכמים מבאר דבריו: רצה לומר התרגום שמתרגם [אונקלוס] על חום - "שחום", דהוא לשון אדום. ובכתר יונתן: וכל שה אדמדם (שחום) בכבשים. ע"כ. ובחזקוני שם: חום, רו"ש בלע"ז. ובהדר זקנים שם פסוק ל"ה: חום, רו"ש בלע"ז, [כ"כ] רשב"ם (על המשנה הנ"ל).

ורו"ש הנ"ל אפשר לתרגמו אדום או ג'נג', ולקמן נעמוד על דיוק זה.

כא. ודרך אחרת מצינו בביאור מראה חום הכבשים דפ' ויצא, שהוא קרוב לשחור ולא לאדום. דאשכחן בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) שם: וכל שה חום, אוציא מן הכשבים השחורים, כמו חם שהוא שחור כך החום שחורים, וכך עשה שהפריד הכשבים הלבנים, ועזים שחורים. ע"כ. וכן פירש באבן

(70) בראשית פרק ל: (לב) אעבר בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקד וטלוא וכל שה חום בכשבים וטלוא ונקד בעזים והיה שכרי: (לג) וענתה בי צדקתי ביום מחר כי תבוא על שכרי לפניך כל אשר איננו נקד וטלוא בעזים וחום בכשבים גנוב הוא אתי: (לה) ויסר ביום ההוא את התישים העקדים והטלאים ואת כל העזים הנקדות והטלאות כל אשר לבן בו וכל חום בכשבים ויתן ביד בניו: (מ) והכשבים הפריד יעקב ויתן פני הצאן אל עקד וכל חום בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן לבן.

עזרא שם: וכל שה חום הוא השחרות, ויתכן שנקרא השחרות כן מפני החום, כי השחרות יותר חום מן הלבן. וברבינו בחיי שם: כל חום בכשבים, אלו השחרות. וברד"ק: חום, שחור, וכן אמר בלשון ערבי דמי שיחור שהוא הראש והגרונ, ומן הצאן יאמר לוחס⁷¹. ע"כ.

כב. ועוד דרך מצינו בביאור מראה חום הכבשים, והוא חום שלקה (היינו שכבר אינו שחור ממש). והוא במדרש שכל טוב שם: חום הוא השחור שלקה, ודומה לדבר חם הוא אבי כנען (בראשית ט, יח), שהוא מפוחם בעורו. . חום מתרגמינין שחום, וכן הקודרים מני קרח (איוב ו, טז), מתרגמינין דשחימן מן צינתא. ע"כ. והשווה לשיטת הלחם ושמלה דלעיל ס"ב.

חום בש"ס בכלל אדום או שחור

כג. והנה במשנה בבא בתרא⁷², בדין מקח טעות אמרו "שחמתית ונמצאת לבנה לבנה ונמצאת שחמתית. . שניהם יכולין לחזור בהן". וברע"ב: אדומה, "וכל חום" (בראשית ל) מתרגמינין שחום. ע"כ. והיינו דשחום (שחמתית) בלשונם הוא מראה אדום מסויים. וכן הוא במפרשים, בפירש הרשב"ם: שחמתית, אדומה על שם חמה שמאדימתן. ע"כ. ובפיה"מ לרמב"ם: שגוונה אדום. ובתפארת ישראל: חיטין אדומים. ובנימוקי יוסף⁷³ שם: שחמתית שהם חטין אדומים. ובפירוש ר' ברוך הספרדי (בשיטת הקדמונים) שם: שחמתית, פירוש תבואה שנתאדמה מחמת השמש. וברבינו גרשום: שחמתית, כלומר חטין אדומים שנתאדמו מחמת החמה הזורחת עליהן ועל שם החמה קרויים שחמתית. ובקרבן העדה

(71) ראה לעיל שת"י לחום "לחוש".

(72) פ"ה מ"ו (פג ע"ב).

(73) מא ע"ב.

לירושלמי נזיר⁷⁴, כתב: שחמתית, חיטין אדומות. ע"כ. [וצ"ע מהפני משה ששם בנזיר כתב: שחמתית ונמצא אגרון, שחורה ונמצא לבנה. אך בביאורו לבבא בתרא⁷⁵ כתב: שחמתית, אדומה, וכל חום תרגומו שחום. וראה בערוך ערך שחם, שהביא שתי פירושים, אדום או שחור].

שחום - אדום

כד. ובגמ'⁷⁶ שם: שחמתית ונמצאת לבנה כו'. אמר רב פפא, מדקתני לבנה, ש"מ⁷⁷ האי שמשא סומקתי היא. תדע, דקא סמקא צפרא ופניא, והאי דלא קא חזינן כוליה יומא, נהורין הוא דלא ברי⁷⁸. . בצפרא, דחלפא אבי וורדי דגן עדן, בפניא, דחלפא אפתחא דגיהנם, ואיכא דאמרי איפכא⁷⁹. ע"כ. וסומקתי, היינו האדום או קרוב לו, דוורדים אדומים הם. [ולהעיר שפתח גהנם ששם אש וזו הסיבה שהחמה "מאדימה", וקוראים למראה האש אדום, אף שמראה האש הוא לפעמים כתום (שהוא טהור) וצהוב].

(74) פרק ה.

(75) פרק ה.

(76) פד ע"א.

(77) פירש הרשב"ם: שחמתית אדומה ולא שחורה דהא שני מראות יש בחטין ולא יותר לבנות ואדומות ומדקרי לחדא לבנה ולאידיך שחמתית ש"מ שחמתית אדומה ועל שם חמה שהיא אדומה קרי לחטין אדומות שחמתית.

(78) שם: מאור עינינו אינו ברור כל כך מתוך אור היום שמכה עינינו אבל צפרא ופניא שהיום חשוך ניכר אדומות החמה ורב פפא לפרש משנתנו בא אמאי מקרי שחמתית.

(79) שם: בפניא. ששוקעת במערב דחלפא אפתחא דגיהנם ומאדמת מכא אש גיהנם בצפרא דחלפא במזרח אוורדי דגן עדן שהוא במזרח כדכתיב גן בעדן מקדם (בראשית ב). ואיכא דאמרי איפכא. בצפרא סמקא משום דעומדת במזרח ומאירה החמה כנגדה במערב ומאדמת מכא גיהנם שבמערב לפי שעמוד של אור החמה מכה כנגד גיהנם ומאדים החמה מכחו בפניא דחלפא במערב ועמוד שלה הולך לצד מזרח ומכה בגן עדן ומאדים מכא אדומות וורדי דגן עדן.

ובחי' הריטב"א שם: שמע מינה האי שימשא סומקתי היא. פי' מדקרי ל[חיטה] אדומה - שחמתית שהוא מלשון חמה. וכתבו בתוס' דנפקא מינה לנודר מן האדום שהוא אסור בשמש. ע"כ. וכ"כ הרשב"א (בשמשא). ובחי' הרמב"ן שם: שאסור באורו של שמש.

שחום - שחור

כה. מאידך מצינו שיש שפירשו שחמתית או שחימי - שחור ולא אדום. וכן מבואר בגמ' עבודה זרה⁸⁰ שדברו בדין "דלי שחימי", שפרש"י: שחימי, מקרקע שחמתית רוש"א בלע"ז. אך בחי' הרמב"ן שם כתב: ופי' רש"י שחמי מקרקע שחמתית ודמו לכלי עץ. . ול"נ שחמי שהם שחורים וישנים כדאמרינן בהגוזל (צו ע"ב) שחמי ועבדינהו חדתי. ע"כ. ואיברא דרש"י עצמו בחולין⁸¹ כתב בפירוש שחימי: שחורות. . ובלשון מורי שחימי של נחשת חיורי של חרס. ע"כ. [ויש להעיר דשחימי של נחושת וחרס, אינו אדום אלא סוג של חום, וכפי שהעיר בפאת שדך⁸²].

מטבעות שחימי

כו. והאי מפרק הגוזל הוא בב"ק, בדין גנב שמחזיר כשעת גזילה. ודנו שם, בגנב מטבעות "שחמי" והלבין אותם. ופרש"י: שחורין כעין ישנים. וכן הוא במאירי: גזל מעות. . חדשים והשחירן עד שעשאו ישנים. ע"כ. אך בשיטה מקובצת כתב בשם הרמ"ה: זוזי שחמי אדומים מחמת יושנן.

[ודבר פלא תמצא ברמב"ן לפ' ויצא שכתב: וכל שה חום, פירשו בו (הראב"ע, והרד"ק) שחור, כי השחרות מפני החום. ואיננו נכון

(80) לג ע"ב.

(81) נה ע"ב.

(82) שם ס"ט (עמ' קפט).

בעיני, כי רוב הכשבים שחורים, אף כי בארץ קדם שהיא חמה, ואם כן יהיו כולם ליעקב. והנכון דעת אונקלוס "שחום", והוא קרוב לאדום וקורין אותו רו"ש, וכן פרש"י. ויהיה חום מגזרת ואור החמה (ישעי' ל, כו), שהוא דומה לשמש אשר יתאדם קצת. ע"כ. ונמצ הרמב"ן סותר עצמו פעם קוראו אדום פעם קוראו שחור. וסתירה זו תתיישב רק אם נאמר ד"שחמי" ו"שחום" לאו חדא היא. וצ"ע. וראה רש"י ש"הירש שם.

מ"מ, יש לדייק במש"כ במהות מראה חום, שאינו אדום אלא "קרוב לאדום", ובזה יובן למה הפסוק עצמו לא קראו אדום (או שחור) אלא חום. שחום מראה בפ"ע הוא, ואפילו שהוא מראה שבכלולותו "קרוב לאדום", אינו ראי' לייחסו לאדום ממש, והראי' מהכתום שג"כ קרוב לאדום, וכבר כ' באריכות במקומו, שהוא טהור מכח היתר חלמון ביצה. ויהי' פירוש רו"ש שכתב רש"י, מראה אחר שאינו אדום ממש אלא מראה הקרוב לאדום בסגנונו, כג'נג'י, וכפי שרש"י בעצמו כתב "שחום דומה לאדום" ולא אדום ממש. ועד"ז העיר בפאת שדך].

כלי שיחומי (נחושת)

כז. ובחולין⁸³ בדין בדיקת ריאה המצומקת בחורף בתוך כלי "שיחומי", פירש הרשב"א בשם רבותיו של רש"י, כלי נחושת. וז"ל **רש"י**: שחורות. . . ובלשון מורי, שחמי של נחשת חיורי של חרס. ע"כ.

והנה שחמי של נחושת (שעינינו רואות שהוא מגווני החום) אינו שחור אף שנכלל בשם זה. וא"כ יש ללמוד מזה סיוע לשיטת **הפאת שדך**, דאף שנכללו כמה גווני בשם

(83) נה ע"ב.

מראה אחד, כגון החום בשחור, אינו כוללו בדין שחור לכל דבר.

אתרוג ופרות קלופים ומראה תמר - אדומים

כח. ובגמ' **סוכה**⁸⁴ על מה שאמר רבא "האי אתרוגא דאגליד כאהינא סומקא, כשרה", **פרש"י**: תמרה אדומה⁸⁵, ואף זה [האתרוג], לאחר שנקלף נהפך לאדמומית, כדרך כל הנקלפים בפירות. וכ"כ **רבינו חננאל**: פי' האתרוג שנקלף עורו במקצת כמו פני תמרה אדומין. וכ"כ **הרא"ש**⁸⁶ שם: שלאחר שניטלה הקליפה הוא מאדים כתמרה אדומה, וכן כל פירות הנקלפין מאדימים. ובמ"א⁸⁷ שוב כותב: שהאתרוג אינו מלבין כשיבש אלא הוא מתאדם ופניו מתכרכמות.

ונמצאו הגמ' והפוסקים קוראים למראה פרי שנקלף (ולישות), אדום (סומקא), ואנו קוראים ורואים לצבע הפרי שנקלף וליבש - חום, וגם תמרה היא חומה ולא אדומה⁸⁸, ושוב משמע שהחום בכלל האדום.

מראה אדום שבולב והדס

כט. ומעניין לעניין באותו עניין. כתב בבית **יוסף**⁸⁹ בתיאור ראש הלולב: אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר **אדום** בלולב מצד פניו, שהוא מחבר שני הוצים אלו, ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ אחד בלי שום פירוד.

(84) לה ע"ב.

(85) ברש"י שם גרס: כאהינא תמרה אדומה.

(86) פ"ג סימן יז.

(87) סימן כ.

(88) אף שיש לומר דמירי בזן של תמרה ידוע, שאחר שקצת יבשה וצמקה, מראה של מקום החיבור לדקל - בורדו עמוק כעין הענבים.

(89) או"ח סתרמ"ה (ס"ג).

ע"כ. וכ"כ **בפרי מגדים**⁹⁰ בשמו. ועד"ז בסידור **הרס"ג**⁹¹ בדיני הלולב שכתב: יהא ישר לא מעוקם כלל, אלא אם נתעקם לצד פניו, והוא הצד הנסדק שצבעו אדום. ע"כ.

ואדום הלזה הוא הקליפה החומה שבראש הלולבים (הקארע) שהרבה מהדרים לחזר אחריהם, ומעולם לא שמענו ולא ראינו בקליפה "אדומה" אפילו עמוק שבאדום הקרוב לחום לא ראינו רק חום בלבד.

ובשו"ת **אבני נזר**⁹² בתוך דבריו בדין הדס כתב: איברא דצריך להבין, הא (סוכה לג ע"ב) אדום דהדס פסול דסופו להשחיר, דהאי שחור אדום הוא אלא שלקה. ולאו דווקא אדום כדם המכה אלא כל אדום פסול דכללא כייל הגמ' (שם) אדומות כשחורות וכשם שכל שחור פסול דלאו הדר הוא כמו כן כל אדום. ע"כ.

סתם סוסים אדומים

ל. ורש"י בבכורות⁹³ על דברי הגמ' לגבי "חמור אדום", כתב: קמ"ל סתם סוסים אדומים הן. ע"כ. וראה גם **ברבינו גרשום**.

ומי הוא זה אשר בארץ שיעיד שסתם (רוב) הסוסים "אדומים", אלא א"כ נאמר שוב שהחום בכלל האדום הוא.

ויש קצת לדחות ראיות אלו ע"פ הנמצא בנבואת **זכרי'** שנאמר (פרק ו): (א) ואשב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת: (ב) במרכבה הראשנה **סוסים אדמים** ובמרכבה השנית סוסים שחרים: (ג) ובמרכבה השלישית סוסים לבנים ובמרכבה הרביעית סוסים

(90) משב"ז סק"ד.

(91) עמ' רלה.

(92) חחו"מ סי' קיח.

(93) ו ע"א.

(94) נדה פ"ב ס"ד.

עדשים אדומים

לא. מסיפור תבשיל העדשים האדום שהכין יעקב לאביו ביום פטירת אאע"ה⁹⁵, יש שרצו ללמוד איסור במראה חום, באומרם שלא ראינו עדשים אדומות אלא חומות⁹⁶, וא"כ שוב קראה תורה למראה חום בשם אדום. ושם נאמר: ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא מן האדם האדם הזה כי עיף אנכי על כן קרא שמו אדום. **ופרש"י:** מן האדם האדם - עדשים אדומות. **וברשב"ם:** הוא אדמוני ונתאוה לאכול אדום. **וברד"ק:** העדשים הקלופים הם אדומים.

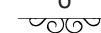
אך **הרמב"ן** הביא ביאור נוסף לסיבת אדמימות התבשיל, וז"ל: היה התבשיל מאודם מן העדשים שהיו אדומות, **או שרקחו בדברים אדומים**, ועשו לא ידע מה הוא, וקרא שמו אדום. ע"כ. ולפ"ז קריאתו של עשיו לעדשים, חומים בשם אדום, אינה מלמדת כלום על מראה חום דנדה שבכלל האדום הוא, כי היו אדומים מחמת תבלינים וכיו"ב.

מאיך **בפסיקתא זוטרתא** (לקח טוב) שם: מן האדום האדום, **הם העדשים**, ולמה שני פעמים האדום האדום, מפני שהוא אדום, דכתיב אדמוני, ותבשילו אדום **שאהב את העדשים**. ע"כ. [ועיי' בהערה המשך לשון המדרש⁹⁷]. והיינו כפירוש הראשון ברמב"ן ורש"י ורד"ק, שהעדשים עצמן היו אדומים. וכן הוא **במדרש שכל טוב** שם: שראה המאכל

(95) בראשית כה, ל.

(96) הרב יהודה ליכטער, קובץ עטרת שלמה ה, תש"ס, עמ' קע (ס"ח אות ח).

(97) המשך המדרש שם: וארצו אדומה, דכתיב ארץ אדום (במדבר כ, כג), וגבוריו אדומים, דכתיב מגן גבוריהו מאדם (נחום ב, ד), והקב"ה שהוא צח ואדום, [דודי צח ואדום] (שה"ש ה, י), נפרע ממנו בלבוש אדום, דכתיב מדוע אדום ללבושך (ישעיה סג, ב).

מבושל היטב והמרק מאודם מחמת העדשים האדומים.

אך ראיתי להשיב על דברים אלו, שהרי עינינו רואות כמה איכא בשוקא עדשים שגופם אדום⁹⁸, וגם כשמתבשלים הם ורוטב שלהם אדום, וממש כמאמר המדרש שכל טוב ופסיקתא ורש"י ורד"ק הנ"ל. ולכן אין לומר שהתורה דברה על עדשים החומים המצויים דווקא, אלא פשוט שדברה על עדשים אדומים (שג"כ מצויים במדה מסויימת). ועוד, שלא תסתור עצמה תורה ח"ו מפרשה לחברתה הסמוכה לה, שהרי לדבריו, כאן (פכ"ה פ' תולדות) קרא התורה למראה חום דעדשים בשם אדום, וכמה פרקים אח"כ (פ"ל בפ' ויצא) מקרא מלא מדברת בכבשים שהם "חום".

ולכן אין ללמוד מנזיד עדשים דיעקב ועשיו, שום דבר לנגד היתר מראה חום בנדה, ואדרבה בזה גילתה תורה חילוק בין מראה אדום למראה חום, שבמקום שמדברת אודות מראה אדום (עדשים) - אומרת אדום, ובמקום שרוצה לומר חום (כבשים) - אומרת חום ולא אדום.

קליפת האורז

לב. עוד כתבו מקור להחמיר במראה חום מדברי **הדרישה**⁹⁹ שכתב דקליפת הריי"ז אדומה. והעירו שהאורז בקליפתו חום ולא אדום. וא"כ שוב נמצא לאחד הפוסקים שקרא לחום - אדום.

(98) או כתום עמוק עם גוון נוטה לאדום.

(99) יו"ד סי' קסב סק"ב. וז"ל: דסביא ליה דדוחן פירושו מה שקורין ריי"ז בלשון אשכנז ולהכי נקט חטין בדוחן משום שדומה במקצת ובפרט כשהריי"ז בקליפתו האדומה שעליו, וזהו כפירוש הערוך. ע"כ.

גרעיני החרובים

לג. ועוד העירו מלשון **הרמב"ם** בהל' פרה אדומה¹⁰⁰, בביאור מעשה שריפת הפרה, וז"ל: והצבוע אדום. . יש שצובעין אותו בתולעת והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר הדומים לגרעיני החרובים. ע"כ. וגרעיני החרובים חומים הם, ושוב נמצא שהכלילו מראה חום במראה אדום (וע"י הרמב"ם).

ואולי יש להשיב ע"ז מדיוק בלשונו שכתב "האדומים ביותר **הדומים** לגרעיני החרובים", ולא שהם כמראה גרעיני החרובים עצמם אלא דומים להם, שהם אדומים עמוק וחזק, וגרעיני החרובים מראה אחר להם - חום.

פרה אדומה

לד. מהפסוק¹⁰¹ "ויקחו אליך פרה אדמה תמימה", יש שהקשו דלא ראינו מעולם פרה שהיא אדומה ממש, אלא מראה חום עמוק או מראה ג'נג'י. וא"כ קראה תורה לחום מסויים בשם אדום.

ובס' **פאת שדך** שם, רוצה להציל מקושיא זו, וכותב דמראה פרה אדומה היינו אדומה ולא חומה, דאכן פרה אדומה מאד נדירה כידוע, ולכן לא נמצאה בנינו, אך פרה חומה שהיא מצוי' בנינו, איננה כשירה לפרה אדומה.

אך העיר עליו **הרב יהודה ליכטער**, שם, מגמ' **עבודה זרה**¹⁰², שאמרו: אמאי דמי' יקרינ, הואיל ושתי שערות פוסלות בו. ע"כ. והיינו שעיקר נדירותה היא משום שתי שערות שאינם אדומות - חומות, ולא חזיון אדום ממש, עיי"ש אריכות בביאור הסוגיא.

(100) פ"ג ה"ב.

(101) במדבר פרק יט, ב.

(102) כד ע"א.

דיו אדמדם - בראון

לה. ועוד נמצא **למשנה ברורה** בהל' תפילין¹⁰³, שכתב: וכך דרכו של רוב דיו לכשיזקין יכהה מראיתו ויתנהפך קצת לאדמדם ונעשית כעין מראה (שקורין בל"א ברא"ן). ע"כ. וראה בפוסקים שם (מקור דברי המ"ב) שג"כ כתבו כעין זה, וא"כ שוב נמצא שכינו (לכעין) מראה חום, בשם אדום. ולקמן נציין לספרי הפוסקים הדנים דיהוי הדיו ונ"מ לעניין מראה חום.

קיצור: חום הכתוב בתורה, כתבו המדרש והמפרשים שהוא שחור או אדום (או הקרוב להם). ותרגום חום, "שחום" או שחמי, ובש"ס מצינו שכוונתם לדברים שמראיתם שחור או אדום. וכן כמה דברים שמראיתם בלשונינו חום, קראו להם בש"ס ובפוסקים בשם אדום.

כרכום וזעפראן - חומים

לו. ועוד סיבה לאסור מראה חום, מצינו בדברי **הגר"י קאפח** על הרמב"ם¹⁰⁴ בביאר מהות הכרכום (שהוא א' מחמשת מיני דמים הטמאים מהתורה שנמנו במשנה), וז"ל: הוא הזעפראן, כך מתרגמו רבנו בכל מקום, ויש לו **מראה חום בהיר**, והקדמונים נהגו לתבל בו את הקדרות ליתן בהן מראה נעים לרגל בכך כדי לעורר את הנפש ובימינו משתמשין בו לסגולות. ע"כ. וכ"כ בהל' נדה¹⁰⁵, דהכרכום חום, ולכן הדיחה שלו הרבה עד שאין לספק בו שהוא ממראה הכרכום, טהור. עיי"ש שתלה זה גם בדברי **הרס"ג**. וש"נ.

(103) ס"ב ס"ק קכח.

(104) מעשר שני ונטעי רבעי פ"ז הערה ז.

(105) איסורי ביאה פ"ה הערה יד.

וקצת צ"ע מלשון **הרמב"ם** בפירושו למשנה¹⁰⁶, שכתב דמשרת הכרום - "כמראה הדם הדיהה", ומראה דם דיהה אינו עניין לחום אלא לדיהה דאדום. ועיי' גם **במאירי** שם.

והזאפרן שלפנינו, מראה העלים היוצאים באמצעות ה"צלקות", אדומים עמוק ביותר עד חום עמוק הנוטה ונראה בבירור האדום שבו, ועיקר שמו יהי' אדום. ומקום חיבור העלים לפרח, צהוב וכתום. וא"כ לכאורה אין ללמוד מזה חומרא למראה חום שאנו מתירים כשאנו נוטה לאדום, וכדברי היעב"ץ וסד"ט. והמעיי' בהל' טריפות (בתוב"ש ובית אפרים ופמ"ג סל"ח) ימצא לכמה אחרונים דפירשו דמראה כרום הוא אדום (ולא צהוב), וכ"כ בפר"ר בפשטות שכרום הוא מראה טהור בנדה. [וראה מש"כ עליו בס' שושנים דוד עמ' סב בתחילתו].

ולהעיר מלשון **כ"ק אדה"ז** בשולחן¹⁰⁷ הלכות אתרוג: ירוק כעין כרום (שקורין געל) כדרך כל האתרוגים שנגמר פרים או אפילו שאין כולו ירוק ככרום שבמקצתו התחיל להוריק ככרום שזהו סימן שנגמר פרים. ע"כ. ושוב ראי' שאין ללמוד ממראה כרום שהוא חום וטמא.

כמימי אדמה - חומים

לז. ועוד מצינו להחמיר במראה חום בס' **מקוה ישראל**¹⁰⁸, שכתב: מראה חום כהה, יתכן שטמא מן התורה, משנה שם "כמימי אדמה", ובחום בהיר יש אופנים שמקילין. ע"כ. וראה במאמרו של הרב ליכטער שם¹⁰⁹,

(106) נדה פ"ב מ"ו.

(107) סתרמ"ח ס"ל.

(108) פ"ב ס"א הערה 4.

(109) הערה 29.

וגם ע"ז יש להעיר פורתא, כי הקפת מראה והשווהתו היא דווקא בדבר עצמו (כמבואר בגמ' ובפוסקים¹¹³), ולא בדבר כפי שנראה אחר שנתפס בעד בדיקה, כי יראה כל רואה שישתנה מראהו על העד מכפי שהוא כנוס בכלי. והיינו, שאין לקבוע שמי בשר צלי הם חומים משום שנראים חומים על העד בדיקה, אלא יש לראותם כפי שהם כנוסים בכלי. וזאת נוסף לערעור על עצם הניסיון להשוות מראה חום למימי בשר צלי בזמה"ז. שהרי אין אנו בקיאים באופן ההקפה ובאיכות המראות וכו', וגם לא ידוע לנו בבירור הנדרש במי הבשר צלי שאיתו צריך להקיף. ודוחק לומר שלהחמיר כן אנו בקיאים.

לט. ושם עוד כתב, שראה מי תלתן כנוס בכלי, והיו ג"כ ברוין. והרי מי תלתן לדין טמאים בזמה"ז¹¹⁴. ואולי ה' ניתן לחזק דבריו, ע"פ דברי **הרמב"ם** בפה"מ שם: מימי תלתן ומימי בשר צלי הוא המראה האדום אלא שנקלש עבוי, וכשם שספחו את השחור למראה האדום מפני שהוא אדום שנתעבית אדמימותו, כך נספח לו את שנקלשה אדמימותו והוא כמימי תלתן שהוא משרת ה"חלבא" ומימי בשר צלי. ע"כ. והחילבה מראה גרעיניו חום בהיר וחלקם מאד בהירים

לקמן סעי' מ.

(113) וכ"פ הרמב"ם שם פ"ה ה"א: כיצד מקיף ורואה, לוקח המטלית שיש בה דם בידו ומביט בו ובודיו, או בעלה של כרום, או בדם הקזה שבכוס, או במימי אדמה, או במזג שבכוס ועורך לה כפי מה שענינו רואות ומטמא או מטהר, ואינו מביט בזכוכית של כוס מבחוץ אלא במשקה שבכוס. ע"כ.

(114) וז"ל הבית יוסף סקפ"ח ס"א: וא"ת מאחר שהם ז"ל פסקו הלכה כבית הלל דמטהרים כמימי תלתן וכמימי בשר צלי למה לא התירום בזמן הזה כשם שהתירו בירוק ולבן י"ל דכיון שהם נוטים למראה אדמומית ואין אנו בקיאים במראות מטמאין להו ולא מטהרין אלא לבן וירוק משום דלית להו נטייה לאדמומית כלל.

עד קרוב למראה בעז', ויתכן ומשרתו במראה זה ג"כ.

מאידיך, הרי כו"ע מתירים מראה חום בהיר שכזה (ויש שכתבו מקור לזה מדברי הש"ך לגבי מראה כבד לבן שנפל עליו אבק וכו'). ועוד, ברורות דיבר הרמב"ם שמימי תלתן הוא מראה אדום "שנקלשה אדמימותו" וקשה לייחסו למראה חום שהוא מראה עבה ממראה דם (היפך ממש של דברי הרמב"ם) וכפי שכתב היד יצחק שחום מראה אדום הוא שלקה לכיוון השחור ולא הגיע לתכלית שחרותו עדיין.

ה. ניסיון כמאה עדים דדם משתנה למראה חום

מ. ועוד טעם נאמר במראה חום ודינו, והוא, דכל המורים הרואים במראות הדמים, יודעים אשר מצוי מאד שהדם כשמתייבש לוקח למראה חום, פעמים למראה חום בהיר, ופעמים למראה חום קצת עמוק (ואפור - כמעט בורדו, בפרט בקצוות ההפרשה), ולפעמים למראה חום עמוק וחזק. והרי הוא מהדברים הראשונים והחמורים שמלמדים כל צורבא דרבנן הניגש לעבודת קודש דראיית מראות הדמים, וכידוע.

וכן תמצא **בשיעורי שבה"ל**¹¹⁵, שהחמיר במראה ברוין (וכאשר יבואר שיטתו להלן), והוסיף: וכן נראה מהנסיון שאין להקל במראה גמור של חום, כי אפילו דם אדום ממש, לאחר זמן נהיה כעין חום שהמקילים היו מטהרים, דמזג האויר וחום וקור משנים את הצבע לפעמים לחום בהיר יותר מכערמונים, ולכן בפרט חום, יש לנהוג לשאול אם כך היה בשעת יציאה או יותר חזק, כיון שמצוי באופן

(115) סקפ"ח ש"ך סק"ב. וראה בשו"ת שלו, ח"ג סקכ"א, ח"ד סק"ג.

הנ"ל שאדום משתנה. ע"כ. ודבריו אלו צוטטו בספרי המלקטים והפוסקים כאשר תראה. וראה גם **בבבד"ש**¹¹⁶. [וראה עד"ז בס' **חוט שני**¹¹⁷, ליהזר במראה חום דלא יהי' ממראה חום שיבש דמראה חום עם זכר דם טמא בוודאי ולא בזה דנו הפוסקים].

ואם כן הדברים - דדם המתייבש מצוי שיהפך למראה חום, אזי יש לומר, שמראה חום אינו אלא דיהה או עמוק (או ליקוי) דמראה אדום, וא"כ טמא מדינא בזמה"ז שאוסרים כל מראה שנראה בו נטי' לאדמומית. וכעין דברי היד יצחק הנ"ל, דהחום הוא אדום שעדיין באמצע ליקויו לשחור.

ואגב זה יש להעיר עוד מקור שהדם משתנה מראיתו למראה ברזין, מלשון **החלקת מחוקק**¹¹⁸, בעניין זיהוי הנתבע להתיר אשתו, שכתב: חבורה שהעור שלם, רק מתחת נתקבץ הדם ונשתנה מראה העור לירוק שקורין ברזין או בלויא. ע"כ.

(116) סק"ו.

(117) סקפ"ח ס"א, עמ' פח.

(118) אבה"ע סי' יז ס"ק נה.

סיכום קושיות הפוסקים נגד היתר החום

מא. ולמען אשר תעמוד לנו תלמודינו, נסכם בדרך קצרה דברי הפוסקים שעמדו נגד היעב"ץ וסד"ט:

(א) הסד"ט כתב היתר מראה חום מהיותו נוטה לשחור ולא לאדום. ולדין שטמא כל מראה שחור, סר צל היסוד להקל.

(ב) גם היסוד לומר דמראה חום אינו נוטה למראה אדום, אינו מוסכם, שהרי אנו רואים במראה חום (וערמון) שנוטה לאדום או נוטה לשחור הטמא או שהוא מהול מאדום ושחור.

(ג) וגם מלשון הפוסקים ומתוכם השו"ע שהתירו רק מראה לבן וירוק (ומנו סוגי הירוקים הטהורים), לא ניתן יותר רשות למראה חום לשכון בהיכל מראות הירוקים או אחר הטהורים.

(ד) מראה חום שבתורה פירשו המדרש והפוסקים שהוא שחור או אדום. וגם בתרגומו "שחום" (שחמי) השתמשו בו לתיאור מראה שחור או אדום. וגם דברים שמראיתם בלשונינו חום, קראו

להם הש"ס והפוסקים בשם אדום או שחור. וא"כ לא ראינו שמראה חום הוא מראה בפ"ע שיש להעמידו בהיתרו, אלא נכלל תמיד במראה אדום או במראה שחור הטמאים.

(ה) כרכום, יש שכתבו שמראיתו חום, וא"כ צר"ל טמא מהתורה מהיותו אחת מחמשה דמים המנויים במשנה. ויש שכתבו שמראה חום עמוק טמא מכח טומאת מראה דם כמימי אדמה המנוי ג"כ במשנה. ויש שכתבו (מגסיון) שמראה מי בשר צלי - שטהור לב"ה אך טמא לדין בזמה"ז - ג"כ מראיתו חום. וכן משרת התלתן שג"כ מנוי במשנה כמראה טהור לדעת בית הלל, דיש המייחסים אותו לחילבה, הרי מראה גרעין החילבה חום בהיר, וא"כ עליו להיכלל באיסור "כל מראה אדום" הטמא בזמה"ז.

(ו) מצוי ביותר שהדם כשמתייבש משתנה מראיתו למראה חום, ודבר זה ידוע לכל המורים, וא"כ נוסף למה שמראה חום הוא סימן מובהק לדם, הרי נוסף לזה, נראה שהוא בכלל דיהה או לקוי דאדום הטמא. ומי האדינא יורה דעה לחלק בין דם לדם ולאמר ע"ז טהור וע"ז טמא.

יישוב קושיות הפוסקים על היתר החום:

ואחר כל הדברים האלה, הי' עולה בדעת הקורא, שגברה מידת הגבורה והחומרא על דין מראה חום. אך זה אינו, וכפי שתראה לקמן בעז"ה, שיש מה להשיב ולהעמיד היתר החום על תילו.

א. התירו מראה חום לא מכח היתר השחור מדינא דגמרא

מב. ונשיב על הראשון, ראשון. במה שכתבו לתמוה על היתר מראה חום משום דהאידינא טמא כל מראה שחור, וא"כ אינו מועיל לחום שאינו נוטה לאדום אלא לשחור, כפי שכתב הסד"ט בשם מ"כ.

ע"ז יש להשיב, שכמה מהם לא ראו מקור דברי הסד"ט¹¹⁹, שהם היעב"ץ בעצמו שכבר הציל מטענה זו כנ"ל בארוכה (ס"ב ואילך), שהחום שהוא מתיר אינו שייך כלל למראה

(119) בפאת שדך ח"א סצ"ה, כתב: **ורוב האחרונים לא ראו שו"ת שאילת יעב"ץ** ולא עמדו בשתי הראיות האחרונות כי לא נזכרו בס"ט, ועל הראיה הראשונה הקשו הא קי"ל לטמא כל שנוטה לשחורות, ובאמת קשה לשמוע שחשדו את בעל ס"ט בטעות כזאת, רק שהבינו דבעל ס"ט לשיטתו בסוף סי' קפ"ח שמטהר דיהה דשחור אף לדין ודלא כתב"ש. ע"כ.

שחור, לא מינ' ולא מקצתי' ואינו מסוגו וממינו כלל, ובלשונו "וכ"ש בירוק ברוי", **שהרי אינו שחור ולא אפי' דיהה דדיהה שלו**. ולא שמתיר מראה חום הנוטה לשחור נגד כל הראשונים אלא החום שנראה שמראה בפ"ע בלבד וכפי שהארכנו כבר לבאר זה שם וצרף לכאן. ומזה תבין שהרעישו על הסד"ט (ויעב"ץ) לריק.

וכדברים האלה כ"כ כמה פוסקים להציל היעב"ץ וסד"ט מקושיא זו, ומהם: **הפתחא זוטא**¹²⁰, (שאף שחושש לדעות המחמירים בבדיקה) כתב שלא נעלם מהיעב"ץ שיטת הרמב"ן והר"ן שמחמירים בכל מראה שחור, ושי"ל בכוונת היעב"ץ, שגם הם יודו להיתרא (דלא גרע ממראה געל שנוטה קצת לאדמומית), משום דחום אינו אפילו דיהה דדיהה דשחור (שהחמירו בהם הרמב"ן והר"ן). וראה בס' **טהרת ישראל**¹²¹, שהביא דברי הפתחא זוטא וציין אליו.

וכ"כ באריכות בשו"ת **ציץ אליעזר** לדחות הדוחים והמקשים על דברי היעב"ץ והסד"ט

(120) מהדו"ק סק"ב.

(121) באר יצחק סק"ח. ויד אליהו סק"ז.

[וכן כתב בדעת הערוה"ש¹²² שם שהאריך ליישב הסד"ט, וכתב: אבל הנוטה לצבע ברוי"ן דאין זה ממינם כלל [כזית וכזפת וכעורב], ורק נוטה מעט לשחרות, פשיטא שאין לנו להחמיר בחנם. ע"כ.], עיי' לשונו בהערה¹²³. וכ"כ בטהרת הבית¹²⁴ להגר"ע יוסף, ובס' שערי טהרה¹²⁵ להרי"ם שטערן, וגופי הלכות¹²⁶

ב. מראה חום שהתירו אינו שייך לשחור או לאדום

מג. ובמה שנחלקו הפוסקים עם היתר החום, משום הנראה להם במהות מראה חום, שנוטה לאדום יותר משחור, ודלא כדברי היעב"ץ וסד"ט. או להיפך, משום שחום נוטה לשחור. או משום שחום מהול מאדום ושחור כשהוא באמצע לקווא לשחור אך עדיין לא הגיע לגמור ליקויו.

הנה על הטענה שהוא נוטה לאדום, ע"ז יש ליישב ג"כ ע"ד הנ"ל, שלא ראו דברי היעב"ץ מקור דברי הסד"ט, או שראו, אך שכבר הציל עצמו מקושיא זו, שכתב במהות מראה חום - "שהוא כעין קליפת הערמונים וכמשיקה הקאוי" ושרק סוג מראה זה (ועמוק קצת שלו) הוא מתיר, ותו לא, הרי "מראה ברוי"ן הנז' [- כעין קליפת הערמונים וכמשיקה הקאוי], שאין לו נטייה לאדמומית". ושם בהמשך "ועוד ק"ו מירוק דמקילין ביה טובא, ואפי' במראה הזהב, שהרי יש בו ודאי נטייה חזקה אל האדום. . . ואפ"ה סמכין להתירו כשאין לו נטייה לאדום. כ"ש בירוק ברוי"ן שהוא רחוק מאד מן האדום".

מג. וגם מש"כ הראש אפרים שקליפת הערמונים נוטה לאדום יותר מלשחור, נגד דברי הסד"ט. הרי ידוע שכמה סוגי ערמונים המה, ומראיתם משונה ביותר זה מזה. יש

(127) שם סוד"ה אולם.

(128) סי' ז ס"ד ובהערה 157.

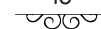
(129) סקפ"ח ס"א סק"ח.

(130) שם ע' קפד.

(124) ח"א סי' ו, ע' רצג.

(125) ח"א סס"ח.

(126) משנת סופרים סק"א.

במהות החומרא של מראה אדום ושחור בזמה"ז. ואנו עינינו רואות שאינו כן, ולא כל מראה חום נוטה לשחור או לאדום כדבריו, ושיש להחמיר עליהם בזמה"ז, אלא חלקם בוודאי אינם בכלל חומרא זו. וגם קביעה זו שחום תמיד נוטה לכאן או לכאן יש לה בהכרח יוצא דופן, שבוודאי גם הוא מודה בחום בהיר שאינו נוטה לא לכאן ולא לכאן. וצ"ע כוונתו.

ג. לבן וירוק - לאו דווקא

מו. ובמה שרצו לאסור מראה חום מלשון הפוסקים שאינו טהור אלא מראה לבן וירוק כפי שכתב היפה נוף והיד יצחק ודעימי'.

הנה לשון הפוסקים בס' קפח, המורים היפך ממסקנה זו, **הב"י** שכתב: ומשמע **דהוא הדין לכל מראות שאין לספק בהן באדמומית כלל דטהורים** דומיא דכרתי, ולא הזכירו ירוק אלא משום דכשהוא כגון הזהב איכא למאן דאמר דנוטה לאדמימות הוא, לפיכך הוצרך להשיענו בו, ולבן שאמרנו לאו דוקא, **דהוא הדין לכל מראה דאין לספקו במראה אדמומית כלל דשרי, דבכלל לבן הוא**, וכן נראה מדברי הר"ן ז"ל בפרק ב' דשבועות. ע"כ. **והב"ח** שם כתב: ותימה דכיון דמן התורה אין דם טמא אלא ארבע מראות אדום ושחור נמי אדום הוא אלא שלקה, למה אמרו ואין טהור אלא בשתי מראות שהן הלבן והירוק, הלא כל המראות כולן טהורים חוץ ממראה אדמומית, ונראה דלבן וירוק לרבותא נקטינהו וכל שכן שאר מראות. . . והשתא ניחא דכיון דנקט אפילו ירוק ולבן טהור, כל שכן כל שאר מראות. ע"כ. **ובש"ך**: וחכמים החמירו שלא לטעות בין דם לדם ואסרו כל מראה הנוטה לאדמימות **והכשירו כל מראה שאין לספקו באדמומית כלל**. ע"כ.

ואנו השותים מימי אחרונים אלה, יש לנו מקום להתיר מראה חום הנז' ביעב"ץ, שלא החמירו במראה בפ"ע שאין לו שייכות למראה אדום,

מהם שמראיתם חום עמוק כמעט שחור וגם פעמים שהם מבריקים, ויש שהם חומים ובהירים אך עם גוון כמעט בורדו (או כתום ואדום), ונראה שלהם התכוין הראש אפרים. ויש שמראיתם ממוצע בין שתי המראות הנ"ל, ואינן נוטים לשחור או לאדום, אלא מראה חום בלבד, והנראה שלהם נתכוונו היעב"ץ וסד"ט, ולפי זה מיושב תלונתו.

מד. וגם מש"כ הלחו"ש שחום מהול מאדום ושחור. וביאר ביד יצחק שמסתבר שהוא אדום שלוקה לשחור ולא סיים לקותו.

הנה לפ"ז יש לתמוה ביותר על היתר מראה "חלמון ביצה" שכתבו להתירו הרא"ש ורוב ככל האחרונים, וכידוע שהוא מראה כתום (כש"כ לעיל סי' 000**), והרי מראה זה ה' צריך לאוסרו, די"ל כלחו"ש שהוא מראה אדום מהול ממראה לבן (או אחר) שגרם למראה אדמומית שבו להתבהר קצת ולהתהפך למראה כתום. וכן כיד יצחק שהוא אדום באצמץ ליקויו ולכלל מראה אחר לא הגיע. ועד"ז במראה אפור ה' לאוסרו (ואפי' הבהיר שהקילו בו מכח דברי הש"ך שם כמראה בגד לבן וכו'). ובפרט לאחר שלא נשמע לפניו שיזהירו בשאר מראות הכל כך שכיחות שיש בהם חשש כזה אלו או אחרות (זולת הב"ח בחומרת הנשים לרחוץ בתוך ז' נקיים, שנדחה ע"י רוב הפוסקים עיי' 000**). ובפרט במראה חום שהוא שכיח ביותר, ואפילו יותר ממראה שחור כידוע, שבו כן הזהירו מחשש זה.

מה. וגם דברי הבית מאיר, דמראה חום אסור משום דתמיד נוטה או לאדום או לשחור, הרי חום כזה שבוודאי נוטה לאדום או שחור לא התירו היעב"ץ כנ"ל. או שמא נחלק בגדר הקבלה שקיבל מרבנותיו או הנראה לו מעצמו

וזה מש"כ היעב"ץ בתיאור מראה חום שהתיר "ברוי" הנז' שאין לו נטייה לאדמומית . . בירוק בריו"ן שהוא רחוק מאד מן האדום". **ובהג' יד שאל** שרצה להחמיר בכל מראה שאינו מפורש להיתר (כמ"ש התוב"ש בסל"ח בקשר למראה בריון בריאה), הביא דברי הב"י הנ"ל, וביטל דעתו כנגדו¹³¹, וממנו יראו ויעשו. **ובלבושי מרדכי** (הנסמן בהערה הקודמת) האריך ג"כ נגד המחמירים בכל מראות שלא נמנו בשו"ע, כי לבן וירוק לאו דווקא, ומונה וסופר בשם הפוסקים ומדברי עצמו כמה מראות להקל, וממש כדברינו כותב שמשום זה מראה כתום טהור וכן בריון ואפור וחום הבהיר (ובחום העמוק כקפה בלי חלב למעשה החמיר, ויבואר לקמן).

ד. חום הטהור, מראה בפני עצמו הוא. מקורות עם שקו"ט

מז. ובמה שחזקו לאסור מראה חום מלשונות התורה וש"ס ומדרשים ומפרשיהם, שמראה חום תמיד בכלל האדום או השחור.

נוסף שכמה מהם לעיל כבר מצאנו להם פירכא, הנה תמוה ודחוק ביותר לומר שהיעב"ץ וסד"ט ושאר הפוסקים המתירים מראה חום, נסתם מכולם מה שבן חמש למקרא (מפ' ויצא) כבר יודע עם פרש"י. ושגם כל הני דוכתי בש"ס ופוסקים הנ"ל נשמט מהם בעת שכתבו היתר מראה חום. זה אינו והס מלהזכירו. ובחזקת המתירים ראוי להעתיק דברי הר"י פרקש בס' **טהרה כהלכה** שם, שהביא דברי רש"י (מפ' ויצא שם) דחום דומה לאדום, והאריך בזה קצת, וסיים: ואף שמוכן שאין שאין לסתור פס"ד מפורש בפוסקים המתירים מכח דברים אלו, מ"מ כתבתם להעיר לב המעיינים. ע"כ.

(131) ומזה צ"ע על מה קם הלבושי מרדכי (מה"ק סי' קי) לסותרו, ועוד התלונן שלא הביא מדברי הב"י שהיד שאל ציטט בעצמו בסוף דבריו לבטל דעתו כנגדו. ואולי ה' גירסא אחרת לפניו.

ולתוספת חיזוק יש להעיר **ממדרש אגדה** לפ' ויצא¹³², שכתבו: "חום בכשבים" חום בכשבים **שאינם שחורים**. ע"כ. ונראה כוונתו שחום מראה בפני עצמו הוא, והוא סיוע למתירים.

מת. אך עיקר מה שנראה לומר בקושיא זו (דלשונות התורה מורים ברובם שמראה חום בכלל האדום או השחור), הנה וודאי שתורה וחז"ל דברו בלשון בני אדם של אותו הזמן, ואז הדרך ה' לכלול ריבוי מראות תחת שם אחד, ואפילו שאותם מראות היו משונים לזה במראה ירוק, שהתוס' היו צריכים לגלות לנו שמראה ירוק שנחלקו בו חז"ל במתניתין, הוא לא (רק) מראה ירוק כעשבים אלא (גם) כזהב, ובעצמו הוסיף¹³³ ליתן שם חדש למראה ירוק - געל, וכן אנו נותנים שם אחר למראה זה הירוק - "חום", דכמו מראה געל (חום) אינו נוטה ממש למראה אדום או שחור¹³⁴. ויותר מזה, שבירוק גופא הכלילו מראה כחול (בלוא), ואף שהוא משונה ביותר ממראה צהוב או ירוק, וכפי שכתב **הב"ח**¹³⁵ בתשובה, וז"ל: כמ"ש התוספות בפ' כל היד [נדה יט ע"ב], וכן כל שאר הגאונים בחבוריהם, דבירוק ככרתי וכעשבים אף עקביא מודה דטהור, אלא אפילו **בירוק שקורין בלשון אשכנז בלאו** (כחול) או שקורין גע"ל (צהוב). ע"כ. ולפ"ז יומתק למה קרה היעב"ץ לחום בשם "ירוק בריון", דכנ"ל שתחת שם ירוק נכנס ריבוי מראות, ולכן י"ל שבתוכם גם מראה

(132) פ"ל סל"ב.

(133) בגמ' סוכה בדין אתרוג הירוק.

(134) ורק העמוק שלו נוטה קצת לדיעה דשחור, וכן מראה געל מסויימים מבריקים וזכר אדום בהם, אך בסתם טהורים הם.

(135) ספ"ד (ישנות).

חום וע"ד מראה כתום (שהוא בהיר מהחום), ומראה זהב (שהוא בהיר מהכתום).

ולכן מה שהכלילו מראה חום בשם שחור או אדום, הנה זה מובן ע"פ הנ"ל, שבימיהם הכלילו ריבוי מראות תחת שם אחד, אך לא השם הוא הקובע להלכה, דוודאי שכל דין נדון בצבעו המיוחד לו ולא בשם הכללי, וכגון באתרוג, הכשר הוא אתרוג הצהוב¹³⁶ ואף שצהוב נקרא ירוק אינו פסול משום שתחת שם ירוק הכללי נכנס גם מראה כעשבים הפסול באתרוג. וכן במראה חום, שאף שנכלל תחת אדום או שחור, הרי לא כל שנפל עליו שם הכללי דאדום או שחור הוא בהכרח הטמא מדין מראה שחור ואדום [וכנ"ל באתרוג, שלולי חילוק זה ה' פסול כל אתרוג הצהוב משום "שם" ירוק שעליו, אלא פשוט שלא כן הוא, ולא השם קובע לענין ההלכה, וכן במראות הדמים שהטמא אינו], אלא האדום כדם והנוטה לו והדיהה שלו, והשחור והדיהה (ונוטה לו) וכו', אבל בחום (אותם) שלא נראה בו אדום וזכר ממנו, וגם כשלא נוטה לשחור, טהור יקרא שמראה אחר הוא ואפילו ששם אחד יש לו עם מראה טמא.

חום שברצועות התפילין

מט. עוד רא' יש להביא, מרצועות התפילין שמבלי תוספת צבע בטבען (לאחר זמן) חומות הן (פעמים בהיר ופעמים עמוק), והנה בגמ' **מנחות**¹³⁷ אמרו: תפילין אין קושרין אותן אלא במינן, בין ירוקות בין שחורות בין לבנות, אדומות לא יעשה מפני גנאי ודבר אחר. ע"כ. ועיי"ש שהוא הדין בצד הפנימי שכנגד עורו שאסור לעשות כן, משום ד"זימנין דמתהפכין ליה", ויראה האדום לחוץ. **ופרש"י** הטעם:

(136) ראה שו"ע אדה"ז סתרמ"ח ס"ל.

(137) לה ע"א.

אדומות לא יעשה, מפני גנאי שמא יאמרו גרדן הוא, ומדם חטטיו נצבעו והאדימו הרצועות. ודבר אחר, שמא יאמרו אשתו נדה בעל ונצבעו בדם. וכ"כ **בפסקי רי"ד** שם. (**ורבינו יהונתן**¹³⁸ כתב: אדומות לא יעשה משום גנאי, יש מפרשים שמיהא את עצמו למצא חן בעיני הזונות. ודבר אחר, כומרי ע"ז שעושין סימנין מבגד אדום). **ובשו"ע אדה"ז**¹³⁹ כתב: הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה מאיזו צבע שירצה חוץ מאדום שהוא גנאי שלא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו. עכ"ל"ק.

ולאומרים דמראה חום בכלל האדום, צ"ע איך הותר לילך ברצועות שלא נצבעו משני צדדיהם. ושמע מינה דחום לאו בכלל האדום בכל דיני התורה, אלא מושאל הוא בשם אדום לכמה דברים, וכאמור לעיל שקראו לסוסים אדומים ועכ"ז דימוהו לזהב (שמראהו טהור) שג"כ אמרו שהוא אדום.

ויש מי שרצה ליישב על המחמירים באומרו, שדווקא בצבען באיזה צבע ומתוך כך יחדשו שנצבע באדום אזי אסור, משא"כ כשמשאים בצבעם הטבעי, שאין שום חשש לכתחילה¹⁴⁰. ואחר בקשה מכ"ת, דבריו צריכים ביאור, דהרי החשד נידון במראיתו וצבעו, ואם מראיתו אדום (ולדבריו נכלל בזה גם מראה חום) אסור, ומאי שנא מאיפה הגיע הצבע אם מעצמו או מחוץ לו, אם יראה במראה האסור משום חשד, יה' מראה חום זה הטבעי בכלל האדום האסור.

חום בדיני סת"ם

(138) הלכות תפילין (לפי דפי הרי"ף) ז ע"ב.

(139) או"ח סל"ג ס"ד.

(140) הרב יהודה ליכטער, קובץ עטרת שלמה, ס"ט שם.

נ. ושוב מאותו עניין, יש לעי' אם מראה חום כשר בדיו לסת"ם, שא"כ דינו כשחור, אך אם הוא פסול לדיו בסת"ם משום שאינו שחור כל צורכו, אזי יה' ניתן לומר שטהור גם בנדה. ואולי להיפך, שיש לומר שבדיו דבעינן מראה שחור ממש דיהיה שלו פסול ולכן חום פסול, אבל דיהיה שלו הטמא בהלכות נדה בזמה"ז שכל מראה שחור טמא. וזה אשר יש לברר, אך קצרה היריעה והפנאי.

ועי' בשו"ת טוב טעם ודעת להגרש"ק סרמ"ג. ובשו"ת חתם סופר יו"ד סרנ"ו, ובשו"ת בית שלמה או"ח ס"ז. ובשו"ת זכר יהוסף ס"א. ובשו"ת מנחת יצחק ח"ב ס"א, ומש"כ לו הגאון האמיתי הרצובר¹⁴¹ שם סימן ב' ואילך. ועוד.

ובשו"ע אדה"ז¹⁴² כתב: הלכה שנאמרה למשה מסיני שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב בסת"ם אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב¹⁴³ הרי אלו פסולים וצריכים גניזה אלא כל הכתב צריך שיהיה שחור. עכל"ק.

ולקמן יבואר שיטת כ"ק אדמו"ר הצמח צדק בנדון זה.

שיטות הפוסקים למעשה במראה חום:

(141) וכאן המקום להעיר מסיפור שאירע איתו בילדותו, שאביו והוא היו יחד ביחידות אצל כ"ק אדמו"ר הצמח צדק מליובאוויטש, ושאלו האדמו"ר "איפה הוא אוהז", (והיינו איזה גמ' לומד כעת), והשיב שלומד כעת מסכת נזיר (וזה ה' בגיל 7), ומזה הבין שצריך "לאחוז" במסכת נזירות, ומזה לא הסתפר כל ימיו (ואף לגבי שתיית יין בפסח, שקו"ט גדולי ישראל בבירור ההנהגות, ראה בס' המלך במסיבו 000).

(142) סל"ב ס"ד.

(143) ודייק וראה שחזר על עצמו ושינה מלשונו בפעם שני' שכתב "שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק", ובפעם שני' "בשאר מיני צבעונים או בזהב". והנראה שבפעם השני' מכליל כל שאר מראות אפי' מה שלא נמנה באדום ובירוק

המחמירים במראה חום

נא. ואחר כל הדברים האלה, נפרוש עתה את דעת הפוסקים המתירים והאוסרים. הנה ראשון המדברים בדין מראה חום בשמו הוא בשו"ת **יפה נוף** שטימא מראה אדום. וכן דחה היתר הסד"ט בס' **בית דוד**¹⁴⁴ ובשו"ת **בית שלמה** ובס' **ראש אפרים** (בהל' טריפות) [ונחלקו בדעתו אם מתיר בכתם¹⁴⁵] **ולחו"ש ופר"ר** שם. וראה גם בס' **שערי טהרה** (גרס)¹⁴⁶ שסיים עם דברי הרא"א בשם התבו"ש. ובשו"ת **תשורת שי** כתב שלחלושי הראות כבזמה"ז אפשר שגם השו"ע וסד"ט יודו להחמיר, ואפשר שגם בכתם¹⁴⁷, דהוי מחמת חסרון בקיאות. ובס' **יבקש תורה** ג"כ צידד להחמיר ע"פ המחמירים ומסברא, עיי"ש.

והדרכ"ת הביא דברי שו"ת **שמלת בנימין** שנשאל על מראה חום (בס' י), ודעתו להחמיר למעשה, והשיג על הסד"ט. אך שבתשובה אחרת¹⁴⁸ כתב בפשטות שהוא טהור כמ"ש בסד"ט.

נב. והפר"ד והכרם שלמה נשאלו לדינא בצ"ע. וכן סיים דבריו בס' **חזקת טהרה** (אחרי שמביא שיטות המחמירים, ושקשה להקל בלא צדדים אחרים והבחנה היטב שאין בו תערובת טמא). **ובמקוה ישראל**¹⁴⁹ הצריך הבחנת חכם ושבנתיים יחמירו ע"ע מספק (ובמראה עמוק מחמיר).

המתירים מראה חום בכתם ולא בבדיקה

(144) סקפ"ח ס"א.

(145) דעת תורה סקפ"ח ועוד. אך במנחת פתים כתב שמחמיר בכתם משום שנוטה לאדום.

(146) עמ' ל.

(147) ועי' בצינוי טהרה הערה כז, מש"כ נגד הוספה זו.

(148) סי"ט ד"ה אולם. והוב"ד בדרכ"ת.

(149) פ"ב ס"א.

נג. ובעצי לבונה שם, התיר מראה חום הנוטה לשחור (ולא לאדום) ואינו שחור כ"כ בכתם בלבד ולא בדם (בהרגשה). וכן נראה שהיא המסקנה של **המנחת פתים**. **ובספר הזכרון לפחד יצחק** בתשובות קצרות¹⁵⁰ בסוף הספר כתב: בדין מראה ברזין חום בבדיקות וכתמים. בחשון תרנ"ג כתבתי אל הגאון אודות מראה ברזין והעליתי מכמה טעמים תלמודיים ונסיונים המוסכמים מפי רופא נאמן לאיסורא דלא כהגאון יעבץ ח"א סי' מ"ד ובעל סד"ט קפ"ח סק"א, והרציתי חדושים לפני מרן ובתשובתו מיום ה' ט"ו כסלו כתב וז"ל: וע"ד מה שדרש מעכ"ת ממני אודות מראה ברזין בדיני נדה הנה בכתמים יש להקל בזה, אבל בדם ע"י בדיקות קשה להקל וכמש"כ מעכ"ת"ר בטוב טעם וכו'. ע"כ. וכ"פ בשו"ת **פני מביץ**¹⁵¹ (דגם בכתם ברזין י"ל כבכל כתם דמעלמא אתי) ובס' **מערכת השלחן**¹⁵² **ובתשובות הר"י אלחנן**¹⁵³. וכ"כ בס' **פתחי דעת**¹⁵⁴. וכ"כ בס' **חוט שני**¹⁵⁵, ועוד הזהיר שלא יה' נראה בו מראה דם שיבש בטביעות עין (כידוע לבקיאם במראות) שהוא טמא ואי אפשר להתירו כלל, ולא בזה דנו האחרונים אלא באלה שאין בהם נטי' כלל לאדום (ובאלו שיש בהם ספק נטי' כותב להחמיר). [ובס' ארחות טהרה כתב שאין צריך להביא לרב מראה חום בכתם, אבל בבדיקה יש להביא לרב]. וכ"כ בשו"ת **מי יהודה**¹⁵⁶, להחמיר במראה חום בבדיקה

(150) סי' ג, עמ' תקנב.

(151) סקנ"ג.

(152) סקפ"ח הערה ב. וראה בדבריו שתלה זה בשיטת הסד"ט גופא כ"פ דבריו בס' קץ, וכבר הערנו שהבנה זו בסד"ט אינה ישרה, וכבר העירו מזה הפוסקים.

(153) סנ"ב.

(154) פ"ב סכ"ב.

(155) סקפ"ח ס"א, עמ' פח.

(156) סי' ע.

ולהתיר בכתם, והוסיף להזהיר שלא יה' מראה חום מסור לנשים אלא לחכמים (ולכן לכתחילה לא תוכל לומר עליו כזה ראיתי ואבדתי כבלבן וירוק, עיי"ש). ובס' **לחמי אבירים** (הנסמן לקמן) כתב בשם רבו **הקנה בשם** שלא רצה להתיר מראה חום בבדיקה רק בכתם אחר העיין שלא נוטה לאדמומית. וכ"כ בשו"ת **ויען יוסף**¹⁵⁷. והוסיף, שכן דעת **הדרכ"ת** להחמיר בבדיקה ולהקל בכתם. וכ"כ לעיל בשם **הדעת תורה** ועוד, שכתבו בדעת **הראש אפרים** שמתיר בכתם.

ובשו"ת **חלקת יעקב**¹⁵⁸ אסרו בבדיקה גם בימי טוהר, שכתב: והנה במראות הללו, ג"כ יש דעות חלוקות באחרונים. . . והעולם נהגו, בכתם להתיר, ובבדיקה להחמיר. . . וכשרואה דם אפי' בימי טוהר שלה היא טמאה מה"ת, ואם כן יש להחמיר ברואה, או בבדיקה שהיא כרואה, גם ברזין או נוטה לשחור. ע"כ. ובמ"א¹⁵⁹ כתב: ברזין, דלא אסרינן רק מכח חומרא בבדיקה. ע"כ. אך במ"א¹⁶⁰ נראה שהתיר ביולדת.

וגם בשו"ת **אמרי יושר** שם, התיר מראה חום רק בטמאה דרבנן (ראה בדרכ"ת), ואפי' באישה שאינה יכולה ליטהר שרואה מראה חום (הנוטה לשחור) תמיד. (ולקמן יבואר שבמראה חום לאישה שהוא מראה שלה הקבוע לה שאינה יכולה ליטהר, אין להחמיר אפי' בעמוק והפס"ט).

ובשיעורי שבה"ל¹⁶¹, האריך בדין מראה חום לפרש וליישב דברי הסד"ט [וצ"ע למה לא

(157) סקל"ה.

(158) יו"ד סצ"ג.

(159) יו"ד סי' ק.

(160) ח"ג סט"ו ס"ד.

(161) סקפ"ח על ש"ך סק"ב. עמ' צד.

הצילו ע"פ מקורו שהוא ביעב"ץ, ולהלכה מחמיר במראה חום בראי' ובדיקה והפס"ט (ואפי' בחום הבהיר "כמו שיש מחמירים בצהוב הנוטה לזהב"). ורק בכתם מתיר, וגם זה רק בכתם הבהיר מאד הדומה יותר לצהוב, וגם יבחין שאינו נוטה בשום אופן לדם (ויחקור איך ה' בשעת יציאה ואם נשתנה ודהה מאז, שדרכו של דם לדהות). ובמקום עיגון כותב להתיר ולסמוך על המתירים אפי' בבדיקה, אחר חקירה הנ"ל. ובדומה לבורדו כותב שיש להחמיר גם למתירים (ובמקום עיגון כותב שהכל לפי הענין).

מראה חום בהפסק טהרה

נד. נוסף על הפוסקים הנ"ל שהחמירו במראה חום בהפס"ט (שו"ת באר משה ושיעורי שבה"ל ושיעורי טהרה) ראה בס' **לחמי אבירים**¹⁶² מכו"כ מורי הוראה מפורסמים שבהפס"ט אין להקל במראה חום שהפס"ט צריך להיות נקי לגמרי. ושם הוסיף שיש אפי' המחמירים ביום הראשון של הז"נ (ואח"ז בשאר ימים יש לדקדק שיהי' מראה בריון בהיר כמשקה המעורב בחלב). וכן בס' **דרכי טהרה**¹⁶³ אף שבכללות מתיר מראה חום שאינו נוטה לאדום, משמע דמחמיר טפי בהפס"ט (ובדיקות עקב מהרגשה פנימית) משאר בדיקות וכש"כ כתם. וכ"כ להחמיר במראה חום בהפס"ט בשו"ת **ויען יוסף**¹⁶⁴. וראה גם בספקי משנה הלכות (הל' טהרה¹⁶⁵) שבהפס"ט מחמירים יותר מז' נקיים (וזאת אף דלא קיי"ל כחכמ"א). וכן מקובל בין המורי הוראה.

(162) סי' ז ס"ג ואילך.

(163) עמ' ל. וראה שצ"ן שם למתירים כגליון מהרש"א וסד"ט וטהר".

(164) יו"ד סקכ"ג.

(165) פ"ב ה"ט וה"י.

(167) עמ' לא.

ויש להעיר שאף דלא קיי"ל כחכמ"א לענין מראה צהוב בהפס"ט כמבואר לעיל באריכות (000***) הנה במראות שיש עליהם לספוקי כמראה חום (שצהוב הוזכר להיתר בשו"ע ונו"כ לעומת מראה חום שנחלקו בו מערכה מול מערכה), הנה ראוי להחמיר בהפס"ט יותר משאר מראות ובדיקות. דמ"מ להפס"ט שמוציאה מטומאה מהתורה להרבה פוסקים, משמע שהיא בדיקה חמורה יותר משאר בדיקות. ואכ"מ.

מראה חום בג' ימים ראשונים

נה. ובשו"ת **יד יצחק** שם, ג"כ לא התיר אלא בכתם בלבד ורק אחר ג' ימים ראשונים. וגם בשו"ת **אג"מ**¹⁶⁶ לא התיר מראה חום בתוך ג' ימים ראשונים (אך לאחר ג' ימים, משמע שמתירו גם בראי'), שכתב: וצריכה להראות לחכם שבקי להורות לפי הבקיות של חכמי דורנו שיאמר אם יש לחוש לפי מה שמחמירין, שאם אין זה נוטה לאדמימות של דם אלא כשעוה וזהב או שהוא רק בריון לא יסתור. ואם ראתה בתוך ג' ימים של פסיקת הדם יש להחמיר גם במראה געל ובריון. והחכם יורה אם דומה לזה דאם הוא פחות מזה אין להחמיר אף בתוך ג' ימים. ע"כ. וגם בס' **שיעורי טהרה**¹⁶⁷ כתב דג' ימים ראשונים חמיר טפי משאר ימים (וגם זה לא

(166) יורה דעה ח"ב סע"ח. וראה גם שם בסוף תשובה עא שכתב: ובדבר אם רשאה לרחוץ עצמה באו"מ [באותו מקום] יפה קודם הבדיקות בסתם אשה ליכא חסרון בזה שהרי היא כבר בחזקה שפסקו דמיה, אך תחכה זמן קצר כרבע שעה בערך ולעשות הבדיקה, אבל באשה זו שדרכה זה איזה חדשים שהיא רואה המראה **בריון** אם היה ספק לנו בכשרות המראה אין לה לרחוץ דהרי אם לא תראה כפי הרגילות שלה בחדשים האחרונים אולי היה זה ע"י הרחיצה, אבל לדינא כיון שכבר הורה לכתר"ה חכם שהוא מראה **טהור** ליכא קפידא.

(167) עמ' לא.

בכל חום אלא בבהיר וכו'), ושבהפס"ט תלוי אם חוששים לחומרת החכמ"א במראה געל [ועיי' לקמן 000 מש"כ בזה]. וגם **בלחמי אבירים** שם, כתב דיש המחמירים כל ג' ימים ראשונים במראה חום, וציטט דברי הרמ"א (מסקצ"ו ס"י¹⁶⁸) שג' ימים ראשונים צריכים להיות נקיים לגמרי. וראה גם בספקי משנה הלכות (הל' טהרה¹⁶⁹) שבג' ימים ראשונים מחמירים בו יותר בבדיקות, אך לא כחומרא שבהפס"ט שמחמירים בו הרבה יותר (וזאת אף דלא קיי"ל כחכמ"א).

מראה חום בימי טוהר

נו. כבר כת' לעיל בשם **שו"ת חלקת יעקב** שם שכתב להחמיר בזה בבדיקה אך לא בכתם כנ"ל. אך בתשובה אחרת נראה שהתיר. וצ"ע. **ובפסקי באר משה**¹⁷⁰ כתב להקל אפי' במראה חום עמוק ממש [והמלקט שם, נסתפק אם הוא גם בבדיקה והפס"ט ומוך דחוק].

המתירים מראה חום

נז. ולעומת כל המחמירים הנ"ל, כן נמצאו לא מעט האוחזים בשולי גלימת היעב"ץ וסד"ט להתיר מראה חום.

ובבאר מים חיים ומלבושי טהרה¹⁷¹ הסיקו להתיר במראה חום. **ובטהרת ישראל**¹⁷² שמתיר בכתם הוסיף דהמיקל אף בבדיקה לאחרים לא הפסיד. **ובדברי יחזקאל**, בסוף הספר¹⁷³ בשם **הגדולת יושע** שכתב

שהגה"צ מנאסויד זצ"ל אמר שמקובל בידו

(168) ולא ס"ה כפי שכתב שם

(169) פ"ב ה"ט וה"י.

(170) עמ' קז והערה כט.

(171) סקפ"ח ס"ג, ומלבושי טהרה סק"ב.

(172) סקפ"ח ס"ב.

(173) עמ' שפ.

מפי הגה"ק בעל "הדברי יחזקאל" משינאווא, להקל במראה בריון גם על עד בדיקה, כדעת הסדרי טהרה דמיקל בזה. וכן כתב להתיר כלאחר יד בשו"ת **מגן שאול**¹⁷⁴, וז"ל: כמראה געל או בריון שכל זה טהור בלא"ה. ע"כ. וכ"פ בס' **חסד לאלפים**¹⁷⁵ בשם **עקרי הדעת טוב**. ולהעיר שהדרכ"ת, שהביא דברי השו"ת **שמלת בנימין** שנשאל על מראה חום (בס"י י), ודעתו להחמיר למעשה, שהשיג על הסד"ט. הוסיף שבתשובה אחרת¹⁷⁶ כתב בפשטות שהוא טהור כמ"ש בסד"ט. **והערוך השלחן**¹⁷⁷ אחר שהאריך ליישב דברי הסד"ט (עיי' לעיל ס"ג) סיים בזה"ל: מ"מ בצבע ברוי"ן **חלילה להחמיר**. ע"כ. **ובשערי טוהר** הקיל במראה חום אף שנוטה לשחור, אך אם הוא שחור שאינו שחור ממש [והנראה שכוונתו לדברי הסד"ט בס' קץ] לא יתיר בראי' אלא בכתם. והוסיף להזהיר דמי שאינו יכול להבחין בין מראה חום למראה שחור, אסור לו להקל. וכ"פ להתיר (אך הזהיר שיתבוננו היטב שלא יטה כלל לשחרות) **בחופת חתנים**¹⁷⁸. **ובמעין בינה**¹⁷⁹ ג"כ הקיל במראה חום הבהיר (זולת בנוטה לבורדו). וכ"כ להתיר מראה חום בס' **מאורי אור**¹⁸⁰ "לפי שהוא אינו נוטה לאדמומית". ובס' **ברכת דוד**¹⁸¹, כתב דלמעשה יש פוסקים המתירים אפי' בהפס"ט כל שאינו מראה חום עמוק.

(174) סנ"ט.

(175) סקפ"ח ס"א.

(176) סי"ט ד"ה אולם. והוב"ד בדרכ"ת.

(177) סקפ"ח ס"ט.

(178) עמ' קל.

(179) עמ' פח.

(180) קשו"ע סקפ"ח ס"א, להרב יצחק אייזיק שור,

באסטאן תש"ח.

(181) עמ' קד.

והשיורי ברכה¹⁸² נראה שהסכים ליעב"ץ שציין אליו, וז"ל: מראה כמראה קליפת הערמונים אם הוא טהור. עמ"ש הרב שאלת יעבץ ח"א סימן מ"ד. עיין שם באורך. ע"כ. ואם ציין אליו בלי לציין לחולקים עליו משמע דמודה לו. וכן יש לומר בדעת **התשובה מאהבה**¹⁸³ שציטט לסד"ט וציין מקורו ליעב"ץ, וכך סתם ועד"ז

בגליון מהרש"א וכתב סופר¹⁸⁴ ובס' **משנת יעקב**¹⁸⁵.

ובשו"ת **פאת שדך**¹⁸⁶ האריך ביותר בטוהר מראה חום, וחידש כמה חילוקים בדין מראות הדמים, עיי"ש ודבריו היו להרבה אחרונים כיסוד לשיטת המקילים, אך קצרה היריעה. ועיי' גם בס' **תא חזי** שם שג"כ האריך להוכיח בצדקת מראה חום ואפילו העמוק הרבה.

המתירים מראה חום הבהיר

נח. בשו"ת **לבושי מרדכי** (הנסמן לקמן) הסיק לדינא להחמיר במראה חום העמוק ולהקל במראה חום הבהיר, ומתשובה זו למדו הרבה פוסקים את דרך ההוראה במראה חום וכדלקמן. וז"ל: והנה לדינא מה שקורין ברוין כמו קאסטאמען או קאפפע חרוך, וכן מה שקורין שווארצען קאפפע בלא תערובת חלב, ודאי יש להחמיר, וכן אני נוהג. אבל מראה קאפפע כמ"ש בא מחנות או מראה קאפפע בתערובת חלב שהוא כמ"ש הש"ך (שם סק"ב) בלבן שהוכחה לבנותו ע"י עפר, פשיטא שאין מקום להחמיר, שאין בזה לא

שחרות ולא אדמומית כלל, הנלע"ד כמ"ש. ע"כ.

הרואה מראה חום עמוק בקביעות

נט. ומראה עמוק חום באישה שהוא מראה שלה הקבוע לה, אם אינה יכולה ליטהר הרבה נטו להתיר אפי' בבדיקה, וכ"כ **בשיעורי שבה"ל** דלקמן, וכ"כ הרב י. בלינוב שליט"א **בפעמי יעקב**¹⁸⁷ דפעמים מראה זה הוא הקבוע והטבעי שלהם ואינו דם כלל, ולכן יש להקל להם. וכ"כ **בפסקי באר משה**¹⁸⁸, דאף שמחמיר במראה חום עמוק (כערמונים וכמשקה הקפה בלי חלב) בבדיקה, ובהפס"ט מחמיר בכל מראה חום (ובחום בהיר מקיל לגמרי בשאר בדיקות), מ"מ הסובלת מזיבת דבר לח חום, אין לך שעת הדחק יותר ועת צורך גדול מזה, ולכן כותב להקל גם בהם. ועיי"ש שהזהיר ממראה חום העמוק שיש בו נטי' לאדמומית שטמא גם בכתם. ואגב לכך הדעת נוטה מהנסיון, דהרבה נשים אין הפנאי מתירם לרחוץ עצמה איה יום או יותר ומביאות בדיקות שנראים חומים מחמת זה, ויש שהוא המראה הקבוע שלהם בהפרשות מאותו מקום, ופשוט שבאלו שמכיר שזהו אורחותיהן אין להחמיר להן כלל.

בירור שיטת החכמ"א

ס. ובשיטת החכמ"א נחלקו האחרונים, **הדרכ"ת** שם, כתב שהחכמ"א מחמיר במראה ברוין. וכן כתב בשו"ת **קב חיים**¹⁸⁹ **ויד יצחק** שם.

(182) סקפ"ח ס"ד.

(183) יו"ד שש"ב.

(184) וראה לשונו וצ"ע אולי כוונתו בשיטת הסד"ט שנחמיר בכתם.

(185) עמ' קד.

(186) סצ"ה.

(187) לט עמ' נה ואילך.

(188) סקפ"ח ס"ז.

(189) סי' סט.

אך בהערות **באר יצחק**¹⁹⁰ על הדרכ"ת הנדפמ"ח, הביא לשונו של החכמ"א, והעיר ששיטת החכמ"א לטהר מראה ברוין, ורק שהעיר עליו במוסגר שם, במש"כ בסד"ט שדיחה מכן טהור וכו'. וכן בשו"ת **לבושי מרדכי**¹⁹¹ השיג בדבר זה על הקב חיים והשיב לו בזה"ל: ובאמת מ"ש כת"ה דברי חכמת אדם שהוא מן המחמירים במראה ברוין. לענ"ד נראה להיפך, דבפנים כתב בפירוש להקל, ורק במוסגר הקשה ע"ד סדרי טהרה שטהר משום דיהא, ע"ז השיג דבמראה שחור אפי' דיהה מטמאתן, אבל לעולם במראה ברוין שהוא מראה בפני עצמו ס"ל [להקל], דאל"כ לא הי' נתן מקום לטעות בדבריו, ע"ש בפנים. ע"כ.

וכ"כ בס' **פאת שדך**¹⁹², וג"כ העיר על הדרכ"ת דלא דק בשיטת החכמ"א. וכ"כ בשו"ת **ציץ אליעזר**¹⁹³, **ושערי טהרה**¹⁹⁴ ו**טהרת הבית**¹⁹⁵ **ודעת כהן**¹⁹⁶. וכן העיר **בהגהות דעת אדם** שעל החכמ"א שם. וכ"כ בס' יבקש תורה¹⁹⁷ (נדה). וכבר כ' לעיל שכ"כ בס' **תא חזי** בדעת החכמ"א. ולזה הדעת נוטה מעיון בחכמ"א, שכתב בפשטות דין הסד"ט ואף שציין אליו במוסגר, רק העיר עליהם, וכלבושי מרדכי.

וגם בשו"ת **שואל ונשאל**¹⁹⁸ (כהן), שהעיר על החכמ"א, למה זה הקשה עליו ובכ"ז פסק כוותי', ותידין שמראה חום אינו מראה שחור ולא דיהה דדיהה שלו, אלא מראה בפ"ע.

(190) סקפ"ח הערה כו.

(191) יו"ד מהד"ק סי' קי"א.

(192) סצ"ה סו"ס ח.

(193) ח"א סכ"ב ס"א.

(194) סס"ח ס"ג.

(195) שם עמ' רצד.

(196) סק"ו.

(197) סי' ו, עמ' מט.

(198) ח"ח יו"ד סקנ"ח.

ועד"ז בשו"ת **וישב אברהם**²⁰⁰ לבנו. וראה גם בשו"ת **שואל ומשיב**²⁰¹ (מאזוז).

סא. ועדיין צריך ביאור בשיטתו. דמסתימת לשונו משמע שמיקל בחום במכל וכל, ואף בבדיקה והפס"ט. וידוע מש"כ כבר במק"א באורך לענין מראה געל, והלא הוא ממציא השיטה להחמיר במראה צהוב בהפס"ט. וצ"ע א"כ, למה כשלימד חומרתו הנ"ל, לא העיר ולא הזכיר שה"ה במראה חום. [וראה גם בבינת אדם שער או"נ סי' ח (יג, יד)].

וראיתי שכבר תמחו ע"ז, ויש שהעירו בלבד, ויש שכתבו (והוב"ד לעיל) שאה"נ שה"ה במראה חום לשיטתו אסור במכש"כ וק"ו ממראה צהוב.

אך אינו מוכרח. ויותר מזה תמצא בס' **בפאת שדך**²⁰², שכתב דגם למחמירים במראה צהוב בהפס"ט, בזה אין להחמיר. וכ"כ **בבאר יצחק** שעל **טהרת ישראל**²⁰³, דחום עדיפי ממראה זהב.

שיטת הצמח צדק במראה חום

ובשיטת **כ"ק אדמו"ר הצמח צדק** בדין מראה חום, עיי' לעיל 000 מש"כ בפסקי דינים שלו, ומש"כ לדייק מדבריו. ועיי' 000 מש"כ המו"ל של השו"ת שלו במפתחות, ומש"כ לדון בדבריהם.

סב. עוד יש להעיר ממראה "כמי צליית בשר" המובא בתשובתו (יו"ד סקי"ח), באישה

(199) ס"ד.

(200) יו"ד סל"ז.

(201) יו"ד סס"ג.

(202) בסוף תשובה צ"ה, סי"א אות א.

(203) סוס"ק ח.

שהיתה (מלפנים) חולה במעיים והייתה רואה מהם דם, ועכשיו אחרי כמה ימים נקיים לפני הטבילה רואה דם שמראהו "כמו מי שריית בשר" (שהוא בהיר יותר ממי בשר צלי), ומזה אינה יכולה להיטהר לבעלה כשנה כבר. וכתב רבינו הצ"צ להקל לה ולהתירה לבעלה, וזאת מכמה טעמים המוזכרים שם.

ונשמע מתשובה זו שלא להקל במראה שהוא כמו מי שריית בשר אלא בדוחק ביותר וביותר (שאינה יכולה ליטהר לבעלה יותר משנה) וביש עוד צירופים אחרים (שיש לה כאבים כעת שם עם בליטה והיתה חולה מלפנים באו"מ ועוד), עיי"ש.

סג. ובתשובה (או"ח סט"ו ס"ה) בדין צבע שחור לדיו בכתובת סת"ם, שלומד מהל' נדה מהסד"ט הנ"ל בפשטות שברו"ן (חום) אינו שחור כלל, שכתב וזל"ק: גבי דם נדה שעכשיו אין בקיאת במראות ומטמאין אף דיהה דשחור עכ"ז מטהרין גרין ובלא ע' בי"ד סי' קפ"ח ובס"ט שם סק"א כמראה ברוין כו' [ע"ז ציטוט הסד"ט] אלמא דאין שייכי אפילו לדיהה דשחור. עכל"ק.

ובהסכמת הגה"ח וכו' הרב **ישעי ברוין** שליט"א לספר שמירת הטהרה (להרב ש. גדסי שליט"א), הכריז על מציאה זו להקל במראה חום.

000. ועיי' בלשון הצ"צ שמבאר דברוין אינו הדיהה של שחור ולא דיהה ממנו, ומסכים לדברי הר"ן והרמב"ן "שעכשיו אין בקיאת במראות ומטמאין אף דיהה דשחור" ומ"מ טהרת מראה חום היא גם לשיטתם. ויותר מזה, הוא אפי' משווה דינו לדין הירוק וכחול דקיי"ל שהם טהורים בלי ספק. שהרי כתב במהות מראה ברוין "אלמא דאין שייכי" - לשון רבים היינו החום וירוק וכחול, דאין הם

שייכים] אפילו לדיהה דשחור", וממש כפי שכתב היעב"ץ, דחום אינו שייך אפי' לדיהה דשחור. ולא שהוא דיהה דדיהה ממנו, אלא שאינו שייך לא לו ולא למינו (ולדיהה שלו) כלל. ועד שהוא מכליל את מראה חום עם מראה ירוק וכחול כאחד, שכתב בלשון רבים - "דאין שייכי", דקאי על כל הצבעים שמנה בתשובה שם, שהם הירוק הכחול והחום - שהם אינם שייכים למראה שחור, עיי' היטב היטב.

ועוד ראה ולמד מלשון הצ"צ, שאינו מחלק בין כתם לראי' והרגשה שכותב וסותם "גבי דם נדה" שמראה חום אינו שייך לשחור. ולשונו מורה דעל כל דם נדה קאי ובלי חילוק אם הוא ראי' גמורה או כתם כתם, דחום וירוק וכחול "אין שייכי" אפילו לדיהה דשחור, היינו שדינו כדין הירוק וכחול שהסכמת הפוסקים שהם טהורים גם בראי' ומצילים בהרגשה כמבואר בתחילת סקפ"ח. [וראה 000 מה שהסתפקנו בדעתו ממש"כ בפסקי דינים].

סד. ומ"מ יש להעיר דמש"כ רבינו הצ"צ דין הברוין מסד"ט שהחום אינו כשחור, הוא מיידי באיסור לאו דמראה שחור בדיו של סת"ם, והביאו לצירוף ודרך לימוד וביאור הדין ע"מ **להחמיר**, אך לאו דוקא שנתכוין לפסוק מזה היתר באיסור חמור דכרת מדם נדה. ובפרט דלאו סוגיא בדוכתי' הוי', עיי"ש. ולכן אף שראי' נאה היא ללמוד ממנה לשיטתו בדין מראה חום, מ"מ קשה להכריע מזה היתר בכל גוון דמראה חום.

קבלה מרבנותי בדין מראה חום

סה. ובעת שימוש ת"ח אצל גדולי ההוראה (מאנ"ש ומחוזין) קבלתי להורות למעשה להחמיר יותר בהפסק טהרה משאר הבדיקות כנ"ל. והגה"ח וכו' הרב **הלל פעוזהנער** ע"ה

להקל לגמרי (אם לא שנראה בו איזה מראה אדום או שחור הטמא בזמה"ז), מ"מ חובה על המורה להיות זהיר בהוראה זו ולמד כש"כ וק"ו ממש"כ הפוסקים בזהירות הוראת מראה צהוב.

ולכן על לא למורה למהר בהוראה זו ובכדי שלא יכשל בדבר הלכה שמא זה ה' דם הייבש, יש לדרוש ולחקור את האישה על המראה: איך ה' בשעת יציאה (שמא ה' איזה מראה אדום בבדיקה בשעת יציאה מגופה ולקה), וידוע

המעשה מהגה"ח וכו' הרב **יהודה קלמן מארלו** ע"ה שבסוף חייו החמיר יותר במראה חום, אחר שראה בדם שנתייבש שמראהו חום. וכן ישאל המורה את האישה איזו בדיקה זו, וכמה זמן מטבילתה היא כעת (דשמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות כידוע לכמה נשים, וכפי שכתבתי בשם בתפארת צבי לגבי מראה צהוב, דאף שהוא טהור מעיקר הדין, תפרוש מבעלה עד הבוקר לראות שאינו דם נדות. וכן ראוי לעשות לפי העניין ובאישה שזהו דרכה לראות דם וסת שלה שמקדים לו מראה חום, וכפשוט).

והיעב"ץ סיים תשובתו להתיר מראה חום בזה"ל "והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות".

קיצור: נחלקו הפוסקים בדין מראה חום מאחר שלא נכתב דינו בש"ס וספרי הראשונים. היעב"ץ האריך בתשובה להתירו, וזאת משום שמראה חום שמתיר (כקליפת הערמונים וכמשקה הקפה) אינו נוטה לא לאדום ולא לשחור ולא לדיהה שלהם ויותר מזה - אינו שייך אליהם, אלא מראה בפני עצמו הוא (או) שהוא בכלל הירוק. והסד"ט פסק כוותי' כשמצטט באופן מתמי' ביותר רק חלק מדבריו (דמראה חום טהור משום שאנו נוטה לאדום אלא לשחור). ומשום זה רבו החולקים על הסד"ט, דמאי רבוותא שאינו נוטה לאדום הרי כל מראה שחור טמא בזמן הזה. ועי' השיבו המתירים, שהחולקים לא ראו מקור דברי הסד"ט שהם היעב"ץ שכבר הציל מקושיא זו באומרו שמראה חום שהוא מתיר אינו נוטה לשחור או לאדום ולדיהה שלהם (דאינו חולק על הראשונים והשו"ע שאוסרים כל מראה אדום ושחור בזמה"ז, וכמבואר בדבריו, וזאת כי היתר מראה חום לדבריו הוא גם לדעת הראשונים והשו"ע).

עוד תמהו על היתר מראה חום משום שלעיניהם מראה חום כן נוטה לאדום או שחור או שהוא מהול משניהם, וחששו שמא הוא אדום שלוקה לשחור ולא נגמר ליקויו. ועי'

השיבו המתירים שכבר האריך היעב"ץ שמראה חום שמתיר הינו דווקא זה שאינו נוטה למראה אדום או שחור. וא"כ י"ל דרבו מיני וסוגי קליפות הערמונים ומשקה הקפה, וזה לא דיבר במה שדיבר זה. ומה שחששו לאדום הלוקה לשחור שהוא באמצע ליקויו, דבריו תמוהים שהרי לפי דבריו, היו צריכים לחוש למראה צהוב וכתום המותרים מכח "חלמון ביצה" שכתבו הפוסקים בשם הרא"ש, שהוא כביכול ג"כ אדום שבאמצע ליקויו למראה לבן או אחר, וכפי שלא חשו לזה במראות אלו כן אין לחוש לזה במראה חום. ולכן אינו מוכרח שיש לחוש לזה, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות בשעת ההכרעה.

עוד חלקו על היתר מראה חום, משום לשונות הפוסקים דבזמה"ז אינו טהור אלא מראה לבן וירוק בלבד. אך גם ע"ז יש להשיב מדברי הב"י והב"ח והש"ך ושאר אחרונים שמראה לבן וירוק לאו דווקא אלא הוא הדין שטהור כל מראה שאין לחוש בו למראה טמא. ובזה יומתק לשון היעב"ץ שקורא למראה חום בשם "ירוק בריון", שמראה חום בכלל מראה ירוק הכללי שכולל ריבוי מראות תחתיו, כצהוב וכתום וירוק כעשבים והכחול, ואף שהם רחוקים זה מזה כולם טהורים שאינם שייכים למראה אדום או שחור.

עוד תמחו על יסור היתר מראה חום, משום שרוב לשונות התורה והש"ס ופוסקים מורים שמראה חום נכלל תחת השם אדום או שחור, וא"כ טמא הוא שאינו מראה בפ"ע. וגם ע"ז השיבו דלא שם דבר הוא הקובע לענין הלכות הדמים אלא מראיתו בלבד, דאם היו אוסרים מראה חום משום שנכלל תחת אדום או שחור, היינו צריכים לחוש לאתרוגים צהובים שנקראים בלשון הש"ס "ירוק" דמעתה יהיו פסולים מאחר שהירוק כעשבים פסול, והצהוב נכלל תחת הירוק ג"כ. וכן בתפילין שאסור שיהיו אדומים, יהי אסור לילך ברצועות חומות משום אדום, וכל כיו"ב. וא"כ מבואר שאדום ושחור שהם שם כללי אינו אוסר כל מה שנכלל בשמו תחתיו, שאוסר אלא במראיתו בלבד אם נוטה לו או שהוא הדיחה שלו.

עוד חלקו על היתר מראה חום, משום שלדבריהם הוא בכלל מראות הטמאים המנויים במשנה או שהם בכלל המראות האסורים בזמה"ז (אף שהיו טהורים בזמן הש"ס). וגם ע"ז השיבו ע"פ לשונות הפוסקים ומחקירת המינים שאינו מוכרח.

עוד חלקו על מראה חום משום שדרך הדם היבש להפוך מראיתו למראה חום. וגם ע"ז השבנו, דשם "חום" הוא שם כללי לריבוי סוגים של מראה חום, ותלוי בעיני המורה אחר שימוש ת"ח לפי הענין ועליו חובת המתנות והחקירה איך הי' בשעת יציאה מהגוף וכו' (ואגב זה מראה הדם דרכו להפוך לסוגים מסוימים של מראה חום) ולא יטמא כל מראה חום שהם מראה השכיח ביותר בזמן הזה משום שאיזה מהם באים מדם, וכפי שמראה חלמון ביצה (כתום) שהוא טהור דורש גם הוא נסיון ומתנות וכו' ולא יטמאו כל סוגי הכתום משום שחלקם באים מדם שלקה.

ולדינא: יש האוסרים מראה חום מכל וכל, ויש המקילים רק בכתם, ויש האוסרים אותו בהפס"ט או בג' ימים ראשונים אך לא בשאר הבדיקות, ויש המתירים אותו מכל וכל (אך הזהירו במתינות וזהירות הדרושה בהוראתו).

ולהלכה ולמעשה: מחבר שו"ת לבושי מרדכי חילק לטמא מראה חום העמוק (כמשקה הקפה בלי חלב) ולהתיר מראה חום הבהיר. והרבה פוסקים נקטו כדבריו להלכה בהפסק טהרה והקילו מכל וכל בשאר בדיקות, אם לא שיש בו נטי"י לאדום או שחור הטמא בזמה"ז. וכן קבלתי מרבתי להורות להלכה ולמעשה. ויש לחקור את האישה האיך הי' בשעת יציאת מגופה, שמא הי' בו מראה אדום שלקה כשנתייבש, וכמה זמן עבר מטבילתה, שמא מראה חום זה הוא הקדמה לדם נדות (כידוע מדברי התפארת צבי לגבי מראה צהוב). ויבודק במתינות המתאימה להוראה של חשש כרת, באור מתאים וביישוב הדעת וכו'. והיעב"ץ סיים תשובתו להתיר מראה חום בזה"ל "והשי"ת בחסדו יצילנו משגיאות".

רחצה בז' נקיים

ד. הבית חדש, כתב שיש לחוש ולטמאות כל כתם לבן הסמך ועב - כסמיכותו של דם - שתמצאה אישה אחרי שהיתה במים חמים במרחץ. והטעם דשמה כתם הלבן הזה שמצאה עכשיו היה דם בתחילתו, ועל ידי המים החמים שרחצה בהם השתנה מראהו לצבע לבן. ועוד כתב, שמטעם זה נהגו הנשים שלא לילך למרחץ בשבעת ימי הנקיים [שהרי בודקת כל יום שאינה רואה דם, ואם תמצא מראה לבן אחרי שנכנסה למים חמים, תחשוב שהיא טהורה]. ומשום זה תמצא גם בזמן הזה המורים שאישה בשבעת ימי הנקיים לכתחילה תיכנס במים פושרים בלבד ולא בחמים. אך להלכה רוב הפוסקים לא חששו לשינוי מראה הדם על ידי מים חמים ולכן אין לחוש כלל למנהג זה. [וכ"ק אדמו"ר חזקן ועוד פוסקים השמיטו דין זה לגמרי מספריהם. וכ"ק אדמו"ר הצ"צ האריך לדחות דברי הבית חדש הללו. וכן משמע מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד שאין המנהג לחוש לחומרא זו] ולכן מותר לאישה להיכנס למים חמים בשבעת ימי הנקיים.

ומצינו בספרי הפוסקים עוד טעם למנהג הנשים הנ"ל - שלא ליכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים - והוא שמא יאבד וישטף הדם מגופה על ידי (שטף) המים שרוחצת בהם. ולפי טעם זה בשבעת ימי הנקיים אינה יכולה להיכנס לשום מים פושרים כגון בים ובבריכה, וכן במקלחת או זילוף נוזלים באותו מקום (לצורכי רפואה או נקיות), שהרי כשתבדוק את עצמה אחריהם ולא תמצא דם, תחשוב שהיא טהורה, ולאמיתו של דבר אולי היה דם ונאבד על ידי המים.

ולמעשה: יכולה אישה בשבעת ימי הנקיים לילך למרחץ ולים ולבריכה ולהיכנס לאמבטיה ולזלף מים באותו מקום אם צריכה לכך, ובכל אלו אפילו שהמים חמים. אך אם הולכת בשעת הבדיקות (בבוקר או בערב), לכתחילה תבדוק קודם שתיכנס למים, ואם בודקת אחרי שתיכנס למים - תמתין לבדוק לכל הפחות רבע שעה אחרי שתיצא מהמים. וכמבואר בפנים באריכות.

א. מצינו חידוש מהרב הב"ח¹ שכתב וז"ל: ומצאתי כתוב על שם גדול אחד מה"ר זנוויל כ"ץ שקיבל מאשה חכמה, כשנמצא כתם לבנה לאחר שרחצה האשה בחמין - דהיא טמאה, שדרך הדם להתלבן לאחר הרחיצה, ע"כ, אחר כ"ה שנים בא אלי חכם זקן אשכנזי, והראה לי כתוב בשם מה"ר יעקב מרגלית שקיבל מפי הרב מה"ר דוד לנצהוט . . שהאשה שיצא ממנה סמיכות לבן ועב

(1) ד"ה ומצאתי כתוב, סק"א מסקפ"ח.

ולבדות כלל שמא היה דם כיון דג"כ אינו עב כדם. עכל"ק.

ונראה לומר בביאור סו"ד, שאין להפריז להחמיר ולחוש כל כך דגם נשתנה מראיתו (מדם ללבן) וגם נשתנה עביו וצלילותו.

ביאורים ודיוקים בשיטת הב"ח

ב. ובביאור שיטת הב"ח, נמצא מי שהסתפקו או שכתבו ברור בביאור דבריו - דשהתה במרחץ שתים או שלוש שעות ואז מצאה המראה הלבן סמך ועב. וכן תמצא בלבנון נטע⁹ ושו"ת לבושי מרדכי¹⁰ ובס' גופי הלכות¹¹. ובס' דבש מסלע¹² ג"כ כתב בפשיטות דעת הב"ח "דאם רחצה ב' וג' שעות ואח"כ מצאה סמיכות לובן עב טמאה".

אך מלשון שו"ת ערוה"ב¹³ משמע להיפוך, שכ"ש "באשה שיצא ממנה ב' וג' שעות לאחר שרחצה במרחץ". וכ"כ בבדי השלחן¹⁴ בשיטת הב"ח. ובאוצר הלכות¹⁵ כתב "יש מחמירים . . . אחר שרחצה תוך ב' וג' שעות". וכן העיר בקנה בשם¹⁶ "שפשטות הכוונה [של הב"ח] שאחר הרחיצה עברו ב' וג' שעות, ודלא כמו שיש שהבינו שהכוונה שהרחיצה עצמה נתארכה ב' וג' שעות". ועוד כתב שכן משמע שפירש כ"ק אדמו"ר הצ"צ בתשובה¹⁷. ואולי כוונתו לתיבות אלו - "לאחר שרחצה במרחץ כמו שנים ושלוש שעות ומהעקירה עד יציאתו מהגוף אין שוהה כלל". ולקמן יבואר שיטתו

שהיתה במרחץ, שתחוש לו כדם שמא נשתנה מראיתו. ומזה באנו לדין השני - מנהג הנשים שלא לילך למרחץ בז' נקיים.

א*. ומלשון הב"ח נראה לדייק שבכתם מיירי עסיקן. וראה בס' תא חזי¹⁸ שהעיר שראינו פעמים מלשון הפוסקים דקתני "כתם" במקום בדיקת עד. ובס' דבש מסלע¹⁹ כתב שדברי הב"ח אמורים דווקא באם ראתה המראה לבן סמך ועב בבדיקה בעומק (או "בראיה"), אך לא בכתם.

א**. ובראתה מראה לבן צלול (שאינו סמך ועב), ראה שם בשם ס' לבנון נטע²⁰ דגם הב"ח גופא מודה דלא חיישינן שנתלבן ע"י הרחיצה, ורק בלבן סמך ועב דמבואר בב"י שהתירוה"ד מחמיר אפי' בלא רחיצה, לכן בו מחמיר הב"ח עכ"פ ברחיצה (ועוד דבצלול הי' נשטף לחוץ). וכ"כ בשו"ת שערי דעה²¹, וכ"כ בספרים בדה"ש²² ודבש מסלע²³ באריכות.

והעיקר שכ"כ כ"ק אדמו"ר הצ"צ בתשובה²⁴, וזלה"ק: ועוד דהא גם מהר"י מרגליות ג"כ לא קאמר רק כשיצאה ממנה סמיכות לבן ועב. ור"ל דבכה"ג דוקא יש לחוש שהוא היה דם יען כי הדם הוא סמך ועב כמ"ש בגמ' פ' המוציא יין דע"ז א'. ולכן אף שכעת הסמיכות הזה לבן ואין בו מראית דם חושש שמא נתלבן ע"י הרחיצה. אבל במשקה לבן וצלול גם למהרי"מ [מהר"י מרגליות] אין לחוש

(2) ח"א ס"ג סעי' ד בהערות.

(3) ס"א.

(4) סקפ"ח סק"א ד"ה והנה.

(5) סקפ"ח סק"ב.

(6) סקפ"ח ס"ק פ"ט.

(7) סקפ"ח ס"א בהערה סוס"ק א.

(8) יו"ד סקכ"ה ס"ד.

(9) נסמן לקמן ס"ד.

(10) שם.

(11) סק"ב מפתחת סקפ"ח.

(12) יו"ד סקע"ה.

(13) סק"ט.

(14) סקפ"ח ס"ז.

(15) סקפ"ח בביאורי הט"ז סק"א.

(16) יו"ד סקכ"ה ס"ד.

באורך. והכי נראה משו"ת **חשב האפוד**¹⁷, שכתב "שמראה זה הלבן יוצא שתי שעות אחר הרחיצה".

וראה עוד בשו"ת **לבושי מרדכי** (שצויין **בדרכי תשובה**)¹⁸ שכתב, דחשש הב"ח אמור דווקא ברחיצה שדרכה להימשך זמן, "דהשיעור של ב' וג' שעות הזנכר, הוא בדווקא, והיינו שרחצה ושהתה זמן רב דבזה חששו המחמירים. . אבל בפחות מזה לכו"ע ליכא חשש". וליתר ביאור שיטתו, דבזמן רב - שפיר יש מקום לחוש דיזדמן ראי', ובמשך הזמן יעשו המים פעולתם וישנו מראית הדם, אבל טבילה (או רחיצה) שהיא כרגע למה ניוחש לומר שבאותה רגע ראתה ונתהפך האדום ללבן. ולקמן יבואר שהכי שיטתו למעשה. והביאו **בשיעורי שבה"ל**¹⁹, והוסיף "ולפ"ז נמצא דגם למחמירים שלא לרחוץ יש עצות שתרחץ זמן מועט או בצונן".

ג. עוד דייק שם **בקנה בשם**, דווקא "שרחצה האשה בחמין" שייך חשש זה (דשמא התלבן הדם והפך מראהו לבן, ותהי' טמאה והיא לא ידעה), אך בקרים אינו שייך חשש זה, ומזה הסיק ד"אשה שרחצה בים אין לה לחוש כלל לכך כיון שמים קרים הם".

ועוד הביא שם²⁰, דברי שו"ת **לבושי מרדכי**²¹ "דדלמא דווקא מים חמין פועלים בטבעם ללבן מראה אדום". והוב"ד בהערות **באר**

(17) ח"ב סק"א ס"ב.

(18) נסמן לקמן ס"ג.

(19) סקפ"ח על הט"ז סק"א, עמ' צא. ולקמן נצטט לשונו שכתב עליו שהוא דעת יחיד והעיקר כחולקים שאינם חוששים לב"ח.

(20) [במוסגר].

(21) מהד' תליתאה סק"ג.

יצחק²² על **הדרכ"ת**²³ שציין אליו. וכ"כ בס' **יסוד הטהרה**²⁴, שעיקר החשש לרחוץ הוא במים חמים. וראה לקמן שמדברי הס' **זכור לאברהם** וטעמו, משמע שגם בקרים יש לחוש.

דין רחיצה במקלחת

ד. ועוד דייק **בקנה בשם**, שדווקא ברחצה עצמה באמבטי' שייך חשש זה, אך לא במקלחת. היינו שפירש כל דברי הב"ח הנ"ל שלא במים המקלחים על גופה אלא בנכנסה למים שבאמבטי, שאז המים (החמים) מגיעים עד הדם (אם בפרוזדור אם במקור, ראה לקמן) ומלבנים אותם.

וכתב שם, בשם הס' **זכור לאברהם**²⁵, שג"כ הביא מעצמו מנהג זה של הנשים (שלא לילך למרחץ בז"נ), אך מטעם אחר מהב"ח, והוא שמא יתקנה ויאבד הדם בעת שרוחצת. והביאו **בדרכ"ת**²⁶. (ועוד הביא²⁷ בשם השו"ת **ויאמר יצחק** הספרדי²⁸, שג"כ נסתפק באשה שרחצה במים בתוך הז"נ, אם יש לחוש שראתה דם והלך במים). ולפי טעם זה שייך לחוש גם במקלחת (ואפי' קרה).

אך **באג"מ**²⁹ דחה בכל מכל כל חשש זה (דה"ויאמר יצחק" הנ"ל). והוסיף בדרכ"ת

(22) ס"ק מט.

(23) סקפ"ח סק"ט.

(24) פ"ה ס"ו, הוב"ד באוצה"ט פ"ה קיג ובהערה שכ"ב.

(25) ח"ג יו"ד אות נ' ערך נדה, דף סג, ד"ה עוד נוהגות.

(26) שם.

(27) סקצ"ו ס"ס קב.

(28) ח"א ס' ס"ה.

(29) יו"ד ח"ב ס' ע, לקראת סוף התשובה שכתב: ובדבר לחוש שלא תרחץ במים שמא תראה דם ויתבטל במים ודאי אין מקום לחוש, ודברי ספר ויאמר יצחק הספרדי שהביא בדרכי תשובה סימן קצ"ו ס"ק ק"ב שאסורה לרחוץ כל הז' ימים שמא ראתה והלך במים ובלא בדקה אלא פעם אחת

שם, כתב עוד טעם למנהג זה, שלא יבואו להקיל בהרחקות (שתחשוב עצמה טהורה מהתורה). ויש מי³⁴ שציין מקור לדבריו בכמה ראשונים.

ה. והט"ז³⁵ הביא דברי חמיו הללו, ודחאם מההוראה, ורק ליחיד ולעצמו אם ירצה להחמיר יעשה³⁶, וז"ל: ודברים תמוהים הם שלא נמצא בתלמוד ובפוסקים רמז מזה, ולא מר בר רב אשי חתום עליה שבאו דברים אלו מפי מהר"י מרגלית, ובגמרא אמרין על מראה שחור שהוא אדום אלא שלקה ואם איתא לסברא זאת היה לו לומר רבותא טפי דאפי' בלובן אשכחן לפעמים שלקה, וכן מבואר לקמן בסעיף זה דמתיר בלובן בסמיכות והוא עב ולא מחלק בין אם רחצה בחמין קודם לזה, אלא דבר זה [- חומרת הב"ח] חומרא יתירא היא, והמחמיר יחמיר לעצמו ולא יורה כן לאחרים כלל, כן נראה לע"ד. ע"כ דברי הט"ז.

אך בבאונו לעי' **בפרדס רימונים**³⁷, ראינוהו דוחה דברי הט"ז ודעימ' ומעמיד דברי הב"ח בכמה דרכים, עיי"ש כי הדברים ארוכים³⁸.

(34) משמרת הטהרה פ"א הערה 47. בשם ס' הפרדס לרש"י ומחזור ויטרי. וכ"כ בעוד ספרים ואכ"מ.

(35) סק"א.

(36) ובשיטתו"ל שם, כתב "וכנראה לא דחה חומרא זו לגמרי הואיל ויצא מפי הב"ח, אע"פ שא"צ לחוש", ובזה תירץ קושי שהקשה מעצמו, איך התיר הט"ז להחמיר בעצמו בזה, הרי מפקיע שעבודו מאשתו בחומרא שהוא עצמו כתב שאין לה טעם.

(37) מקשה זהב סקפ"ח סק"א.

(38) ובעיקר דבריו שדברי הב"ח מקובלים מכמה זקנים שבלי ספק עיינו ובחנו וראו שכן הוא, ואיך נחלוק בסברא בעלמא ולכן הדבר תלוי במורה רק שלא הי' דעתו קלה באיסור כרת. ובאג"מ (יו"ד ח"ב ס' ע) כתב בדחיית דברי הב"ח היפך זה ממש, "וא"כ הא דבר כזה שלא נראה לשום איש לא שייך שידעו הדורות שאחר הגמ' שרק חז"ל בקבלתם וגם בסברתם שייך שידעו וחייבים אנחנו להאמין בכל דבריהם שהם דברי אלקים חיים אבל אחר חתימת

וראה עוד בס' **תא חזי**³⁹ דברים להשיב דברי הב"ח מקושיות האחרונים בכמה דרכים.

ואשכחן להגה"צ בעל **המנח"א**⁴⁰, שהקיל שתרחץ בז"נ לצורך, אך נראה שהחמיר כב"ח ברחיצה לתענוג. ובשו"ת **ערוה"ב**⁴¹, פסק להקל (רק) בשעת הדחק. ובלבושי **מרדכי** שם, כתב "ועתה מי ירים ראש להקל נגד דברי הגאון" [- בעל השו"ת שמן רוקח מחבר ס' שערי דעה על השו"ע - שהחמיר להזהיר הנשים כדברי הב"ח], אך הקיל במים צוננים ופושרים או חמין לזמן קצר, שאז אין חשש לשינוי מראה. ויש מי שכתב שכ"פ בשו"ת **עמק התשובה** שם.

ובס' **לחמי אבירים**⁴² כתב שהמנהג כהב"ח, ואם אינה יכולה ז' ימים בלי אמבטי', תבדוק עצמה קודם ותיכנס למים חמים לא יותר מעשרה מינוטין, ומקלחת בז"נ אפשר לה לעשות לכתחילה. וראה לקמן ס"ט עוד כמה פוסקים שהחמירו לכתחילה (עכ"פ) כהב"ח.

התלמוד אף הגאונים לא שייך שיחדשו דבר שלא נמצא בגמ' בסברתם בדבר טבעי שא"א לראות לומר שכן הוא הטבע, ורק על גאונים יחידים שאמרו עליהם שדבריהם דברי קבלה. ובפרט שרבותינו הראשונים לא הזכירו זה אלא איזה גדולים מרבותינו האחרונים שכתב הב"ח, ואף זה לא מסברתם אלא מסברת איזו אשה חכמה שאמר ר"א ביומא דף ס"ו אין חכמה לאשה אלא בפלך". ובס' תא חזי (ח"א סי' ג, הערה 68), כתב בחיזוק דברי הפר"ד, מדברי כמה אחרונים שכתבו דברי הרשב"א (ח"א סי' ט) שכתב "במקום הזה יודה שהקבלה תבטל החקירה הפילוסופית. ואז תהיה לנו הוראה ממנו שאין משיגין בחקירה כנגד הקבלה. לפי שחכמת השם למעלה מחקירתנו. וככה יקרה לנו מן הדין בכל דבר שיש קבלה ביד הזקנים והזקנות מעמנו". ויש להעיר שכ"ק אדמו"ר הצ"צ, בתשובה דלקמן, בציטוט דברי הב"ח לא הזכיר ש"מה"ר זנוויל כ"ץ שקיבל מאשה חכמה". עיי"ש.

(39) שם ס"ד ואילך.

(40) ח"ה סי"ג.

(41) יו"ד סקע"ה.

(42) סי"ט סט"ז.

לדברי הב"ח הנז' בשתי ידיים . . ועוד ראינו להר' **בל"י** ז"ל שם בסק"ב, שהביא דברי הט"ז באחרונה משמע דהסכים לדברי הט"ז, ועוד ראינו באשלי רברבי הנד"מ בס' **חדושי הגרשוני** . . שהביא דברי הב"ח הנז' וכתב בסו"ד **שהר' משה** ואחיו **הר' יצחק** התירו בלי גמגום, ומכח אלו הגדולים הנז' התרנו לזאת האשה בלי פקפוק. ע"כ.

ז. ובשו"ת **אגרות משה**⁴⁷ כתב: הנה שיטת הב"ח . . לדינא למעשה אינו נוגע כי **הש"ך והכו"פ והסד"ט**⁴⁸ לא הביאוהו כלל והט"ז שהביאו כתב שהם דברים תמוהים ואין להורות כן . . ולדינא אין להורות כהב"ח אלא יש לומר להנשים שאין להן לחוש לזה, ואם תמצא אשה שתסבור כן מסתבר שיש לאסור כהב"ח בימי הנקיים מטעם דבארתי, ואף שלשון הב"ח לא משמע שאיירי דוקא בימי הספירה מוכרחין לדחוק דאיירי בימי הספירה מצד קושיות הגדולות שעליו, ואף בעל נפש אין לו מקום להחמיר שלא בימי ספירה, ואף בימי ספירה אין מקום להחמיר כשהאשה אינה מאמנת להנשים שאומרות שיש לחוש לנשתנה מאדום ללבן ומחזקת את הימים לנקיים כדבארתי, ובדבר לחוש שלא תרחץ במים שמא תראה דם ויתבטל במים ודאי אין מקום לחוש . . וא"כ אין שום טעם לחוש ברחצה שמא יצא דם והלך במים דאין מקום להסתפק בזה. ועיין **בדר"ת** . . [שם] שהביא מספר **לבנון נטע** דאין לחוש לזה. ומפורש שם ג"כ שלהב"ח אינו מטעם זה כדכתב כתר"ה ומסיק שאין לחוש גם להב"ח וכל הפוסקים והאחרונים לא הזכירו מנהג זה, ומה שהביא אח"כ מספר **שערי דעה** שדעתו

(47) יו"ד ח"ב סי' ע.

(48) ויש להעיר שגם **אדמה"ז** השמיט דין זה. ואולי דיבר בו במקומו - סקצ"ו שלא הגיע לדינו ע"ע.

להחמיר כהב"ח ולהזהיר הנשים על ככה, לא נראה כלל ואפילו בעל נפש אין לו להחמיר בזה כדבארתי שאין מקום כלל אלא לאלו הנשים שסוברות כן יש להחמיר מטעם שאין זה ספירה לה. ע"כ.

זילוף נוזל באו"מ בז' נקיים

ז*. ובאם צריכה לזלף מים באו"מ בז"נ, כתב **האג"מ**⁴⁹ בתשובה אחרת: הנכון לע"ד דאחר שתבדוק בבקר ביום הראשון וביום השביעי תעשה הזילופין, ובימים האמצעיים אם אפשר לה בקלות תעשה הזילופין ג"כ אחר הבדיקה דבקר ואם קשה לפניה לעשות ביום תוכל לעשות בימים האמצעיים גם בלילה. ע"כ. וכ"כ ב**שיעורי טהרה**⁵⁰ שתבדוק ואח"כ תזלף, או שתבדוק אחר זמן מהזילוף. וכ"כ ב**ספקי באר משה**⁵¹, שתזלף מיד אחר הבדיקות או קודם הקילוח שבאמצע היום,

(49) יו"ד ח"א סצ"ד. וליתר הרחבה נעתיק כאן חלק מהתשובה, וז"ל: הנה בדבר שאלתו באשה שלדפוא צריכה לעשות באותו מקום זילופין במים פושרים לאחר שגמרה ראיית הדם שלה שהוא בהשבעה נקיים אם יתחשבו הימים לנקיים מחמת שמסתפק אולי המים שטפו את הדם אם היה שם וכן ראה בס' דרכי תשובה. הנכון לע"ד דאחר שתבדוק בבקר ביום הראשון וביום השביעי תעשה הזילופין, ובימים האמצעיים אם אפשר לה בקלות תעשה הזילופין ג"כ אחר הבדיקה דבקר ואם קשה לפניה לעשות ביום תוכל לעשות בימים האמצעיים גם בלילה מטעם דאבאר . . ולכן אין להתיר אלא לעשות הזילופין ביום ראשון דוקא אחר הבדיקה דשחרית וכן ביום ז' תעשה דוקא ביום אחר הבדיקה כיון שמסיק המחבר כה"א דאין להקל בלא בדיקת שביעי. ואם אפשר לה גם בכל יום תעשה אחר הבדיקה שחרית ויהיו לה בדיקות דחזקה בכל יום מצד עצמו אף להמחבר לפירוש השני שכתבתי. אך אם מוכרחת לדפואתה לעשות הזילופין דוקא בלילה שאז לא מהני לפי' השני שבארתי להמחבר עכ"פ בשעת הדחק כזה יש אולי לסמוך על פירוש ראשון שבארתי שהוא כהסד"ט שבדיעבד סומך המחבר על דעת הרא"ש שלדידיה אין הרחיצה והזילופין מגרעין הבדיקות. ע"כ. וראה בחלק ג סג"ז. ביישוב הסתירה שבין התשובות.

(50) עמ' רסג.

(51) סקצ"ו סי"ד.

(43) טורי כסף ריש סק"א.

(44) לחם סק"ג.

(45) סי"ז.

(46) חלק יורה דעה סי"ב.

ובשעה שקשה לה באופן הנ"ל, תעשה הזילוף ולא תחוש ואינו סותר ספירתה. וראה עוד בהערה⁵² ציון לכמה פוסקים שהקילו (לצורך רפואה) שתזלף באו"מ בז"נ, רק שתבדוק קודם לכן. ובמשמרת הטהרה, כתב שלא תזלף אלא לרפואה, ועדיף שלא תזלף ביום א' וז', ואם צריכה ע"פ הוראת רופא תעשה כן אחר הבדיקה בשחרית. וראה בשו"ת נחלת יואל זאב⁵³, שהאריך מאד בנדון זה, והעלה להחמיר בג' ימים ראשונים של הז"נ שלא תזלף באותו מקום, ואחרי ג' ימים מקיל שיכולה לזלף באם אמר לה הרופא.

ה. ובשי' שבה"ל⁵⁴ כתב: וכן הלכה שאין חוששים לב"ח וכ"כ בצמח צדק (סקכ"ה) ושאר פוסקים, ורק בלבושי מרדכי . . כתב בשם שערי דעה להחמיר, והוא דעת יחיד. ע"כ. אך סיים שם: ואמנם י"א שתמעט ברחיצה בתוך ז"נ, ולא מטעם שינוי הצבע אלא משום הבדיקות [ראה אג"מ דלעיל]. ע"כ. וראה בטהרה כהלכה שם, שציטטו להלכה (אך רק התחלתו). ועוד ציין לשו"ת יגל יעקב⁵⁵ שכתב דניתן להקל [לרחוץ] גם ביום א' והז' לנקיים (ושם מצאתי שזה הוא רק ע"פ הוראת הרופאים). ובס' יסוד הטהרה שם, כתב שאף שמוותרת לרחוץ במקלחת ולילך לים ולבריכה, ראוי שתעשה את הבדיקה קודם הרחיצה. וכן השיב הגרי"ש

(52) מהרש"ם ח"ב סי' מ, מהר"ש ח"ו סצ"ז, דברי מלכאל ח"ג סי' ס"א, בית שערים יו"ד סרע"ג, אהל יהושוע ח"ב סע"ד, ובפרי השדה ח"ג סי' נ, שלא תעשה בלי הוראת רופא. ובס' חקר בלכה מערכת נדה סמ"ו, החמיר לגמרי בזה, וראה בפתחי זוטא סקצ"ד ס"ה, שהביאו ונטה מדבריו שכתב דאולי ה' מותר גם בז"נ.

(53) ח"ב סמ"ג.

(54) שם.

(55) סי' ס.

שהיא כבר בח' טהרה דאז קיל טפי. ומטעם זה ג"כ כתב במשמרת הטהרה⁵⁶ שלא לחוש בנמצא כתם לבן וסמך אחר הרחיצה, דאשה בח' טהרה עומדת⁵⁷. ולגבי רחיצה בז"נ, כתב שנוהגין שאינה רוחצת בחמין, אם לא לצורך בריאות או בדיעבד (אם בדקה עצמה כדין). ובמקלחת ג"כ כתב להתיר (רק) לצורך. ובס' דבש מסלע⁵⁸ כתב ג"כ דלא חוששין לחשש הב"ח דשתנה הדם למראה לבן אפי' בבדיקה והרגשה ואצ"ל בכתם, אך לכתחילה המנהג שלא תרחוץ בחמים, ורק בפושרין או בחמין לזמן קצר (פחות מב' וג' שעות) שרי. ועיי"ש אריכות הביאור.

והגרש"ז אויערבאך⁵⁹ השיב בתשובה, שמעיקר הדין מותר לילך לבריכה בז"נ ובימי הפרישה, אך יש מקום להחמיר בז"נ. ובשו"ת מנחת שלמה⁶⁰ כתב דלצורך בריאות לא נהגו כלל כב"ח. וראה בחוט שני⁶¹ שכתב: מראה טהור שראתה אחר רחיצה, טהור הוא, ולא חיישין שנתלבן האדום ברחיצה. אך ראה בסקצ"ו⁶² שכתב: יש נוהגין להחמיר לא לרחוץ באמבטי' במים חמים בז' נקיים, ויש שאין נוהגין בחומרא זו, אמנם במים צוננים בודאי מותר (ועמש"כ בזה בס' קפ"ח עמ' פח). ע"כ.

ראה בשו"ת רב פעלים יו"ד ח"ד סט"ז, שהסיק להקל. יעוי' שם. וכ"פ בדעת כהן סקצ"ז סק"ה.

(63) ח"ב ע"ס השו"ע סקפ"ח סק"י.

(64) וסיים: אך בהפ"ט עצמו יש להחמיר.

(65) סי' א.

(66) אוצה"ט עמ' תתפז.

(67) ח"ב סי"ג.

(68) קפ"ח סי"ד (עמ' צב).

(70) ס"ח אות ז.

שיטת כ"ק אדמו"ר הצ"צ

י. ובדין הנדון לפנינו, זכינו לאור דברי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק כדלעיל, והוא יסוד וסיבה לכמה אחרונים⁷⁰ שדחו דברי הב"ח מהוראה למעשה (אחר דברי הט"ז), והוא בתשובה בשו"ת יורה דעה סי' קכה, עיי"ש.

וקיצור דבריו הק' כך הוא [בתוספות מהמעתיק]. "אם יש שרש למ"ש הב"ח סי' קפ"ח שנהגו הנשים שלא לילך למרחץ בימים שבין לבישת לבנים לטבילתה".

ומקדים תחילה בחקר ביאור לשון ה"משנה פ"ב דנדה די"ט ע"א חמשה דמים טמאים באשה האדום והשחור כו' ובגמרא ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר הוא משחיר. משל לדם מכה לכשנעקר הוא משחיר . . ויש להבין פ' אלא כשנעקר הוא משחיר אם ר"ל כשנעקר מן המקור וירד לבית החיצון שם בבית החיצון הוא משחיר או ר"ל דתומ"י כשנעקר מן המקור הוא משחיר אף קודם שהגיע לבית החיצון דהיינו מן השיניים ולפנים. או אפילו אפשר קודם היינו כשנעקר מגידי המקור שבהם כנוס הדם וכשנעקר מהם להמקור לוקה ומשחיר והיינו כמו דם המכה כשנעקר מגידי וורידים הדם הוא משחיר . . ולכאורה י"ל דאריכות לשון הגמ' ושחור זה לא מתחלתו כו' מורה כפ' הראשון . . כמ"כ הכא אם נהפך הדם ממראה טמא למראה אחרת קודם שנטמאה האשה י"ל דראוי שלא יטמא עוד. וע"כ האריך הש"ס ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר כו' משל ומשחיר. אבל בתחלת ביאתו לבית החיצון היה אדום וע"כ נטמאה האשה כשהיה אדום קודם שנהפך מראיתו וכן משמע שפי'

(70) דרכ"ת שבה"ל קנה בשם, ועוד.

הב"ח בתש"ו סי' פ"ד ובחיבורו סי' קפ"ח דפי' לכשנעקר הוא משחיר היינו אחר שהיה אדום בבית החיצון ואפשר עוד דמפרש לכשנעקר מן הגוף לגמרי הוא משחיר . . אך קשה דא"כ מדוע מטמאים דם שחור בטומאה ודאית ולא חיישינן שמא נשתנה לשחור בבית הפנימי עדיין. ולכן אפשר לומר דאפ"ה טמאה ואף שנשתנה קודם בית החיצון. מ"מ כיון כשנעקר הוא משחיר הנה עקירה זו אתחלתא דהנחה הוא כדאמרינן בכתובות פרק אלו נערות דף ל"א ע"א הזורק חץ כו' שעקירה צורך הנחה היא וכ"פ הרמב"ם פ"ג מהל' גניבה ה"ב ור"י בתוס' פרק מרובה ד"ע ע"ב ד"ה לענין וע' תוס' דגיטין דנ"ב סע"ב. ולכן אף על פי שבשעת עקירה עדיין לא נטמאת כיון שעקירה זו אתחלתא דטומאה היא ע"כ כיון שהיה אדום אז אף על פי שהשחיר קודם שנטמא ממש הוא טמא . . [ואחר אריכות בשיטת הרמב"ן והר"ן בזה, מסיים] עכ"פ משמע בגמ' [נדה] דמ"ג א' ד"ל דבתר עקירה אזלינן אף להקל וכ"ש לחומרא. א"כ גבי שחור אדום הוא אלא שלקה י"ל בודאי בתר עקירה אזלינן . . [וזהו כפירוש השלישי הנ"ל. וליתר ביאור יסוד סברא זו ביאר בהמשך דבריו הק'] מיהו זה אינו ראיה דהא הוצרך לומר ולא מתחלתו כו' לומר דלא מעיקר הווייתו היה שחור דאל"כ לא היה טמא רק מ"מ ממ"ש **וכשנעקר** מוכח כנ"ל [- דבתר עקירה אזלינן, וקודם שהגיע לביה"ח לקה והשחיר. ואחר הקדמה זו מביא דברי הב"ח ודן בהם]. והנה הב"ח סי' קפ"ח . . והט"ז רס"י קפ"ח חלק ע"ז וכתב וז"ל ודברים תמוהים הם שלא נמצא בתלמוד ופוסקים רמז לזה כו'. ובגמרא אמרינן על מראה שחור שהוא אדום אלא שלקה ואם איתא לסברא זאת ה' לו לומר רבותא טפי דאפילו בלובן אשכחן לפעמים שלקה כו'. אלא דבר זה חומרא יתירה היא עכ"ל. מבואר

לחוש שנתלבן אחר שנעקר דא"כ היה נשאר בו רושם אדמומית עכ"פ. א"ו גם למהרי"מ אין לחוש רק כשי"ל שנתלבן מאיזו משך זמן דהיינו קודם שנעקר וכמבואר בדבריו. וא"כ י"ל דבכה"ג אפילו נודע לו שנתלבן מחמת רחיצה אין שום חשש כיון כשנעקר כבר היה לבן וכמו שמוכח ממ"ש בגמ' ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר כו' כנ"ל . . ועוד ראיה מסוגיא דהרואה דם בשפופרת דאמרינן בבשרה אמר רחמנא ולא בשפופרת . . וא"כ לפ"ז אם נדמייה מה שנתלבן הדם לשפופרת ג"כ אינה טהורה אא"כ כשנעקר מהמקור היה לבן ועכ"פ אם ה' לבן קודם שנעקר עד שבשעה שנעקר מהמקור כבר ה' לבן ודאי לכ"ע טהורה. וכבר נת' שזה שנחוש

שנעקר אדום ואח"כ בדרך יציאתו הלבין כ"כ עד שלא נשאר בו רושם אדמומית רחוק מאד ולכן י"ל שאין מקום להחמיר לקיים המנהג שכ' הב"ח שלא לילך למרחץ כו' דאדרבה הנה אם עי"ז יתלבן הדם קודם שנעקר ודאי טוב ויפה לטהר אשה לבעלה עי"ז וכה"ג איתא בגמ' פ"ט דנדה דס"א סע"ב בקשו לגזור על בגדי צבעונין אמרי הא עדיפא כדי להקל על כתמיהן. ואף דהתם היינו רק בכתמים שהן מד"ס והכא הוא ראייה מ"מ התם הכתמים הן טמאים מדינא לולי הבגד הצבוע כו' והכא הראייה היא ראייה טהורה לגמרי. ושנחוש שיתלבן אחר שנעקר זהו חששא רחוקה מאד.

קיצור [התשובה מהמקור]:

- א. פ"י מ"ש בגמרא ושחור זה כו' כשנעקר הוא משחיר ר"ל שבתחלת ביאתו לבית החיצון היה אדום וע"כ נטמאה האשה אז אף על פי שאח"כ השחיר לית לן בה:
- ב. או אפשר אף שהשחיר קודם בית החיצון טמאה כיון בשעה שנעקר ה' אדום וכשנעקר השחיר דאזלינן בתר עקירה כמו שיש סברא כן בגמרא דמ"ג א' לענין שכבת זרע וד' הרמב"ן שם דמ"ב צריך ישוב:
- ג. ועי"ל כיון דאורחי' דאדום להשחיר ע"י לקותא דיינינן ליה כאילו הוא אדום מיהו ממ"ש בגמרא ולא מתחלתו כו' לא משמע כן:
- ד. עפ"ז י"ל מ"ש הב"ח סי' קפ"ח שדרך הדם להתלבן מחמת רחיצה כו' דאף לו יהא כן אין לחוש כיון שנתלבן קודם שנעקר:
- ה. ועוד ראיה לזה דלא גרע מחציצה דשפופרת אלא שלפ"ז י"ל אפילו נתלבן אחר שנעקר קודם בית החיצון ועיין לעיל אות ב' מיהו זה צ"ע. עכ"פ מנהג דהב"ח אין לו שורש: עכלה"ק **לכ"ק אדמו"ר הצ"צ**.

יא. וכרבינו הצ"צ, כ"כ כמה פוסקים, ומהם **האג"מ** שם (בשינוי קצת), וז"ל: דהא לכאורה תמוה טובא מה לנו אם האמת שהרחיצה בחמין שינה מאדום ללבן כיון שעכ"פ נעשה לבן אינו דם שאסרה תורה מאחר שעוד בגוף המקור נשתנה. ול"ד לדם שחור שטמא מטעם דא"ר חנינא שחור אדום הוא אלא שלקה, דהתם מפורש בגמ' נדה דף י"ט מבריייתא דאיתא בתוספתא ושחור זה לא מתחלתו הוא משחיר אלא כשנעקר הוא משחיר ופרש"י

לכשנעקר מן הגוף לוקה ומשחיר עיין שם, משמע דאם היה משחיר בעודנו בגוף המקור היתה טהורה⁷¹ ורק משום דידוע לחכמים שמהמקור יצא אדום והושחר אח"כ בבית החיצון. . ונמצא שאם השינוי שע"י הרחיצה בחמין נעשה כשהדם היה במקור מאדום ללבן אינו כלום ואין בזה שום חשש, ורק אם השינוי נעשה אחר שנעקר מן המקור בעודנו בבית החיצון שכבר נטמאה כשיצא אדום מהמקור, ומה שלא ראינו האדום הוא משום שבבית החיצון שהוא עדיין בגופה אי אפשר לפנינו לראות⁷². וא"כ הא דבר כזה שלא נראה לשום איש לא שייך שידעו הדורות שאחר הגמ' שרק חז"ל בקבלתם וגם בסברתם שייך שידעו וחייבים אנחנו להאמין בכל דבריהם שהם דברי אלקים חיים אבל אחר חתימת התלמוד אף הגאונים לא שייך שיחדשו דבר שלא נמצא בגמ' בסברתם בדבר טבעי שא"א לראות לומר שכן הוא הטבע, ורק על גאונים יחידים שאמרו עליהם שדבריהם דברי קבלה. ובפרט שרבותינו הראשונים לא הזכירו זה אלא איזה גדולים מרבנותינו האחרונים שכתב הב"ח, ואף זה לא מסברתם אלא מסברת איזו אשה חכמה שאמר ר"א ביומא דף ס"ו אין חכמה לאשה אלא בפלך. ע"כ.

וכ"כ בשו"ת **חשב האפוד** שם, לתמוה על הב"ח, "הרי נתלבן לפני שנעקר מן הגוף ואין

כאן שום טומאה"⁷³. וכן נמצא בס' **מי נדה** בביאור הגמרא שם, בדרשת חז"ל ע"פ 'בין דם לדם', דאתי למעוטי שנשתנה מראה הדם בעודו בגוף ע"י רחיצה. ושם בדברי הגמרא דשחור הוא אדום שלקה לכשנעקר מן הגוף, ביאר ג"כ דבשעת עקירתו מן הגוף משחיר, ולא לאחר מכן, דא"כ (שהי' משחיר בפנים לפני שנעקר מן הגוף) היתה טהורה. ומזה יצא לו ג"כ למעט דינו של הב"ח, דזה מה שבש"ס בא למעט (בנשתנה בעודו בפנים דטהורה, "דמה בכך שנשתנה סו"ס כשנעקר כבר הוא לבן").

ובס' **תא חזי**⁷⁴ ציין שכ"כ בס' **הלכה ברוה ופוחת שער**, ועיי' עוד שם⁷⁵, דגם **הגרש"ז אויערבאך** סב"ל לסברא זו (דאדום שלקה טמא משום שלקה לפני שנעקר, ולכן באם שינה מראהו לפני שיצא לביה"ח טהורה).

...

תשובת כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד

ובכתבי הקודש מאג"ק⁷⁶ **לכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש נשי"ד** מצינו שהשיב לשואל, וזה לה"ק: מה ששואל אם נהגו נשים דידן בהמובא בב"ח טור יו"ד סי' קפח שלא לילך בימי לבונן במרחץ. לא שמעתי שתנהגנה כן⁷⁷. עכל"ק.

(73) וסיים: ומזה יש לדון שהב"ח הי' לו הבנה אחרת בהא ד"לכשנעקר הוא משחיר".

(74) שם ס"ח.

(75) בס' ב סי"ט.

(76) ח"י עמ' שלה, הובא בשלחן מנחם יו"ד ח"ד עמ' קמא.

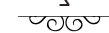
(77) והנחתם בטבעת המלך אין להשיב.

קיצור: הרב בעל הספר בית חדש, כתב שיש לחוש ולטמאות כל כתם לבן הסמך ועב - כסמיכותו של דם - שתמצאה אישה אחרי שהיתה במים חמים במרחץ. והטעם דשמא כתם הלבן הזה היה דם בתחילתו ועל ידי המים החמים שרחצה בהם השתנה מראהו לבצע לבן. ועוד כתב, שמטעם זה נהגו הנשים שלא לילך למרחץ בשבעת ימי הנקיים. ומשום זה תמצא גם בזמן הזה רבנים המורים שלכתחילה לא תיכנס אישה בשבעת ימי הנקיים למים חמים אלא בפושרים בלבד. אך להלכה רוב הפוסקים כתבו שאין לחוש כלל למנהג זה. **וכ"ק אדמו"ר הזקן** ועוד פוסקים השמיטו דין זה לגמרי מספריהם. ונכדו **הצ"צ** האריך לדחות דברי הבית חדש הללו. וכן משמע **מכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש** שאין המנהג לחוש לחומרא, ואם כן יכולה אישה להיכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים.

ומצינו בספרי הפוסקים עוד טעם למנהג הנשים שלא ליכנס למרחץ בשבעת ימי הנקיים, והוא שמא יאבד וישטף הדם מגופה על ידי (שטף) המים שרוחצת בהם. ולפי טעם זה בשבעת ימי הנקיים אינה יכולה להיכנס לשום מים פושרים כגון בים ובבריכה, וגם במקלחת או זילוף נוזל באותו מקום (לצורכי רפואה או נקיות) קיים חשש זה, שהרי כשתבדוק את עצמה אחר כך ולא תמצא דם - תחשוב שהיא טהורה, ואולי היה דם ונאבד על ידי המים.

ולמעשה: יכולה אישה בשבעת ימי הנקיים לילך למרחץ ולים ולבריכה ולהיכנס לאמבטיה ולזלף מים באותו מקום אם צריכה לכך, ובכל אלו אפילו שהמים חמים. ואם הולכת בשעות הבדיקה (של הבוקר או הערב), לכתחילה תבדוק קודם שתיכנס למים, ואם בודקת אחרי שתיכנס למים - תמתין לפחות רבע שעה אחרי שתיצא מהמים ואז תבדוק.

הוספה

תדפיס מתוך שו"ת מחנה מיכאל על ד' חלקי שו"ע

גדר לידה לעניין מילה

גדר לידה וזמנה למניין שמיני למילה, ובפרט למילה בשבת
ודין הנולד בליל שבת כעשרים דקות אחר השקיעה, אם נימול לשבת הבא

הגדרת¹ רגע הלידה נוגע להלכות רבות, ולדוגמא לעניין בכור שנוטל פי שנים דוקא בנוול בחיי אביו (שו"ע חו"מ סרע"ז ס"ז), וכן לעניין פדיון הבן (שם יו"ד סש"ה סכ"ב), וכן לדין חליצה (שם אבה"ע סקנ"ז ס"א), וכן לעניין טומאת לידה (שם סקצ"ד ס"י), וכן לעניין שחיטת האם, אם מועיל לוולד שהוציא ראשו לפני שחיטתה. ועוד ענינים (שם יו"ד סי"ד), ואכמ"ל בזה. ואנו נעסוק לעניין מילה הן ביום חול (כמבואר ביו"ד סרס"ב) והן לעניין שבת (המבואר באו"ח סשל"א, וביו"ד סרס"ו).

איתא במסכת נדה (מב ע"א) **ברייתא** בזה"ל: "ת"ר הנדה והזבה והשומרת יום כנגד יום והיולדת, מטמאות בפנים כבחוי", וכידוע בענין טומאת נדה "עד שתרגיש בבשרה" שאפילו נמצא הדם בנרתיק (פרוזדור, מבין השיניים ולחוץ) טמאה, וכמבואר בהל' נדה סקפ"ג ובעוד כמ"מ, ואכמ"ל.

ושם בהמשך מספרת הגמרא במעשה שבא אחד לפני **רבא** וסיפר שיצא הוולד בליל שבת (שבת ודאית), אבל לפני שנכנסה שבת באופן ודאי נשמע התינוק בוכה, ואסר לו רבא למולו בשבת הבאה. ו**פרש"י** שם, דהיינו שיצא ראשו מהחדר (רחם) לפרוזדור (נרתיק), ונחשב לספק אם נולד בשבת. וכ"כ **המהרש"א** שם בדעת רש"י. ו**המגיד משנה** (פ"י מהל' איסו"ב ה"ו) הביא שכן היא שיטת **הרשב"א**. וכן היא שיטת **הריטב"א והמאירי** על הסוגיא זו. וכן פסק **הרשב"ץ** בפסקיו לנדה שם. וכ"כ באריכות **הסדרי טהרה** (סקצ"ד ס"ק כו). ולפ"ז אם יצא ראשו של וולד לאוויר העולם בליל שבת ודאית, אבל לפני זה בבין השמשות ראשו הי' כבר בסוף הפרוזדור לקראת היציאה, לא נוכל למולו בשבת.

אבל דבר זה דורש ביאור, דהנה איתא במסכת **יבמות** (עא ע"א) מפסוק, דמילת בניו ועבדיו מעכבו מלאכול קרבן פסח, אפילו במקרה ובשעת הקרבת הפסח עדיין לא חל החיוב למילתן, ורק חל חיובם לפני אכילתם. ומקשה שם הגמרא, איך יתכן מקרה כזה. וענה על כך רב שרביא, כגון שהוציא ראשו **חוץ לפרוזדור**. ו**פרש"י**, דהיינו שהוציא ראשו חוץ לפרוזדור לפני שבעת ימים, ולכן מאז נחשב לוולד, אבל אי אפשר למולו רק כשיצא לאוויר העולם. ומקשה ע"ז הגמרא, וכי אפשר התינוק לחיות שבוע במצב כזה, והרי תניא כיון שיצא לאוויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח, ולכן היות ולא ינק מאמו איך חי.

(1) נכתב ונמסר לע"נ הרה"ח ר' מסעוד חי חביב ז"ל אשר זכיתי להכירו ולהכיר מידותיו מידות תרומיות, אביו של ידידי הגה"ח דומ"צ הרב יעקב חביב שליט"א.

ולכאורה אי נימא דלעניין מילה חשיב נולד אפילו יצא רק לפרוזדור ועוד לא לאוויר העולם, הי' אפשר לענות ע"ז שלכן יכול לחיות. ומדלא מוקמינן הכי, מוכח דכל זמן שלא הוציא את ראשו לאוויר העולם אינו כילוד לעניין מילה. ואם כן, קשה על פרש"י בסוגיא דנדה ולהולכים אחריו (שנולד איקרי אפי' לא הוציא ראשו לאוויר העולם). ואיברא שהכי משמע להלכתא **בשו"ע ופוסקים** (או"ח סשל"א, ויו"ד סקצ"ד ס"י), שלידה נחשב באם יצא **ראשו חוץ לפרוזדור** (ומשמע פשוט לאוויר העולם). מאידך יש ליישב שיטת רש"י אף שלמעשה אין הלכה כן, וכמו שיבואר לקמן.

והנה בשו"ת **גינת ורדים** (סי' ז, והוב"ד בסד"ט שם), תמה על הגמרא בנדה הנ"ל, לפי ביאור רש"י הנ"ל דגדר לידה הוא אפי' שלא הוציא ראשו לאוויר העולם אלא רק בסוף הפרוזדור, כי הלא מבואר בכולא תלמודא דגדר לידה נחשב רק משיצא הוולד לאוויר העולם, וע"כ חידש דרך לעניין מילה ונדה נחשב ללידה הגם שלא יצא לאוויר העולם, דאיתקשו להדדי בריש פרשת תזריע (טומאת לידה ויום השמיני למילה אפילו בשבת), אבל לכל עניין אחר (כמובא לעיל בראשית דברינו) בעינן דוקא שיצא לאוויר העולם. ולכאורה צ"ע טובא בחילוק זה, כי אם בסוף הפרוזדור נחשב לידה, מדוע לשאר מילי לא יחשב לידה?

והנה במסכת **בכורות** (מו ע"ב) לעניין בכור, אמר ר' שמעון בן לקיש פדחת (יציאת המצח של הוולד) פוטרת **בכל מקום**. ואמרין בגמרא שם, דזה לאתויי הא דתנו רבנן גיורת שיצאה פדחת ולדה בהיותה נכרית (לפני שטבלה) ואח"כ נתגיירה, דאין נותנין לה טומאת לידה, ומיד שפסק דמה שאפשר לה להיטהר יוצאת מטומאתה. והקשו שם **התוס'**, שלכאורה לא יתכן שר' שמעון בן לקיש באומרו "בכל מקום" דהתא לאתויי הא, כי אם גדר לידה היא יציאת הפדחת, פשיטא שהוא הדין בדין גיורת הנ"ל, ותירץ, דס"ד דאפילו שבכל מקום יציאת הפדחת חשיב לידה, מ"מ (הייתי אומר ד) לידת שאר הגוף שיצא אח"כ, אחרי שנתגיירה, יחשב ג"כ לידה, ויהי לה טומאת לידה, וקמ"ל ר' שמעון בן לקיש דלא אמרינן כן, ואין לה טומאת לידה גם בנידון זה.

ולכאורה צ"ע על תירוץ התוס', דאיך הוה ס"ד דיחשב הוולד שוב כילוד אחר שכבר נולד. ויש לומר מדבריהם שיש כאן שני דינים, (א) לגבי **הוולד** אם נחשב כילוד. (ב) אם **האם** נחשבת כיוולדת. ולכן הי' ס"ד שאף שלגבי הוולד נחשב שכבר נולד, אבל יתכן שהאם תחשב כיוולדת גם אח"כ ביציאת שאר הגוף, ובא רשב"ל ללמדינו שאינו כן. ולפ"ז יש לומר, דמשיצא הוולד ראשו לפרוזדור האם נחשבת היא כיוולדת כיון שהיתה כאן לידה, ולכן טמאה טומאת לידה, אבל הילד כל זמן שלא יצא לאוויר העולם אין לו שם ילוד לכל עניין ועניין, חוץ מלעניין מילה שהוקשה לטומאת האם בריש פ' תזריע, וכדברי הגינת ורדים והסדרי טהרה שם.

אבל עדיין אינו מובן הגמרא ביבמות הנ"ל, שעוסקת במילה עצמה, ומשמע שם דהוה כילוד רק כשיצא לאוויר העולם?

ויש לומר, דהנה במסכת **שבת** (קלה ע"א), איתא בשם ר' אסי, כל שאמו טמאה לידה נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה אין נימול לשמונה. ופסק הרמב"ם בהל' מילה (פ"א ה"י) דדין הנ"ל הוא רק לעניין מילה בשבת שאינו דוחה שבת, אבל ביום שמיני החל ביום חול דוקא בו ביום נימול. וביאר בס' **ערוגות הבושם**, דסב"ל לרמב"ם דההיקש הנ"ל לעניין דחיית המילה בגלל השבת, למידים זאת מהפסק "אישה כי תזריע", משא"כ עצם המילה לשמונה (ביום חול) נלמד מפרשת לך לך, מהפסוק "ובן שמונת ימים ימול" [ואינו סותר לדברי הרמב"ם בפיה"מ בחולין פרק גיד הנשה, שאין אנו מלים אלא כי כך צוה ה' בהר סיני] כי בפרשת לך לך אין הקיש זה, ולכן י"ל, שגם לעניין מילה בשבת שהוקש לטומאת האם אזלינן בתר לידת האם גם למילה, ובזה יומתק פרש"י בנדה שם לעניין מעשה שבא לפני רבא. וגם בזה מיושב הגמרא ביבמות שם, לעניין מילה, דגדר לידה הוה משעה שיצאה לאוויר העולם דוקא.

וכל הנ"ל הוא ליישב שיטת רש"י וההולכים בשיטתו, אבל לענין מעשה הראשונים והפוסקים חלקו על שיטת רש"י. ומהם, **ראב"ה** (סי' תתצח) **והאור זרוע** בשם **רבינו יואל הלוי**, וכן פשטות לשון **השו"ע** ביו"ד סי' קצד ("יצא חוץ לפרוזדור"), וכן בחו"מ סי' רעז סי"ג ("לאויר העולם"). והסכים לו **הסמ"ע** שם (סק"ו, שרובו ככולו). וכן משמע **מהאורים גדולים** סי' רכג, **ומהר"ם חביב ומהר"י הלוי** שהוב"ד בבשו"ת **פנים מאירות** (ח"א סי' ז), וכ"פ **הלבושי השרד** שם, והוב"ד **בפ"ת** הל' מילה (ס' רסו סק"ח), וכן **בהמגדל עוז** (בריקה עליונה נחל ז אות כו). ו**ברכי יוסף** (יו"ד שם סק"ו), ו**שו"ת חת"ס** (אבה"ע ח"ב סי' קמד). וכן היא דעתו של **הרב ש.ז. אויערבאך** ז"ל, והוב"ד **בנשמת אברהם** (חאו"ח סי' שלא סק"ו). וכ"כ **בשיעורי שבה"ל** (סי' קצד סי' אות ב). ו**בעמק שאלה** (שאילתא ט אות ו) כתב שזאת השיטה של **השאלות והרי"ף והרא"ש**.

ולכן גם הגמרא ביבמות מוסברת דלא כרש"י, ובכל ענין וענין הלידה היא ביציאת הראש (המצח), ויש אומרים שדי ברוב מצחו, וכ"כ **הטור** ביו"ד סי' קצד [ועיי' **סמ"ע** שם], וכן דעת **הש"ך** (שם סק"י) ו**פרישה** (ס"ק לה, ועיי' דרישה סק"ז). ו**בשיעורי שבה"ל** שם כתב דכן הכריעו למעשה האחרונים.

אך י"א דדווקא בכל מצחו, וכן פשוט דעת **השו"ע** בסקצ"ד ("משתצא פדחתו", וכן העיר בכסף משנה ובבדק הבית שם שכן היא דעת **הרמב"ם**, דאף שיישב הגירסא "רוב פדחתו" לבסוף כתב שמצא ספר הרמב"ם מוגה שנמחק תיבת "רוב". וכן הבין הש"ך שם בדעת השו"ע. וז"ל המשנה בנדה (כח ע"א) "יצא כדרכו עד שיצא רוב

ראשו, ואיזהו רוב ראשו - משיצא פדחתו" ופשוט לשון דמתניתין דרוב ראשו היינו כל פדחתו, וכ"כ בתמיהתו על הרמב"ם בכס"מ ובב"י שם, וכ"כ עוד פוסקים), וכן היא שיטת **הרשב"א** (כ"כ הב"י שם). וכ"כ **בלח"ש** (שם ס"ק לג).

וכן נראה בדעת **כ"ק אדמו"ר הזקן** (סשל"א ס"ה) שכתב וז"ל: מי שנולד בערב שבת בין השמשות אין מלין אותו בשבת שהוא ספק שמיני ספק תשיעי, שאין דוחין שבת מספק, ואפילו לא הוציא אלא **רוב ראשו** בין השמשות, אף על פי שיצא כולו בשבת, ה"ז כנולד בין השמשות. ע"כ. והנראה לדייק ולומר בדעתו, ד"רוב ראשו" שכתב היינו כל פדחתו וכפשטות לשון המשנה וכש"כ הב"י שם וכן היא הכרעתו בשו"ע כנ"ל, דדרך רבינו לכתוב ולהכריע הלכה למעשה בלשון ברורה, וביודעו מחלוקת הפוסקים בזה ובא לכתוב לישראל המעשה אשר יעשון וכותב כפשט לשון המשנה ודלא כגירסת הרמב"ם ("רוב פדחתו") שלבסוף מעיד לנו מחבר השו"ע בשתי מקומות שבספר מוגה אינו כן אלא כפשטא דמתניתין.

ואם יוצא דרך הגוף, רוב הגוף וכידוע מהפוסקים (באו"ח ויו"ד שם) דהיינו משיצא הטבור (כ"כ **בנשמת אברהם** יו"ד סרס"ב ס"ק טו בשם **הרב ש.ז. אויערבאך** ז"ל).

דין מילה בשבת לנולד בליל שבת

ומעניין לעניין באותו עניין, אחרי שהגדרנו שגדר הלידה הוא מיציאת הראש לאויר העולם דוקא, יש לדון בענין לידה ביום שישי אחרי שקיעה וצאת הכוכבים, לעניין למולו ביום שישי או בשבת או ביום ראשון שלאח"כ. ובחוסר ידיעה בזה אפשר בקל לחלל שבת ה' ישמרנו.

דהנה ידוע **שהש"ע** באו"ח (סרס"א) וכן **בעל התניא** בשו"ע שלו שם, פסקו כשיטת **ר"ת** בענין השקיעה. והרה"ר בספרו **ילקוט יוסף** הביא רשימה של שלושים ראשונים הסוברים כך, הלא המה, רס"ג וראב"ד ורז"ה והרמב"ן והרשב"א והר"ן והרא"ה והרב המגיד והריטב"א ומאירי ואוהל מועד וספר התרומה וסמ"ג והרוקח ומרדכי ורבינו פרץ וראב"ה ומהר"ם מרוטנבורג וראב"ה ותוס' רי"ד ורבינו ירוחם וריא"ז והמנהיג ואבודרהם ותרומת הדשן [יש להכריז על מציאה שבשו"ע אדמה"ז ח"ג בהל' מכירת חמץ, שקורא אותו בשם "גדולי האחרונים מהרא"י ז"ל בתרומת הדשן"].

עוד כתב שם שכן דעת העיטור וראב"ן כר"ת, אך ראה בהלכות כניסת שבת בסידור רבינו הזקן, שדעת בעל העיטור כגאונים, ולקמן יתבאר מה הוכחתו. עוד כתב שם שכן דעת הרא"ש כר"ת, אך ראה שם שכתב בשיטת הרא"ש שסובר כגאונים, שהרי סתם כרבינו יונה (פ"ב ממסכת שבת ס"י כג).

אך **בשו"ע** הלכות מילה ס"י רסו ס"ט, כתב "בשיעור בין השמשות אפליגי תנאי ואמוראי בסוף פרק במה מדליקין, וכתב בעל העיטור: מספקא לן הלכה כדברי מי, הלכך אי איתליד ינוקא משתשקע החמה ספק הוא, עד דשלים בין השמשות דרבי יוסי, ונימול לעשרה. ואי איתליד במוצאי שבת משתשקע החמה, עבדינן לחומרא כדרבה". ו**בילקוט יוסף** הבין דהשו"ע אזיל בשיטתו בביאור שקיעת החמה כר"ת וכמש"כ כבאו"ח סי' רסא, אלא שהמנהג היום הוא כגאונים, וכמש"כ **הברכי יוסף** והוב"ד **במ"ב** ס"י שלא, שכן המנהג בכל ערי ארץ ישראל. והיינו שמשתשקע החמה מהאופק שבים הוה שקיעה, ולא פוסקים כר"ת מעיקר הדין גם לקולא, כמו במוצאי שבת שכולם עושים מלאכות כחצי שעה אחר השקיעה וזאת אף שלשיטת ר"ת חייבים סקילה וכתר [ומכאן יש ללמוד בכח מנהג ישראל], והילק"י כתב דהמחמיר במוצאי שבת תע"ב. אך **בעל התניא** בסידורו שם כתב שבית יוסף **חזר בו** בהלכות מילה שם כשפסק כבעל העיטור, ולכן כתב הלשון סתם "משתשקע החמה" ולא כלשונו באו"ח ס"י רסא שהבאיר בלשונו את שיטת ר"ת, וכתב שכך פסקו (דלא כר"ת) **רב שרירא גאון ורב האי גאון** (הביאם בשו"ת ר"מ אלשקר ס"י צו) **ור"י בעל התוס' ורבינו חננאל** (הוב"ד בשיבולי הלקט ס"י ס) **והרי"ף** (שבת לד) **והרמב"ם** בהל' מילה וראב"ן ובעל העיטור, והרא"ש בשם **רבינו יונה**. ולכן פוסק **בעל התניא**

שם מדינא כגאונים. וכ"פ **הש"ך** בהלכות מילה שם. וכ"פ **הפר"ח** בהל' חנוכה (סי' תרע"ב).

ורוב פוסקי זמנינו מגדירים שקיעת החמה לשיטת הגאונים, משקיעה הנראית (באופק הים). אבל אין כן שיטת **אדמו"ר הזקן** בסידורו שם, שאומר שיש שקיעה אמיתי בארץ ישראל שהיא כארבע דקות אחרי השקיעה הנראית של קרני השמש (עיי' באורך בספר הנפלא "סדר הכנסת שבת" להגה"ח הרב ש.ד. לוין), ואז מתחיל בין השמשות של ר' יהודה ונמשך שלוש עשרה דקות וחצי, לשיטת **התרומת הדשן והב"י והרמ"א** בהלכות פסח או"ח ס"י תנט. ולשיטת **הרמב"ם** בפיה"מ (למסכת פסחים פ"ג) וכ"ק **אדמו"ר הזקן** נמשך כשמונה עשרה דקות. [ובפרטי שיטתו של רבינו הזקן נחלקו גדולי המורים מרבני חב"ד, ואכמ"ל].

ולענין לילה, ונ"מ טובא לענין למול תינוק שנולד כעשרים דקות אחרי השקיעה. הנה ידוע לענין מעריב (דרבנן), הוא בג' כוכבים בינונים. ולענין ק"ש (דאורייתא) מחוסר בקיאות הוא בג' כוכבים קטנים. ולענין צאת השבת, היות וצריך גם להוסיף מחול על הקודש, נפסק בשו"ע או"ח ס"י רצג (ס"ב), ביציאת ג' כוכבים קטנים ורצופים ולא מפוזרים.

[ואמחיש לדוגמא, בזמנינו זה באיזור ירושלים תובב"א 5 למרץ, זמן שקיעת החמה לגובה הים הוא 17.40 ושקיעה אמיתית 17.44, וזמן ג' כוכבים בינונים הוא 18.04 וזמן ג' כוכבים קטנים הוא 18.08, ועם תוספת שבת הוא 18.12 וי"א 18.16 (עיי' באורך בספרו של השד"ב לוין הנ"ל)]

והנה כתב **השו"ע** יו"ד ס"י רסב ס"ה וז"ל "אם נולד כשהיו נראים ברקיע כוכבים קטנים מאוד, יש לסמוך על הכוכבים לספק למול למחרת, כיון שלא היה לא שבת ולא יום טוב, ואף על פי שהיה הרקיע מזהיר כעין אורה של יום". וכתב ע"ז **הש"ך** שם סק"ט "דוקא משום שהם קטנים מאד אין לסמוך עליהם למול בשבת אבל בכוכבים בינונים בסעיף שאח"ז [שבשו"ע] יש לסמוך עליהם למול אפי' בשבת". וז"ל המחבר בסעי' שלאח"ז "אם לאלתר כשהוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור נראו ג' כוכבים בינונים, יש לסמוך עליהם שהוא לילה, אפילו הוא למחר שבת". [ועיי' בשערי תשובה ריש ס"י רלה].

אך **בשאלת יעב"ץ** (ח"ב ס"י צ"ו) דחה דברי הש"ך הנ"ל, כי הכוכבים הבינונים רואים בסיום בין השמשות. ואילו את הכוכבים הקטנים רואים רק אח"כ, אלא שכיון שאין אנו בקיאים בקטנים חוששים שהם גדולים בגופם או באורם, ולכן נראים בסוף בין השמשות. וכן דחה **אדמו"ר הזקן** את הש"ך בסידורו. והיינו שלשיטת השו"ע ביציאת ג' כוכבים בינונים [דהיינו בשעה 18.04 (כנ"ל ביום 5.03)] אילו הי' בליל

שבת, היינו מלים אותו בשבת, דלא כמו שפסק בס' רלה, לענין ק"ש (של ערבית) דאורייתא. והוא פלא, ויש איך ליישב אך אכ"מ.

מאיך **במנחת כהן** (מאמר שני פ"ה) כתב וז"ל "לענין ק"ש של ערבית, כתבו הפוסקים שזמנה מזמן יציאת ג' כוכבים קטנים וכו' . . וא"כ ק"ו לענין שבת החמורה, שאם נולק תינוק בערב שבת סמוך לחשיכה שאינו נימול בשבת הבאה אלא"כ היום נראים **ברקיע ג' כוכבים קטנים**".

והרשד"ב לזין בספרו הנ"ל כתב שמדברי בעל התניא בסידורו שדחה דברי הש"ך, נראה לפסוק שרק אם נראו ג' כוכבים **קטנים** הנולד בליל שבת מלין אותו בשבת, וכתב שכן פסקו רוב גדולי דורינו (עיי' בס' ישראל והזמנים ח"א עמ' תיא, בשם הגאון מנחת יצחק והגה"צ מהר"י גרינוולד מפאפא. ועיי' גם בקצוה"ש סוף ח"ג). ולכן בדוגמא הנ"ל היא 18.08, דהיינו כעשרים ושמונה דקות לערך אחרי השקיעה המפורסמת שהוא העלמת החמה מהאופק מגובה הים. וכן פוסקים ומורים אצל רבני חסידי חב"ד. ויש הסוברים אחרת, שאורך בין השמשות קצר יותר, וכן סומכים על דברי המחבר ביו"ד סי' רסב ס"ו. והרב ש.ז. אירעבאך ז"ל המובא בשש"כ (פמ"ו הערה מה), פסק כעשרים וחמש דקות אחרי השקיעה, והיינו 3 דקות לפני שיעורינו. אך ראה בספר אוצר הברית (ח"ב פ"א פ"ט סי' ה סעי' ז) מביא בשם הרב אירעבאך ז"ל, שלא להקל למול בשבת רק אם נולד 32 דקות אחרי בשקיעה, ולכן כל ישאל את רבותיו.

והנראה מכל האמור, שכל בעל שבאה אשתו ללדת סמוך לכניסת שבת, יזהר מאוד ברגע הלידה לדעת מתי הוציא התנוק ראשו או רוב גופו אם יצא מהרגליים, ויתיעץ עם רב מומחה לדעת אם למולו לשבת הבאה. והבעל ישאל שאלות נוקבות לקבל תשובות ומדוייקות מהחיות [מיילדות] מבית הרפואה, היות ואין אנו נמצאים בחדר לידה, וסומכים על דברי, כנפסק באה"ע סי' ד סל"ה.

שיעור מתנות לאביונים דפורים

איתא בגמרא מגילה ז, שחייב אדם לתת לפחות מתנה אחת לשני עניים, וכן נפסק בשו"ע (ריש סתרצ"ד). ובדין משפחה של כמה נפשות, נחלקו בזה המהרש"א והערוך השולחן, אם נחשב לכמה עניים או עני אחד, ולכן יהדר לתת לשתי משפחות.

ויש להעיר דבשו"ע שם, בסעיף ב-ד מובא שם דין מתן מצות צדקה דפורים, והיינו דגם אחרי שאדם קיים חובתו במתנות לאביונים, עדיין יש עליו להמשיך לתת לעוד עניים צדקה (אך בזה הדינים קלים יותר מחובת מתנות לאביונים), ועל זה נאמר כל הפושט יד נותנים לו, ובזה אפשר לתת גם לעכו"ם משום דרכי שלום וכו', משא"כ לשני עניים הראשונים - כשנותן מדין מתנות לאביונים - הם חובה לכל דבר, ועליו לתת לעניים דווקא וכמו שפסק שם הערוך השולחן שצריך לתת למי שמוגדר עני, וכן פסק במקור חיים שכתב: ידקדק לשלוח לעניים מרודים ומופלגים הנקראים אביונים. עכ"ל. כי הפסוק דורש אביונים והוה כציווי דאורייתא [וכלשון השולחן ערוך (סתרצ"ו), לענין אכילת בשר ויין בסעודת פורים שהוא גם לאונן שהרי הוא חיוב מדאורייתא, כי דברי קבלה הם חמורים מסתם דברי סופרים, וידוע פסק הטורי אבן שפסק דברי קבלה לחומרא, ולכן פסק שמי שהסתפק אם שמע כל מילה ומילה דמגילת אסתר מפי הקורא, לשיטתו חייב לחזור ולשמוע, וכל זה בקריאת המגילה של יום אבל שבילילה שהיא מדברי סופרים אינה חייב לחזור לשמוע משום דספק דרבנן לקולא. ועוד יש להעיר מפסק שו"ע אדה"ז (או"ח סרס"א), שנאסר בדין לערב עירובי תחומים בבין השמשות (על אף ההיתר לעשות אז שבות במקום מצווה), כי קניין (שביתה) איסורו בשבת מדברי קבלה שיותר חמור משאר דברי סופרים].

ולעיקר השאלה מהו שיעור המתנה שחייב לתת לכל עני, נאמרו כמה שיטות:

א. במשנה ברורה כידוע הביא דברי הריטב"א, שיוצא ידי חובה בשיעור שווה פרוטה (ויש שכתבו דלשיטתו בזמן הזה בעינן שיעור יתר משווה פרוטה, כי בעצמו כתב שמתנות לאביונים אינו ככל צדקה אלא בעיקר מטעם שמחת פורים (במשנה), ולכן לא יאמר שיוצא ידי חובה בשווה פרוטה שאי אפשר לקנות בו כלום. וע"ד דברי הסמ"ע בחושן משפט שהובא גם בפוסקים באבן העזר, שכיום לא פשוט לקדש אישה בשווה פרוטה, ולכן במציאות ימינו צריך לפחות שקל), וכריטב"א כן פסקו המקור חיים והאשל אברהם, ועד שהפקודת אלעזר (סתרצ"ד) כתב שאנו אין לנו אלא דברי הריטב"א (- אך ראה לקמן שיטתו לפעול).

ב. בצפנת פענח (פ"ב דמגילה) כתב שהשיעור הוא כדי לקנות כביצה לחם, ולמד זאת מר"ש במסכת חלה.

ג. עוד דעה קיימת בפוסקים בנידון זה, ששיעורו כגרוגרת, וע"ד שיעור צדקה המובא ברמ"א (יו"ד סרמ"ט).

ד. בשערי תשובה (סתרצ"ד), הביא מהזרע יעקב שהוא שיעור סעודה ג' ביצים, ובפקודת אלעזר הנ"ל, כתב שאחרי שראה דברי הזרע יעקב התחיל לנהוג כמותו. וכן פסק בקיצור שולחן ערוך להרב טולידנו, ולכן כתבו הפוסקים ההולכים בשיטה זו לתת סכום שעני יכול לקנות סעודה קטנה, כגון מנת פלאפל ושתיי.

ואף שיהי' מי שיחפש קולות ויאמר דאנו אין לנו אלא דברי הריטב"א, אבל ידועים דברי הרמב"ם שכתב: וכן חייב אדם לשלוח שתי מנות של בשר, או שני מיני תבשיל, או שני מיני אוכלין לחבירו. . וחייב לחלק לעניים ביום הפורים. אין פוחתין משני עניים - נותן לכל אחד מתנה אחת או מעות או מיני תבשיל או מיני אוכלין. עכ"ל. והלא אם הי' מסכים לשיעור שווה פרוטה לא היה כותב לכאורה 'מיני תבשיל או מיני אוכלים' לשון רבים, ולכן נראים דבריו יותר כשיטה הרביעית - כשיעור סעודה קטנה.

ויש להוסיף מדברי הרמב"ם (הידועים אף שלא הובאו בשולחן ערוך) שכתב: מוטב לאדם להרבות במתנות אביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות לרעיו, שאין שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה, שנאמר (ישעיהו נז), להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים. עכ"ל. ולכן בודאי שכל אחד יבחר לקיים מצווה זו בהידור רב, והלוואי שסכום המתנות לאביונים יעלה על סכום שמוציאים עבור המשלוח מנות. ולכן יש להקפיד לתת לפחות לשתי עניים סכום שיוכל לקנות בהם סעודת פורים וברווח, כל אחד לפי יכולתו.

והנ"ל אולי ימתיק השאלה של הפרי מגדים מדוע לא מצאנו בש"ס ראשונים (חוץ מהריטב"א) ושולחן ערוך ונושא כליו על אתר שידברו על שיעור המשלוח מנות. וכנ"ל שאולי הוא משום שהי' פשוט להם שצריך לשמח את העניים במתנה יפה, ובלשון המהרש"א (מגילה ז) נתינה מעלייתא. וכל אחד כפי יכולתו, וכל אחד יודע ערך ושווי של סעודה טובה.

איברא שהתורה חסה על ממונם לישראל, אבל כאמור באופן זה יקיים את דברי הרמב"ם להרבות במתנות לאביונים ויחשוש לדעות הפוסקים הנ"ל. ועוד ידוע שאמרו חז"ל שאף אחד לא ניזוק מהצדקה, וכמו שפסק השולחן ערוך בריש הלכות צדקה, שעל זה אמר הכתוב והיה מעשה הצדקה שלום.

שיעור חינוך הקטן במתנות לאביונים: כמובן שהיות ומחנכים את הקטנים במתנות לאביונים כדברי הפרי מגדים שהוא חובה (דלא כאשל אברהם בוטשאטש שכתב דהם פטורים, וגם שלא כמגן אברהם שסובר שהוא רק חומרא) אבל להם די שיחנכו אותם במצוות מתנות לאביונים כשיעור הריטב"א ודעימי'.

